

vervolgling en verraad

Aart
Romijn

Vervolging en verraad

Vervolging en verraad

door Aart Romijn

mei-pockets

W. D. MEINEMA N.V. - DELFT

Geïllustreerd door Jan Lutz

„Jan Halbersma, wat doe je?”

De jongen schrikt. Met een felle kleur op zijn gezicht probeert hij zo onverschillig mogelijk te kijken en een antwoord te geven.

„Niets meneer!”

„Als je niets doet, breng dan eens hier, wat je onder de bank hebt!”

Tjonge, dat is wat. Die vervelende meneer Dudok ziet ook net alles. Maar dat briefje uit handen geven – dat kan niet, dat kán eenvoudig niet. Dat betekent verraad aan zijn vriend Herman, die hem het briefje met de belangrijke vraag in handen heeft gespeeld.

„Nou, hoe is het, jò! Moet ik erg lang wachten?”

De stem van meneer Dudok klinkt een beetje scherp. Hoewel een van de geschiktste leraren, is hij nogal kort aangebonden en vrij streng.

Jan kijkt hem aan met iets zo hulpbehoevends op zijn blozende toet, dat de leraar haast in de lach schiet. Jan is een goeie knul, zal zeker geen stiekeme dingen onder de les doen, maar – orde moet er zijn, ook in de school en daarom:

„Voor de laatste keer, Jan Halbersma, krijg ik 't of krijg ik 't niet?”

„Nee, meneer!”

Het klinkt helemaal niet brutaal, helemaal niet uitdagend, in tegendeel, veel eerder benauwd, maar het wordt dan toch maar gezegd en in de klas valt plotseling stilte.

„Wat zeg je me nou? – Nee, meneer?... Heb ik goed gehoord?”

En even benepen klinkt het nu: „Ja, meneer. Ik kan het u niet geven!”

Jan ziet de argwaan op het gezicht van meneer Dudok groeien, hij voelt, dat de leraar er iets totaal anders achter gaat zoeken dan hij bedoeld heeft.

„Het is niets bijzonders meneer, maar – toe, laat u het me houden?”

Vooraf die laatste woorden komen er zo koddig smekend uit, dat de klas in de lach schiet. Die Jan Halbersma is toch een rare . . . Altijd doet hij met de beste bedoeling rare dingen.

„Ja, jong, als je me het briefje niet geven wilt, heb ik voor jou geen plaats meer in de klas. Je kunt gaan!”

Het wordt Jan haast te machtig. Er uit gestuurd worden betekent automatisch een boodschap aan thuis, afgezien van de strafmiddag, die hij zal oplopen. Aarzelend staat hij op, kijkt om zich heen, zoekt Herman. Die zal hem moeten helpen. Maar zijn vriendje heeft heel ijverig iets te zoeken in zijn tas en kijkt niet op of om.

Langzaam loopt Jan naar de deur, zo met de houding van een geslagen hond, dat de klas nog eens begint te lachen . . .

Bij de deur draait hij zich nog eens om.

„Moet het nou echt, meneer?”

Ondanks de hele situatie speelt meneer Dudok een glimlach om de lippen. Arme Jantje Halbersma, heb je het zo moeilijk voor je zelf? En wil je toch niet toegeven? Ja, jongetje dan moet je de gevolgen maar dragen. Door schade en schande wordt een mens wijs.

Het enige, wat hij doet, is langzaam knikken met het hoofd. Ja, er is niets aan te doen, betekent dat.

Met een diepe zucht doet Jan de klasdeur langzaam open, kijkt nog eens om en sluit dan heel langzaam de deur weer. Achter zich hoort hij, dat de klas ineens hardop lacht en hij wordt kwaad. Niet op meneer Dudok, die is de kwaadste heus niet. Nee, kwaad op Herman, die hem in de steek laat, terwijl hij zijn kameraad niet heeft willen verraden. Maar daar zal hij hem nader over spreken. Ten slotte is het he-

lemaal Hermans schuld. Die heeft hem dat briefje in handen gespeeld, via een paar gediensstige geesten. Die kan niet wachten tot na schooltijd en om hém te sparen, heeft hij, Jan Halbersma, straf opgelopen. Fraai is dat!

Langzaam sloft hij de lange gang door, tot hij op de mat staat van de kamer, waar de ‚Baas’ zetelt . . .

Nadrukkelijk tikt hij aan, maar zacht. Hij wacht, tot hij wat hoort.

De directeur is niet gemakkelijk en al heeft Jan het niet uit eigen ervaring, hij heeft genoeg van andere ‚zondaars’ gehoord, hoe ze er van langs hebben gekregen, daar achter die gesloten crème-geschilderde deur.

Weer tikt hij, nu iets harder. En – daar klinkt de bekende, nu zo gevreesde stem: „Ja!”

Jan zou veel liever ‚nee” gehoord hebben, of helemaal! niets. Dan moet je naar de onderdirecteur en die is lang zo streng niet.

De directeur, die over een heleboel paperassen gebogen zit, doet net of hij niets ziet. En dus staat Jan daar maar en vindt het erg, heel erg. Hij voelt zijn kleur weer opkomen en zou, als hij er zich niet zo enorm tegen verzette, zeker moeite hebben gehad met een paar tranen.

Eindelijk – twee ogen, achter brilleglazen, worden Jans kant opgedraaid en – of de ‚Baas’ nu echt schrikt of maar zo doet, dat is niet uit te maken, maar indringend rust een strenge blik op hem: „Heb ik van m’n leven! Jan Halbersma! . . . Je komt me toch, hoop ik, niet vertellen, dat je er uit gestuurd bent?”

„Ja, meneer, juist wel!” Het klinkt heel zacht.

„En bij wie?” vraagt de directeur weer.

„Bij meneer Dudok!” klinkt het even benepen.

„Bij meneer Dudok?” Er is verbazing in de stem van de ‚Baas’.

„Nou, dan moet er nog al wat gebeurd zijn. Meneer Dudok stuurt er praktisch nooit iemand uit. Zeg op, wat heb je uitgekuurd!”

Brrr! 't Loopt scheef. De ‚Baas‘ is boos, stevig ook. Jan raakt werkelijk een beetje de kluts kwijt. Met zijn buik vooruit, een vuurrode kleur en een even trillende stem doet hij een verward verhaal van een briefje, dat hij niet heeft willen geven, toen meneer er hem om vroeg.

„Hm! Nog wat anders?“

Het klinkt kortaf en het is maar goed, dat Jan niet door die strenge ogen naar binnen kan kijken. Dan had hij opgemerkt, dat de directeur moeite heeft om zijn lachen in te houden bij het zien van die Jan Halbersma uit 1 B, die zo roerend, zonder het zelf te weten, staat te pleiten voor een lichte straf.

„Nee, meneer!“

„Hm! 't Is natuurlijk wel genoeg! . . . Ik zal alleen in aanmerking nemen, dat je er nog nooit eerder uitgestuurd bent. Dat is toch zo . . .?“

„Ja, meneer!“ Het komt nu onmiddellijk en heel wat helderder dan daarnet dat ‚nee-meneer‘.

„Natuurlijk ontkom je niet aan de kennisgeving voor je ouders en verder . . . Laten we eens kijken . . .“ Hij zoekt even in een enorme kaartenbak, haalt daar een gele kaart uit . . . „Ik zal je de strafmiddag besparen, mits je aan het eind van de morgen bij meneer Dudok je excuses gaat aanbieden . . .“

Jans gezicht klaart een heel klein beetje op. Nu hij geen strafmiddag krijgt, kan hij misschien zijn vader er van overtuigen, dat het niet zo erg is. Maar – hem is ontgaan de bijzondere nadruk op dat woordje middag. De directeur gaat verder:

„Natuurlijk moet je wel morgenochtend om acht uur de getekende oudermededeling komen inleveren. Daar is geen ontkomen aan . . . Ga nu maar zo lang in de bibliotheek zitten. Als de bel gaat, kun je terug naar je lokaal!“

„Ja, meneer!“

Niet vrolijk, niet opgewekt . . .

In de bibliotheek zit hij zich pas goed kwaad te maken op

die misselijke Herman. Een mooie vriend is dat! Nou! Maar hij, Jan Halbersma zal laten zien, dat hij Herman ,door' heeft. Nou! Die kan op zijn hulp rekenen! Als hij weer door het ijs zakt, zoals gister, dan moet hij maar zien, hoe hij er uit komt. Jan Halbersma zal er niet weer voor riskeren, dat hij ook tot zijn middel in het water gaat om te helpen . . . Dan piept de deur van de bibliotheek en daar komt binnen – Herman. Hij kijkt niets vrolijk. Ook er uit gestuurd zeker . . . Net goed!

„Je moet terugkomen in de klas!”

Wat is dat nou? Ongelovig kijkt Jan zijn ,ex'-vriend aan. Terugkomen in de klas, terwijl hij er nog geen tien minuten geleden uitgestuurd is . . .

„Nee jò! 't Was reuze gemeen van me, dat ik je zo in de steek liet . . . Ik was bang, dat ze me uit zouden lachen. Daarom durfde ik me niet aan te melden . . .”

„En ik was ook bang, dat ze door zouden vragen en daarom wilde ik je naam niet noemen . . .”

Jans gezicht staat niet langer meer op regen. Hij is goedhartig en de ruitelijke schuldbekentenis van zijn vriend doet hem erg goed. Nu wordt misschien ook de straf wel ongedaan gemaakt!

In de klas bij de lessenaar van meneer Dudok staat ook de ,Baas' en ze lachen samen. O, dat is goed een teken.

Jan weet niet goed, wat hij doen moet. Kan hij gaan zitten of niet? Daarom blijft hij maar een beetje bij de deur staan.

„Kom naderbij, jeugdige zondaar!” schalt meneer Dudoks stem door het lokaal, waar vijftientig stemmen een beetje roezemoezen. Het wordt stil en Jantje Halbersma sloft naar voren, met zijn buik vooruit. Hij vertrouwt de situatie nog niet helemaal.

„Vertel me eerst eens, mag Herman mee, of mag hij niet mee?”

Met een ruk kijkt Jan naar Herman, zijn eerste gedachte is, dat zijn vriendje last van een lange tong heeft gehad. Maar Herman schudt heel nadrukkelijk, nee' met zijn hoofd.

O, dan is het goed, dan heeft Herman ook inderdaad niet gepraat.

„Dat weet ik niet meneer, dat moet ik eerst aan mijn moeder vragen!”

De klas heeft onbedaarlijk plezier. Dat is nou echt een antwoord voor dikke Jan. Eerst moet hij het aan zijn moeder vragen . . .

Meneer Dudok knipoogt tegen de ‚Baas’, maar dat ontgaat Jan. Dan zegt de directeur: „Jan, als ik mee wilde, zou ik dan ook mee mogen?”

Als ze ’t Jan lastig maken, krijgt hij altijd jeuk op zijn hoofd. Dat gebeurt nu ook en dus krabbelt hij op zijn bol. Nieuwe pret bij de klas. Meneer Dudok krijgt een beetje medelijden met zijn dikke leerling, die best een potje bij hem breken kan, omdat hij goed voor zijn werk is en nooit tot de belhamels hoort. Toch plaagt hij ook nog een beetje, als hij vraagt: „Is ’t erg belangrijk, Jan?”

Of het belangrijk is? Nou, en erg ook. Nadrukkelijk knikt hij, als hij zijn antwoord geeft: „Veel belangrijker dan u denkt . . . Maar ’k zeg niets . . .”

Weer komt de kleur, want hij voelt, dat hij weer iets doms zegt, iets onhandigs. De klas vertoont ten minste al weer sporen van ‚deining’. Meneer Dudok kijkt even onderzoekend naar Jans gezicht, dat zo heel ernstig en toch ook zo verlegen staat. Hij begrijpt, dat hij het de jongen moeilijk maakt en dat wil hij niet. Daarom wendt hij zich nu tot de directeur: „Bent u eigenlijk niet met me eens, meneer Driberg, dat Jan toch feitelijk geen straf verdiend heeft. Hij heeft dat briefje niet willen geven, maar hij wist, dat hij daarmee zijn vriend zou verraden en bovendien, die boodschap schijnt wel zó geheim, dat . . .” Bij de laatste woorden speelt er een flauw glimlachje om zijn lippen.

„Meneer Dudok!” zegt de ‚Baas’, „dat is iets, dat u moet beoordelen. Als u tegen mij zegt, dat Jan Halbersma er niet uit is gestuurd, wil ik wel zeggen, dat ik niemand bij me heb gehad. Dus, wat dat betreft . . .”

Jan heeft even moeite de beide heren te volgen. Hij is er immers wél uitgestuurd en ook in de kamer van de directeur geweest . . .

„Jongelui!” wendt meneer Dudok zich tot de klas, „heb ik Jan Halbersma er nu eigenlijk uitgestuurd of niet?”

„Neeeee!” joelt de klas in koor.

„Ik dacht al ook,” lacht de directeur, „dat ik niemand bij me heb gehad!”

Ha, nu heeft Jan de grap door. Hij komt er af, alles valt mee. De lach breekt ook op zijn gezicht door en hij knikt blij en tevreden.

„Nou, dan zal ik maar aannemen, dat Herman ook geen briefje geschreven geeft, ten minste, voor deze keer. Maar als je ooit nog eens zo leuk wilt zijn, Herman, om dat onder de les te proberen, althans onder de mijne, dan zul je er van lusten, dat belooft ik je. Begrepen?”

„Ja meneer!” zegt Herman, nu op zijn beurt benepen.

„Dan verklaar ik dit incident voor gesloten en gaan we nu verder met de les!”

De directeur verlaat het lokaal weer en het volgend ogenblik zitten ze te ontleden met alle aandacht van hun dertien jaar. Zinsontleding is secuur werk en de meesten doen het wel graag. Maar – het incident met Jan en Herman heeft langer geduurd dan iemand gedacht heeft en heel onverwachts rinkelen de bellen door het grote schoolgebouw.

Tijd voor een babbeltje is er haast niet. De ‚mademoiselle’ voor Frans is er haast onmiddellijk, met een paar pak proefwerkpapier. Dat wordt verwacht, de repetitie is immers opgegeven en dus zijn er na een paar minuten alleen nog maar gebogen hoofden te zien en is er slechts het gekras van pen- nen te horen.

Jan Halbersma heeft de ‚rep’ er gisteravond reusachtig goed in gezet. Hij is helemaal zeker van zijn zaak. En toch – het wil niet zo goed vlotten als anders. Dat was me ook maar niet even een schrik. Er uit gestuurd te worden! Nog nooit is hem dat overkomen. Bij meneer Dudok nog wel! Bij de

leraar, die hij het liefst mag van allemaal . . . En dan die flauwe kul van Herman! Zo'n briefje onder de les. Hij had toch ook kunnen wachten, tot de school uit ging. Maar – diep in zijn hart weet Jan, dat er nog een andere reden is voor dat tikkeltje onrust. Hij heeft met Herman over dingen gesproken, waar hij niet over had mógen spreken! Herman is zijn beste vriend. Van de kleuterschool af al zijn ze samen. Ze weten alles van elkaar. Waar Herman voor gaat, daar volgt Jan en waar Jan is, moet Herman in de buurt zijn. Dat ze op school niet naast elkaar zitten, is te wijten aan een van de leraren, die vond, dat ze te veel kletsten. Dat deden ze ook wel, en nu heeft Herman het gesprek per briefje willen voortzetten. Op zich zelf is dat zo erg niet, maar wat op het briefje stond, is gevaarlijk, kan in ieder geval gevaarlijk zijn. Want de laatste tijd zijn er dingen aan de hand, waar Jan op hoog bevel, dat van vader en moeder, iedereen buiten moet houden, zelfs zijn vriend Herman. Jan heeft dat gedaan, tot gistermiddag toe. Toen is die sufferd van een Herman op het ijs gegaan vlak bij de lozing van de melkfabriek. Daar komt nota bene warm water uit de fabriek in het kanaal. Natuurlijk is Herman er linea recta door gegaan en als Jan Halbersma er niet als de kippen bij geweest was, had het avontuur voor Herman waarschijnlijk niet zo'n gelukkige afloop gehad. Herman is er nu tot zijn aan nek ingegaan en Jan tot iets onder zijn middel. Samen zijn ze naar Hermans huis getrokken. Daar heeft Herman eerst een pak voor zijn broek gehad van een hardhandige vader en Jan een zoen – waar hij helemaal niet blij mee was – van een zenuwachtige moeder. In de warme huiskamer hebben ze gezeten, de een met de bedreiging van nog extra-straf, de ander wachtend op het drogen van zijn broek, schoenen en kousen. Toen – ze zaten zo vertrouwelijk bij elkaar – is Jan dom geweest. Dom en een beetje loslippig. Dat is erger dan dom! Hij heeft Herman een paar dingen verteld, waar zijn vriendje met enorme belangstelling naar geluisterd heeft.

Daardoor is Jan een beetje overmoedig geworden en heeft nog wat meer verteld, ook enkele dingen, die niet helemaal waar zijn, maar die toch waar zouden kunnen zijn en het is er op uitgelopen, dat Herman gevraagd heeft, of hij vanmiddag mee mag. Jan heeft toen ontwijkend geantwoord, dat hij nog wel zou zien. Op dat moment is mevrouw Grutters binnen gekomen met zijn kleren.

„Je schoenen zijn nog lang niet droog, Jan, maar dat zal wel even duren!”

Ja, ja, dat is gisteren gebeurd. En nu stuurt die ezel vanmorgen dat briefje . . . Juist bij meneer Dudok. Herman kan toch best weten, dat je bij meneer Dudok zeker zo iets niét moet proberen. Die ziet immers alles.

„Jan, waar ben je met je gedachten?”

Het valt zelfs mademoiselle op, dat Jan Halbersma zo zalig zit te dommelen.

Jan schrikt wakker. Hoe lang hij met zijn gedachten weg is geweest, weet hij niet, maar het moet wel een heel poosje zijn geweest, want zijn blaadje papier is nog haast leeg en dat van zijn buurman al bijna vol. Met een reuze energie begint hij te werken om zo veel mogelijk in te lopen. Dat valt gelukkig nog al mee en aan het eind van het uur kan hij een proefwerk in leveren, dat niet alleen af is, maar bovendien nog grondig nagekeken.

Als de morgen om is, willen een paar jongens er nog wat meer van weten. Ze proberen het bij Herman, maar die zit met zich zelf in de knoop en geeft een snauw. Dan willen ze hun licht bij Jan opsteken, maar die is besloten, zelfs tegen over Herman, nooit meer ergens met een woord over te reppen.

Samen gaan ze naar huis, net als anders.

„Sufferd was ik, hè?” begint Herman schuldbewust.

„Nou, en geen klein beetje ook!” is Jans bondige antwoord.

„Maar ik kon toch niet denken, dat Dudok het in de gaten zou hebben?”

„Heb jij bij meneer Dudok ooit kans gezien iets uit te halen?”

Die ziet immers alles!" Jan^r is nijdig en heeft zin het Herman goed te zeggen.

„Maar ik heb er nog met niemand over gesproken!" komt Herman in de verdediging. Dat hij vanmorgen een ezel is geweest, wil hij toegeven, maar Jan moet niet al te heftig van wal steken. Er is per saldo niets gebeurd.

„Moest er nog bij komen! . . . Bovendien, al ben ik kwaad, het is mijn eigen schuld. Ik had er met niemand over mogen spreken. Als je me maar één ding belooft, nog eens belooft. Houd er alsjeblieft je mond over, tegen over je thuis, bij mij thuis. Vergeet het maar liever!"

„Hoe kan ik dat nou?" antwoordt Herman laconiek. „Heb je ooit aan mij gemerkt, dat ik kletste?"

Nee, dat heeft Jan zeker nog nooit gemerkt, hoewel ze samen heel was geheimen gehad hebben. Alleen – dat waren allemaal jongensgeheimen, waar het wel leuk van was, dat ze geheim waren, maar er zou niets gebeurd zijn, als ze bekend waren geworden. Nu, met dit nieuwe geheim, is het heel anders. Als hier door onvoorzichtigheid over gepraat zou worden, zou dat rampzalige gevolgen kunnen hebben, echt rampzalige gevolgen, voor andere mensen.

„Weet je," zegt Jan, na een paar ogenblikken van zwijgen, „m'n vader zegt, dat twee dingen nu het gevaarlijkst zijn: nieuwsgierigheid en kletsen . . . Nu heb ik gekletst en jij bent nieuwsgierig . . ."

Hij begint te lachen om zijn eigen vondst en van de weeromstuit lacht Herman mee. Daardoor breekt de spanning en het volgende moment staan ze te schateren, zo maar midden op straat.

„Waar hebben jullie zo'n lol om?"

Een jongen op de fiets stopt bij ze aan de rand van het trottoir. Kees Buddels, een klasgenoot. Jan kijkt op, even trekt de lach helemaal weg op zijn gezicht, als hij ziet, wie het vraagt, maar dan herstelt hij zich.

„Och jò, die Herman doet zo idioot!"

Herman staat beteuterd te kijken. Doet hij idioot? Wie is er

nou beginnen te lachen? Maar ineens begrijpt hij. Juist, niet kletsen, maar afleiden . . .

„Jullie hebben geboft, zeg, vanmorgen!”

Ja, dat hebben ze zeker. Alleen – dat hoeft Kees ze niet te zeggen. Kees hoeft eigenlijk niets te zeggen, want Kees staat er buiten. Hij staat feitelijk overal buiten. Dat is jammer, want op zich zelf is Kees heus geen ongeschikte knul, nooit geweest, maar – wat vroeger gold, gaat nu niet meer op.

Kees fietst langzaam een klein eindje mee, een beetje besluiteloos. Dan merkt hij, dat hij te veel is. De twee jongens blijven flauw doen, grinniken tegen elkaar en zijn blijkbaar niet van plan hem iets te zeggen. Daarom weet hij niet beter te doen, dan ‚aju’ te zeggen en met een flinke spurt er van door te gaan.

„Die heeft nog wel banden!” smaalt Herman.

„Kan hij niets aan doen!” meent Jan.

Ze gaan weer verder en dan scheiden zich de wegen. De jongens zijn bureu, alleen een beetje anders dan gewoon. Ze wonen namelijk niet naast elkaar, maar achter elkaar. Een groot bezwaar is dat niet, want met toestemming van de ouders is er een opening in de schutting, waardoor het al heel gemakkelijk is, bij elkaar te komen. Wel heeft vader een dezer dagen gezegd, dat het misschien beter is om het gat in de schutting dicht te maken, juist nu.

„Maar vader, het is nu juist gemakkelijker dan ooit!” heeft Jan geprotesteerd.

„Zeker zeun, daar heb je groot gelijk aan. Dacht je heus, dat ik bij een eventueel verkeerd gaan van de zaak hier, de ouders van Herman overlast zou willen aandoen? Daar kan iedereen zelf wel z’n gevolgtrekking uit maken . . .

Ze denken: wacht, je kunt van de ene tuin in de andere komen . . . Dus zullen de bureu er ook wel van weten . . . Klaar zijn we!”

Daar heeft Jan niets tegen in kunnen brengen.

Bij het koffiedrinken is hij een beetje stil.

„Wat hapert er aan, m'n jongen?” zegt moeder. Ze heeft al een paar keer naar haar spruit gekeken, maar die had het te druk met eten en – met zijn gedachten.

„Zei u iets, moeder?” vraagt deze, opschrikkend.

„Vertel het me maar!” glimlacht moeder, „je hebt me altijd nog deelgenoot laten zijn in al je problemen.”

Jan bloost. Ja, dat is altijd nog vrij eenvoudig geweest. Dit keer liggen de dingen wel even anders . . . Lastig is dat, wanneer je een moeder hebt, die je gedachten haast kan raden. Hij doet zo gewoon, als hij maar kan en toch heeft moeder al wat gemerkt.

„Ik was er vanmorgen haast uitgestuurd!”

„Wat vertel je me daar, Jan? Daar zou ik haast trots op kunnen zijn . . . Daar moet ik beslist meer van weten!”

Moeder is werkelijk ontzettend benieuwd. Ze weet, dat Jan meestal zo bescheiden is, dat hij zich vrijwel altijd door anderen in een hoekje laat drukken. En nu moet hij vanmorgen toch wel de belhamel geweest zijn, want – er uit gestuurd – dat is nog al wat!

Jan, die voor moeder nog nooit iets verborgen heeft kunnen houden, ten minste niet iets, dat van wezenlijk belang was, begint te vertellen. Ondanks zijn angst, dat vader en moeder het van Herman te horen zouden krijgen, komt moeder door een paar onhandige uitlatingen van haar zoon er achter, dat hij aan het praten is geweest. Op de eigenlijke zaak gaat moeder niet direct in. „Wat heb je nu met Herman afgesproken? Mag hij mee of niet?”

„k Heb gezegd, dat ik het eerst aan u moest vragen!”

„Dat is voor jou wel het gemakkelijkste, vind je ook niet? Op deze manier ben jij van de moeilijkheid af en scheid je mij er mee op!”

Moeders woorden klinken niet vriendelijk, maar haar stem is niet boos. Jan, die eerst, veiligheidshalve, al het moois van zijn bordje heeft afgekeken, probeert nu een schuchtere blik op moeders gezicht. Nee, boos staat het niet.

„Jan, voel je, dat je dom bent geweest?”

Of Jan dat voelt! Dat is juist de reden, dat het hem dwars zit, dat hij, tegen zijn eigen wil in, er over spreekt.

„Komt Herman straks hier naar toe?”

Er komt een heftig knikken.

„Goed zo! Dan ga je vijf minuten eerder weg dan je met Herman afgesproken hebt. Natuurlijk kan Herman niet mee! Dat heb je zelf al geweten. Vertrouwen doe ik Herman wel, maar 't kan niet. Ik zal hem opvangen, hem vertellen, wat ik vind, dat hij weten moet, nu hij iets weet en hem wel zeggen, dat hij zwijgen . . .”

„O, moeder, dat heb ik hem al aan zijn verstand gebracht. En goed ook!” valt Jan haar in de rede.

„Daar ben ik niet bang voor. Maar misschien kan ik hem nog wat beter van de noodzakelijkheid overtuigen!”

Tjonge, dat valt Jan enorm mee. Moeder is niet boos op hem. Nee, natuurlijk mag Herman niet mee. Als twee mensen een adres weten, lopen er twee de kans zich te verspreken . . .

Een kwartiertje later is Jan Halbersma op weg, met een zware boodschappentas. Er zit niets bijzonders in: aardappelen en groenten. Jan gaat er mee naar oma. Daar steekt ook niets vreemds in. Oma woont een half uurtje lopen weg, op een bovenhuis. En omdat oma niet zo vlug ter been is, en niet in de rij kan staan, is het heel gewoon, dat een flinke jongen als Jan Halbersma de aardappelen en de groenten voor haar haalt en die bij haar thuis brengt. En toch – toch mag niemand weten, dat Jan met die tas naar oma gaat en zeker mag er niemand mee. Oma heeft namelijk visite, of liever logés. Al een hele tijd. Op een avond, toen de regen tegen de ramen kletterde en het aardedonker was, heeft vader de logés gebracht: een man, een vrouw en een klein kindje, een meisje van een jaar of drie. En sinds die logés er zijn, blijven bij oma Halbersma de vitrages, die vroeger altijd open stonden, potdicht. Er zijn burens, die er niets van

snappen. Maar Jan snapt het best. Oma kreeg vroeger veel visite, maar die tijd is voorbij. Voor visite gaat de bel nooit meer. Het is zelfs zo, dat oma nooit open doet, als er één keer gebeld wordt. Daarom belt Jan ook, als hij voor de deur staat, niet gewoon, maar op een bijzonder maniertje. Drie korte stootjes geeft hij dan en een lange.

Nu wordt er opengetrokken en gaat Jan naar boven.

Als hij op het portaaltje staat, gaat eerst de deur naar de trap weer op slot en dan pas krijgt Jan van oma een zoen. „Kom binnen, jongen. Alles goed thuis?”

Met een zucht van verlichting laat Jan de tas op de grond glijden. Zwaar genoeg, als je er een half uur mee zeulen moet. Dan gaat hij de logés groeten: oom Ben, tante Lea en de kleine Sjelly, die eigenlijk Rachel heet.

Al bijna een jaar zitten ze hier, deze twee mensen met het kleine meisje, opgesloten, om hun leven te redden, vrijwillig opgesloten. Het kleine meisje heeft donkere ogen en een ernstig gezichtje. Als ze praat, fluistert ze. Dat hebben haar vader en moeder en de vreemde oma haar moeten leren. Het heeft moeite genoeg gekost, want dit kleine meisje snapt nog steeds niet, waarom ze niet eens hard lopen mag of kraaien van plezier, of voor het raam kijken, of . . . een van al die andere dingen doen, waar kleine meisjes zo veel plezier in kunnen hebben.

Jan snapt het best en dat is nu juist het geheim. Oom Ben, tante Lea, kleine Sjelly, zijn Joden en als alle dingen gewoon waren verlopen, waren ze al lang weggevoerd naar Duitsland, met duizenden, duizenden andere Joden. Maar voor hén zijn de dingen niet gewoon verlopen. Toen de grote aanval op de Joden begon, in de zomer van 1942, zijn ze gevlucht, met medeweten en medewerking van Jans vader. Een paar dagen hebben ze bij Jan thuis in de kelder gezeten, maar daar konden ze niet blijven. De kelder was te muf, te vochtig en – niet veilig genoeg. Er waren een paar besprekingen gevoerd zonder Jan en het resultaat was, dat oma zich over de verschoppelingen ontfermd had. Dat was nog

het veiligst. Niemand lette op een oude, alleenwonende vrouw. Heel lang had Jan er niet van geweten. Hij was er een keer gekomen en had daar twee mensen met een kindje gezien. Een volgend keer waren ze er weer. Daarna was het brengen van groenten begonnen en geleidelijk had Jan alles begrepen. Toen moeder hem eens het een en ander vertellen wilde, was dat niet meer nodig. Moeder hoefde hem ook niet te vertellen, dat hij zwijgen moest . . .

Gezwegen heeft hij, tot gister, tegen Herman. Dom! Oliedom! Hij durft haast de gasten niet aan te kijken. Maar Herman zal zwijgen, vooral als moeder nog wat met hem praat. Oma pakt de tas uit en Jan gaat even met het kleine meisje spelen. Hij krijgt het er haast benauwd van. Dat meisje leert vast nooit meer gewoon praten. Als hij probeert ook te fluisteren, lukt het hem maar half.

„Sssjt!” komt de kleine Sjelly meteen.

Op een krant heeft oma de groenten neergelegd. Ze geeft met een glimlach de kleine koolraap aan oom Ben. Die is toch niet voor haar, want hij is niet echt.

Vader heeft wel een avond of drie aan dit koolraapje gewerkt. Oom Ben wrikt de raap open en gaat dan bij de kachel zitten lezen. Jan weet, wat het is. Het zijn de krantjes, die clandestien gedrukt worden en die vader op deze manier oom Ben in handen speelt. Ze bevatten het nieuws van de Engelse zender, berichten over wat in het binnenland gebeurt, beschouwingen over de toekomst.

Hij zit al heel gauw ingespannen te lezen. Het bericht is zeker niet vrolijk, want zijn vrouw, tante Lea, gaan naar hem toe.

„Is er wat?” vraagt ze. En de grote angst is al in haar ogen.

„Eigenlijk niet, maar ik lees hier, dat Churchill in een redevoering in het Engelse Lagerhuis gezegd heeft, dat hij nooit voorspeld heeft, dat de oorlog in dit jaar af zal lopen . . .

Mismoedig laat hij er op volgen: „Als dat niet gebeuren mocht, zien wij ook het eind van de oorlog niet. Dit is toch immers niet uit te houden . . .”

Tante Lea zegt niets. Zij zucht en staart in de verte.
Dan zegt oma, die tot nu toe met de groente bezig geweest is:
„Hebben jullie het zo slecht bij me?”

Ze glimlacht fijntjes.

Oude oma weet wel beter.

„Niet alleen voor ons, maar ook voor u is het niet uit te houden. Als het straks zomer gaat worden en u moet maar altijd met de boel dicht zitten en eeuwig de angst hebben, dat er hier iets gebeurt . . . Slecht bij u? God zal u lonen, wat u aan ons doet!”

„Ik hoop alleen maar, dat de Here God vindt, dat ik het niet te slecht doe,” is oma's simpele antwoord, „en verder is het niets bijzonders. Wat ik doe, doen honderden met mij en zouden ook honderden van jullie gedaan hebben . . . Kijk je krantjes maar eens goed door! Er zullen ook heus nog wel andere dingen in staan. Dacht je heus, dat Churchill het eind van de oorlog in zijn macht heeft? Er is er Een, machtiger dan Churchill. Dat weet je ook wel!”

Ja, dat weet oom Ben wel en tante Lea weet het ook wel. Maar soms heeft de angst ze te pakken. Iedereen weet, hoe de Joden behandeld zijn. Ze mochten niet meer in de tram, niet meer in de trein, niet meer gewoon hun inkopen doen, maar, getekend met een gele ster, alleen maar op bepaalde uren in winkels komen en hun groenten moesten ze kopen aan stalletjes vlak bij een vuilnisbelt.

Toen zijn de klopjachten gekomen. Joden zijn van de daken der huizen naar beneden gesmeten, alleen maar, omdat ze Joden waren. Een beest wordt veel beter behandeld dan een Jood. Och, dat is voor oom Ben en tante Lea nog niet eens het ergste geweest. Aan vernederingen went ieder op de lange duur en bij de razzia's zijn ze ontsnapt. De angst is deze: Als ze nu of later gepakt worden, door verraad of hoe dan ook, is hun lot veel verschrikkelijker dan dat der andere Joden. Voor gevangenen Joden wordt geen genade gegeven. En - ook voor de mensen, die onderdak hebben verstrekt aan deze vluchtelingen, kennen de Duitsers geen genade. Een con-

centratiekamp is al het minste, dat in het vreemde, vijandige land wacht . . .

Sjelly heeft een paar aardappels te pakken gekregen. Eerst heeft ze in haar brabbeltaaltje-van-klein-kindje geprobeerd belangstelling te vinden voor dit feit, maar als deze uit blijft, gooit ze ze hard op de grond en zegt triomfantelijk: „Sjelly, arepel . . .!”

Er wordt even gelachen om de kleine prul, die gelukkig nog niets begrijpt dan dit ene: dat ze zacht moet spreken en nooit aan de deur mag komen.

Dan neemt Jan weer afscheid.

„Zeg tegen je moeder, dat ik, als het niet te slecht weer is, morgenmiddag nog even aan hoop te komen!”

„Ja oma! Dag!”

De trap af neemt hij met een paar treden tegelijk. Jan begrijpt de noodzakelijkheid van de vele tochten naar oma volkomen, maar hij doet ze niet met plezier. Vroeger was het bij oma altijd gezellig. Nu hangt er zo'n gedrukte sfeer. Echt vrolijk is oma nooit meer. Het kan wel moeilijk anders want de logés zijn niet vrolijk, maar nee, voor een levenslustige jongen is het toch niet ,je dat'!

Buiten knapt hij weer helemaal op. Het is wel weer dooi geworden en nu zal er van de winter zeker geen ijs meer komen, eind februari is het al, maar het is toch wel lekker fris.

De lucht is dun blauw, op een dak zitten een paar spreekweten te kwetteren, dat het een lust is. Ja, het gaat voorjaar worden, ook al is Herman gister tot zijn nek door het ijs gegaan en al is hij zelf . . .

Hé, wat is dat? Luchtalarm? Jan staat even stil om goed te kunnen luisteren. De dichtstbijzijnde sirene is hier een eind weg, want pas als hij zich inspant hoort hij het huilende geloei . . . Nu zou je eigenlijk moeten schrikken, maar omdat er bijna altijd voor niets luchtalarm gegeven wordt, trekt niemand zich er iets van aan. Jantje Halbersma loopt ook rustig door. Inderdaad blijkt het loos alarm.

Na een paar minuten wordt het ,veilig' signaal gegeven.

Op straat verandert er haast niets. Alleen de tram gaat weer rijden.

's Avonds na het eten zitten ze met hun drieën aan tafel. Jan zit te werken aan een paar algebrasommen. Moeder zit kousen te stoppen en klaagt zo nu en dan wat, dat haar wol op is, dat de kousen eigenlijk al lang ,op' zijn. Vader leest de krant, kan het zo nu en dan niet nalaten iets voor te lezen uit een legerbericht of een frontbeschouwing.

„In elastische verdediging betrokken onze troepen nieuwe stellingen . . . Enkele ondiepe penetraties werden afgegrensd!”

Dit soort berichten staat haast dagelijks in de krant. Iedereen weet, wat het betekent. Een elastische verdediging betekent terugtrekken, het afgrenzen van een penetratie wil zeggen, dat de Russen een geslaagde doorbraak hebben gedaan.

„Zeg Jan!” richt vader zich dan plotseling tot hem, „ik hoorde van moeder, dat je Herman iets te veel gezegd hebt en dat daardoor op school vanmorgen haast narigheid was gekomen?”

„Ja vader!” Het klinkt niet leuk, nu vader dat zo zegt, maar het is tenslotte de waarheid.

„Jammer, jongen! Nee, ik ben er niet boos over. Misschien hebben we een te grote verantwoordelijkheid op je hals geladen, maar die mensen zaten zo rustig bij oma en ik ben bang, dat ze nu weer naar een ander adres moeten, dat ik ook niet mag weten!”

„U óók niet?” Jan is erg verbaasd.

„Ja, natuurlijk! Als mij wat overkomt, is het het beste, dat ik niets weet. Geloof maar, dat deze heren methodes hebben om je aan het praten te krijgen, als ze je te pakken hebben . . . En ik kan nu wel zeggen, dat ik niet zal praten, maar dat hebben er meer gezegd, mensen, die sterker waren dan ik.”

Het zijn geen plezierige woorden en het naarst is misschien

wel, dat vader ze zo vriendelijk zegt. Vader is écht niet boos. „Dus – ze moeten bij oma vandaan?”

„Ik weet het nog niet zeker. Herman weet echt van niets af?”

„Nee, vader, eerlijk niet!”

„Dat is in ieder geval een goed ding. Want aan de andere kant is de grote moeilijkheid om nieuwe adressen te vinden voor Joodse onderduikers. Er worden nog al eens wat mensen gepakt, die Joden verborgen hebben . . .”

„Stelt u nou eens,” oppert Jan, „dat ze bij oma die mensen zouden vinden. Dan laten ze een oud mens als oma toch wel met rust? Oma is al vierenzeventig!”

„Zet dat maar uit je hoofd, jochie!” mengt moeder zich nu in het gesprek, „God verhoede, dat het ooit gebeuren zal. Maar áls . . . zelfs voor een oudje als oma zouden ze geen pardon geven!”

Een poosje is het stil in de kamer. Moeder schenkt een kopje thee in. Natuurlijk surrogaat. Het hele leven is vol surrogaten. Maar theesurrogaat is lang niet het slechtste. Nee, surrogaat-Nederlanders, die de Duitsers op allerlei manier proberen te helpen, die moet je niet hebben.

„Vader!” vraagt Jan na een paar minuten, „waarom doet u het toch, dat helpen van Joden. Waarom heeft oma ze in huis? Het is toch reuze gevaarlijk. Dat zegt u zelf!”

„Waarom ik het doe?” antwoordt vader peinzend, „waarom we het doen? . . . Jongen geef me de Bijbel eens aan. Dan zal ik het je zeggen!”

Jan pakt de Bijbel van het buffet. Vader bladert even en leest dan voor:

Dan zal de Koning tot hen, die aan zijn rechterhand zijn, zeggen: Komt, gij gezegenden mijns Vaders, be-
erft het Koninkrijk dat u bereid is van de grondlegging
der wereld af. Want Ik heb honger geleden en gij
hebt Mij te eten gegeven, Ik heb dorst geleden en gij
hebt Mij te drinken gegeven, Ik ben een vreemde-
ling geweest en gij hebt Mij gehuisvest, naakt en gij

hebt Mij gekleed, ziek en gij hebt Mij bezocht; Ik ben in de gevangenis geweest en gij zijt tot Mij gekomen.

En de Koning zal hun antwoorden en zeggen: Voorwaar, Ik zeg u, in zoverre gij dit aan één van deze mijn minste broeders hebt gedaan, hebt gij het Mij gedaan.

Het blijft stil in de kamer, als vader uitgelezen is. Hoog in de lucht klinkt een dof gezoem. Ze weten het: dat zijn geallieerde vliegtuigen, honderden en honderden, op weg naar Duitsland om daar dood en ellende te brengen . . . Maar dat geluid is zo vertrouwd, dat niemand er eigenlijk op let.

Vader heeft een pijp gestopt. Het staat gezellig, al ruikt het niet zo lekker. Het is inlandse tabak en geen beste kwaliteit.

„Snap je het nou, Jantje ?” vraagt vader dan.

Jan knikt. Inderdaad, hij snapt het. Feitelijk had hij het al lang begrepen. Vader is er de man niet naar, om ter wille van een avontuur, zo veel te wagen.

„Een van deze mijn minste broeders!” Zo is het! De Heiland heeft eens een bevel gegeven en vader probeert op zijn wijze dat bevel op te volgen. Zelfs oude oma probeert het. En hij – hij is een sufferd, omdat hij, louter uit opschepperij Herman een beetje ingelicht heeft.

Dan klinkt de bel: kort – kort – lang – kort.

„Jan, daar is het nieuws. Wil jij het krantje even halen?”

Op de deurmat ligt het kleine 'illegale krantje. Wie het brengt, weet Jan niet, maar elke avond is het present, met het laatste nieuws. De gewone krant kun je niet geloven, die staat vol leugens.

Over heel Nederland werken op deze manier mensen met elkaar. Meestal weten ze niets van elkaar af, maar ze werken aan één gemeenschappelijk doel: het binnenlandse, ondergrondse front sterk te maken en de vijand afbreuk te doen, waar en hoe ze maar kunnen.

Kees Buddels brengt zijn fiets naar de stalling en zet die in het rek. Goedendag zeggen doet hij niet meer. Dat geeft immers niets. De baas van de rijwielstalling groet toch niet terug, al sinds een reuze tijd. Niets geen bijzonders is dat. Er zijn zoveel mensen, die vroeger heel gewoon, heel prettig deden en die tegenwoordig doen, of ze niets zien of net een andere kant op moeten. Al die dingen wennen wel of zijn al gewoon geworden.

Er is iets, dat Kees nog altijd wél hindert. Op school ligt hij er uit en dat was vroeger niet zo. Hè, wat zou hij nog graag terug willen naar de tijd, toen er nog geen narigheid aan de hand was. Hij zat toen in de vierde klas van de lagere school, was vriendje met de hele klas en leidde zijn vrolijk leventje van zieltje-zonder-zorg.

En op de tiende mei 1940 kwam er oorlog. Een paar dagen van verschrikkelijke spanning, van angst over zijn vader, die in dienst was. Toen – vrede voor een onder de voet gelopen Nederland. Hij had naar de intocht van de Duitsers willen gaan kijken, maar moeder had het streng verboden. Jan Halbersma met z'n onafscheidelijke vriend Herman hadden nota bene wel mogen kijken, die stonden vooraan met hun neus.

Na een paar weken was Kees' vader thuis gekomen. Wat was er een blijdschap geweest. Die hele zomer was trouwens nog prettig geworden. Hij was met al zijn vriendjes over naar de vijfde klas. Samen hadden ze gescholden op de Duitsers en de Hollanders, die met hen heulden. Samen

hadden ze – zachtjes gezongen het spotliedje, dat van mond tot mond ging:

Op de hoek van de straat staat een N.S.B.-er

Met die prachtige slotregels:

*Met een krant in zijn hand,
Staat hij daar te venten
En verkoopt zijn Vaderland
Voor zes rooie centen.*

En daar was – op Sinterklaasdag nog wel – vader thuis gekomen met het bekende driehoekige speldje. Wat was er een ruzie geweest! Niet tussen vader en moeder, maar tussen vader en de kinderen. Vooral de vijftienjarige Karel was niet tot bedaren te krijgen. Vader N.S.B.-er! Volk en Vaderland in huis! Geleidelijk was 't gegaan, o zo geleidelijk, maar steeds meer kennissen bleven weg; sommigen er van kwamen nog één keer om te zeggen, dat ze niet meer kwamen, probeerden nog eens met vader te praten om die er van af te brengen. Maar – er viel niet te praten. Integendeel, bijna iedereen was boos weggegaan.

Opa was ook gekomen, helemaal uit Zeeland, om met zijn zoon te spreken. Resultaat had hij niet bereikt. Vader had opa aangekeken en gezegd: „Vader, bespaart u zich de moeite om te proberen mij er af te houden. Ik weet, wat ik doe. U zult het zien, de dag zal komen, dat u begrijpen zult, dat ik deze stap deed . . .”

„Ik hoop, dat de dag zal komen, dat jij zult inzien, wat voor leed jij over je gezin, over je kinderen brengt . . . En dan wil ik nog niet eens spreken over de schande voor je land! . . . Maar dit wil ik je zeggen, hoe hard het me valt op mijn oude dag: zo lang als je denkt, dat je dáár thuis hoort, hoor je niet meer bij mij . . .”

Als opa vroeger over kwam, was het altijd feest geweest thuis. Dan bracht bij het weggaan de hele familie hem naar

de trein. Deze keer had opa alleen moeten gaan. Maar dat was Kees te bar geworden. Op een holletje lopend, had hij hem de bij tramhalte nog in kunnen halen en gezegd, stotterend van zenuwachtigheid: „Opa . . . ik . . . zal u . . . wegbrengen!”

Opa had zijn tienjarige kleinzoon over de bol gestreken en hij wás meegegaan, tot op het perron toe. Daar had opa zijn hand genomen en gezegd: „Kees, blijf voor je vader bidden . . . Dat doen oma en ik ook!”

Toen de trein wegreed, was Kees blijven staan met een gulden in zijn hand. Op het laatst had opa hem die in de hand gedrukt.

Maar ja, dat was allemaal al drie jaar geleden gebeurd. Kees moest zich soms goed inspannen om alles te overdenken. Verschillende dingen wist hij niet eens precies meer.

Thuis waren de oude kennissen weggebleven, nieuwe waren er voor in de plaats gekomen: over het algemeen geen prettige. Allemaal mensen van ‚de nieuwe orde‘. Daar hadden ze het altijd over! Over de overwinningen van Duitsland, over Vreugde en Arbeid, over Winterhulp . . . Vreugde en Arbeid moest dienen om de arbeiders in de fabrieken ontspanning te geven. Altijd werd er over gemopperd, dat de Nederlandse arbeiders niets van Vreugde en Arbeid moesten hebben. Als ze in een fabriek opgecommandeerd werden, bleef er zelfs nog een stel weg; was er een fabriekssamenkomst, die niet verplicht was, dan kwam er niemand. Vreugde en Arbeid! . . . Nou, reken maar! De mensen van Vreugde en Arbeid deden niet anders dan mopperen.

En Winterhulp! Ook zo'n mooie organisatie. Er werden grootse straatcollectes georganiseerd. Huis aan huis gingen de collectanten met lijsten. Haast iedereen zei ‚nee‘. De N.S.B.-ers gaven en verder enkelen, die bang waren, doordat er adressen op de lijsten stonden.

Al die verhalen kende Kees al van buiten. Als er vrouwen thuis zaten, ‚kameraadskes‘ noerden ze elkaar, dan werd er gewoon gekletst over mevrouw Die en die, die haar hoofd

had omgedraaid, over mevrouw Zus en 'zo die wéér niets had gegeven voor Winterhulp . . .

Wat kon het Kees allemaal schelen. Hij raakte stuk voor stuk zijn vriendjes kwijt. Dat was in de vijfde klas van de lagere school begonnen, natuurlijk! In de zesde klas was het verder gegaan. Zijn moeder had eens gezegd, toen hij op een regenachtige middag verveeld tegen het raam hing: „Vraag maar een paar jongens uit je klas om hier te spelen!”

Toen was het hem te machtig geworden en hij was in tranen uitgebarsten, tranen van ellende en eenzaamheid.

„Dacht u, dat ik het niet wou? . . . O, wat zou ik het graag hebben . . . Maar -- ik kan ze gerust vragen . . . ze komen toch niet . . . En ze hebben nog gelijk ook . . . Niemand wil immers met N.S.B.-ers spelen . . .”

Moeder was niet gaan schelden op al die anderen – natuurlijk niet, moeder was ook al heel anders – een hele poos had ze niets gezegd, maar erg verdrietig voor zich uitgestaard. Daarna had ze geen woord van troost geweten dan alleen maar: „Ja, ja! 't Is erg! . . . We moeten het wél weten!”

Een paar dagen later was vader met een plan voor de dag gekomen. Als Kees eens in de Jeugdstorm ging! . . .

Daar waren massa's jongens van zijn eigen leeftijd en daar zou hij ongetwijfeld nieuwe vrienden op doen.

„Maar man, ben je nou niet lekker?” Moeder was verontwaardigd geweest.

„Dat is helemaal niet zo gek! Als ik op een verantwoorde-lijke post zit, moet er verwacht worden, dat ik mijn jongen in de Jeugdstorm zal laten optrekken. Er van bederven zal hij zeker niet. Er zitten zeer zeker een hele massa nare kereltjes in, maar Kees en de andere flinke jongens moeten maar meehelpen er een andere geest in te brengen!”

„Dacht u, dat u me daar ooit in kreeg . . . Als ik in de Jeugdstorm moet, loop ik weg, net als Karel!”

Op deze vertwijfelde woorden van een radeloze Kees was geen pak slaag gevolgd en er was over de Jeugdstorm niet meer gesproken. Ja, weglopen, net als Karel. Maar Karel

was zestien geweest en hij toen pas elf . . . De politie had overal gezocht naar de ,minderjarige Karel Christiaan Buddels, oud zestien jaar, die op 1 augustus de ouderlijke woning had verlaten en daarin niet was teruggekeerd!' Zo had het in de krant gestaan.

Opa had gelijk gehad. Er was leed gekomen over de kinderen. In een moedeloze bui had Kees wel eens de opwelling gehad om toch maar wel in de Jeugdstorm te gaan. Onder elkaar hadden die jongens ten minste schik. Ze hadden fijne kampen en . . . Maar als hij de Jeugdstorm door de straten zag en hoorde trekken en hij hoorde hun malle manier van zingen, een nabootsing van het zingen van de Duitse soldaten, die vooral hierin bestond, dat ze de woorden allerzonderlingst inslikten en ,afbeten' en hij zag de schampere minachting, waarmee de mensen ze na keken, dan wist hij weer, dat daar zijn plaats zeker niet was.

Hij had erg gehoopt, dat het op de H.B.S. anders zou gaan. Allemaal nieuwe gezichten. Nou, wie kende hem daar? Daar zou hij er zeker in slagen vrienden te maken. Hij zou er wel voor oppassen, dat iemand te weten kwam, dat zijn vader N.S.B.-er was . . . Na een paar dagen was hem ook die illusie ontnomen. De hele klas wist het al en Kees had er de jongens en meisjes van zijn oude lagere school erg op aan gekeken. Hun schuld, allemaal hún schuld!

De jongens waren niet extra onaardig tegen hem. Daar was Kees de jongen niet naar. Ze deden tamelijk gewoon, ook omdat hij nergens over sprak. Met Jeltje de Heer was het wat anders. Die kwam om de haverklap in haar Jeugdstormuniform op school, die was lui en deed haar best niet. Die was brutaal.

Kees was stil, heel stil zelfs. Verbeten had hij zich op zijn werk gegooid en hij, die vroeger helemaal geen uitbinker was geweest, was ze op de H.B.S. allemaal ver de baas. Alleen - vreugde gaf het hem niet, ook niet, als eens een enkele keer iemand vroeg om geholpen te worden. Kees hielp, graag zelfs, maar hij wist veel te goed, dat ze

alleen bij hem kwamen, wanneer het bij een ander niet lukte. Op een dag in november was hij ziek geworden en voor de kerstvakantie niet meer naar school terug gegaan. Jeltje de Heer zou het huiswerk komen brengen en dat deed ze ook wel eens. Meestal vergat ze het. Ze had het ook zo druk met andere dingen. En de andere jongens? – Natuurlijk zou niemand het in zijn hoofd halen Kees Buddels zijn werk te gaan brengen. In die tijd van ziekzijn hadden vader en moeder Buddels gezien, hoe verschrikkelijk eenzaam het om hun jongen was. Erg ziek was hij niet, alleen maar lusteloos. Hij kon toch niet de hele dag met schoolwerk aan de gang zijn. Bleek en mager had hij gelegen en er was niets, waar hem een pleziertje mee gedaan kon worden. Alleen, als de scholen uit waren, kon hij soms met een hunkering in zijn ogen uit het raam liggen kijken, of hij een van zijn oude vrienden zag.

Toen op een avond hadden vader en moeder lang met elkaar gepraat. Kees had dat niet geweten.

„'t Gaat zo niet langer!” was moeders voornaamste argument geweest.

„'t Moet dan maar!” Vaders antwoord.

De volgende avond hadden ze met Kees gepraat en sinds dat ogenblik was er in de ogen van de jongen nieuwe vreugde gekomen, ook al was er uiterlijk niets voor hem veranderd, ook al had hij geen vriendjes en al zei de fietsenman hem niet goedendag. Hij wist nu, dat het niet anders kon: hij had zijn geheim.

Als hij boven komt, zitten zijn ouders al te wachten met het koffiedrinken.

„Je bent laat, Kees!”

„Ja, vader, ik heb nog even met de jongens staan praten!”

„Jij met de jongens staan praten?” informeert moeder, „begint het voor je te veranderen?”

Nee, veranderd is er niets. Kees heeft niets gemerkt van

toeschietelijkheid, bij Jan noch bij Herman. Hij kan het evenwel beter verdragen, sinds hij veel meer weet.

„Maar gelachen dat we hebben!”

En hij begint het incidentje van die morgen met meneer Dudok te vertellen. O, o, die rare Jantje Halbersma. Daar kun je toch zo'n schik mee hebben . . .

Vader en moeder Buddels hebben schik om het verhaal, al was het alleen maar, omdat hun Kees er zo'n plezier in heeft.

„Halbersma! . . . Halbersma?” zegt vader vragend. „Woont die soms hier vlak bij in de Akoleistraat?”

„Ja vader!” antwoordt Kees vlug, „waarom vraagt u dat?”

„Vanmorgen . . .” vader zoekt een beetje naar zijn woorden,

„vanmorgen heb ik op het bureau iets gelezen over een zekere Halbersma in de Akoleistraat . . . 't Had iets met Joden te maken . . . het preciese weet ik niet meer, maar ik zal er toch aan denken, of ik er van middag iets meer van te weten kan komen . . .”

Kees is vroeger dikwijls bij Jan Halbersma thuis geweest en Jans vader deed altijd erg aardig tegen hem, doet dat eigenlijk nog. Als hij Kees nog eens tegen komt, groet hij altijd vriendelijk.

Vader heeft iets verteld over meneer Halbersma . . . Kees' gedachten werken bliksemsnel. Als vader zoiets aan tafel vertelt, kon het best zijn, dat daar een speciale bedoeling achter zit.

Als ze opstaan van tafel, vraagt vader ineens: „Kees, als ik je nog eens vroeg lid van de Jeugdstorm te worden, zou je het dan willen doen, voor mij?”

Het duurt heel lang, eer Kees antwoordt. Nu lid van de Jeugdstorm worden, terwijl je kunt uitrekenen, dat het met Duitsland misgaat. De veldtocht in Afrika is afgelopen. De Engelsen staan al halverwege in Italië, in Rusland worden de slagorden van Hitler steeds teruggeworpen . . . Dan antwoordt hij kalm: „Als 't nodig is: ja, vader!”

„'t Is nodig, Kees! Ik wou je echter wel dit zeggen: Ik vind het genoeg, dat er al een van mijn jongens is weggelopen . . . Begrijp je dat?”

„Ja vader!”

Bij deze woorden vlucht moeder Buddels met tranen in haar ogen de keuken in. Daar kan ze uithuilen. Ze verwenst die hele N.S.B. waar ze inzit door vader, ze verwenst de hele toestand, waardoor ze haar oudste jongen, haar Karel is kwijtgeraakt. Nooit heeft hij enig levensteken gegeven. Alle nasporingen van de politie zijn vruchteloos geweest.

Als Kees die middag zijn huiswerk afheeft, gaat hij tekenen. Een van zijn grootste liefhebberijen, altijd geweest. Een paar jaar lang heeft hij er steeds minder aan gedaan, maar sinds zijn ziekte is dat veranderd. Zoals er een heleboel veranderd is. Hij heeft weer plezier in een heleboel dingen gekregen. „Vreugde en Arbeid!” heeft hij een dezer dagen tegen moeder gelachen.

Vreugde en Arbeid is om te lachen. De N.S.B.-ers kunnen bedenken, wat ze willen om de Nederlanders voor hun ideeën te winnen, het lukt ze toch niet. Vooral niet sinds de Duitsers Hollandse arbeiders verplichten in Duitsland te werken. Bij honderdtallen worden ze naar het vijandelijke land gestuurd. Vreugde en Arbeid! Mooie woorden! Arbeid betekent voor de vijand alleen dat soort van werk, dat voor de oorlogvoering van belang is. De arbeiders moeten het natuurlijk heerlijk vinden, dat ze in de oorlogsindustrie werken, moeten desnoods nog lachen, wanneer geallieerde piloten zo'n fabriek bombarderen. De vreugde bestaat hierin, dat in de middagpauze het een of andere orkest voor ze komt spelen, een attractie, die niemand op prijs stelt . . .

Och, Kees weet dat immers beter dan de meesten, het gaat in de hele N.S.B. al lang verkeerd. Ja, zo lang Duitsland aan de winnende hand was, leek het allemaal mooi. Nu verdwijnt de een na de ander, stilletjes. Een heleboel leden verhuizen naar andere wijken van de stad, waar niemand ze kent . . .

En nu zal Kees lid van de Nationale Jeugdstorm worden! Juist nu! Hij heeft er zelf haast schik in. Op het vel teken-

papier, dat hij voor zich heeft, ontstaat zo onder het denken vanzelf een grappige optocht van Jeugdstormertjes, jongens en meisjes. Ze lopen keurig in het gelid en ze doen hun uiterste best net zulke parade-stappen te nemen, als de Duitse keurtroepen dat doen, maar die gezichten! O, die lange gezichten! Ze kijken zo sip . . .

Moeder heeft er pret om, als ze de prent ziet.

„Je moet later tekenaar zien te worden, Kees!”

„Nou, als dát kon! . . . Het heeft overigens nog wel een voordeeltje ook, moeder, als ik bij de Jeugdstorm kom. Dan krijg ik ten minste een paar nieuwe schoenen!”

„Kind, ik wou, dat het niet nodig was . . .”

Dan gaat het luchtalarm, dat ook Jan Halbersma heeft gehoord.

„Flauwe kul!” meent de jongen.

„Moet je niet zeggen, Kees! Ik denk, dat een massa mensen in Arnhem en Nijmegen van de week blij genoeg zijn geweest, dat ze het nog gehoord hebben!”

„Kees, we moeten vanavond naar een vergadering!”

„Wat moeten jullie de laatste tijd vaak weg!” Kees moppert. Hij vindt het niets gezellig. Kan hij weer een hele avond alleen zitten.

„Jong, allemaal reorganisatie in de beweging!”

„Moet u daar nou altijd bij wezen? Moeder kan toch in ieder geval wel thuis blijven?”

„Kees, wie a gezegd heeft, moet ook b zeggen. Ik moet helemaal op de hoogte blijven van alles, wat er gebeurt!” Tja, dat is nu wel waar, maar leuk is het in geen geval. Maar wacht eens, vader weet misschien nog iets meer.

„Hebt u dat nog nagekeken, vader, van die Halbersma uit de Akoleistraat?”

„’t Is goed, dat je er naar vraagt jong. Ja, ik heb er wél naar gekeken, maar de stukken niet meer kunnen vinden. Och, misschien zal het zo’n vaart nog niet lopen . . .”

Bij het weggaan geeft moeder hem een kus en fluistert tege-

lijk in zijn oor: „Ga jij straks, maar vooral niet te vroeg, even naar Halbersma en zeg het daar voorzichtig. Kees, beloof je me dat laatste vooral?”

Natuurlijk begrijpt Kees het. Hij krijgt een schok van vreugde. Wat hij vanmiddag zelf vlug even gedacht heeft, blijkt uitvoerbaar. Zelfs met medeweten van moeder. Maar – hij moet het voorzichtig zeggen, zo voorzichtig, dat ze bij Halbersma niets merken van het geheim.

Om over negenen gaat hij weg. Het is een donkere maanloze nacht. Niet volkomen donker, want er is geen bewolking. Hoog in de lucht klinkt het gezoem van Engelse vliegers. Twee jaar geleden schoten de Duitsers er op uit alle macht, werd de nacht meestal hel verlicht door de tientallen zoeklichten.

Maar er is wel een heleboel verandert. Afweergeschut hebben ze hier niet meer. Dat staat aan de kust. Zoeklichtbatterijen heeft hij over de wegen zien slepen. Die gingen ook weg.

Heel gauw is hij aan het donker gewend. Het is geen drie minuten naar het huis van Jan Halbersma. Daar staat hij voor de deur en belt. Ondanks alles klopt zijn hart toch in zijn keel. Het is lang geleden, dat hij bij Jan binnen was. Stel je nu eens voor, dat ze hem daar niet willen ontvangen! Er wordt niet open gedaan. Achter de deur hoort hij vragen: „Wie is daar?”

Door de brievenbus, op zijn knieën liggend, zegt hij, dat Kees Buddels voor de deur staat en dan wordt hij binnen gelaten.

„Jan is al naar bed!” zegt een nogal verwonderde vader Halbersma.

„Ik kom niet voor Jan. Ik wou u graag even spreken!”

„Nou Kees, ik zou zeggen: kom dan maar binnen!”

Meneer Halbersma gaat voor. Hij heeft wel, veiligheidshalve, zodra de bel ging, het illegale krantje onder de kachelplaat geschoven en moeder zit wel vlak bij de kachel om het blaadje zo in het vuur te kunnen gooien, maar hij wil toch

graag nog even het terrein overzien. Daarom heeft hij ook met opzet de naam ‚Kees’ zo hard gezegd. Dat is om moeder gerust te stellen en om haar te waarschuwen.

Kees komt binnen en knippert even tegen het licht.

„En vertel me eens, baas, wat had je op je hart, dat je nog zo laat vanavond hier naar toe moest komen?”

Kees moet een ogenblikje nadenken. Onderweg wist hij precies, wat hij zeggen zou. Nu is hij al zijn mooie woorden kwijt. Maar hij herinnert zich zijn moeders laatste gezegde: Hij moet het voorzichtig zeggen.

„Ja, ziet u . . . ik vertelde vanmiddag thuis, wat er vanmorgen op school is gebeurd met Jan . . . Dat weet u toch zeker?” Vader en moeder knikken. Ze zeggen maar liefst zo weinig mogelijk. Kees was vroeger een aardig kereltje, maar de tijden zijn zo enorm veranderd!

„Nou, en toen zei m’n vader, dat hij juist vanmorgen . . . de naam Halbersma gezien had op zijn bureau . . . in verband met Joden . . . en vanmiddag was het papier waar dat op stond weg . . . Vader zei, dat het wel niet zo’n vaart zou lopen . . . Maar ik ben er niet erg gerust op . . .”

Vader en moeder Halbersma hebben elkaar een ondeelbaar ogenblik aangekeken. Kees heeft het niet gezien. Die staart naar de grond. Het valt hem erg moeilijk op deze manier over zijn vader te spreken. Moeder Halbersma wordt even bleek, heel bleek. Ze voelt het bloed uit haar gezicht wegtrekken. Vader Halbersma beheerst zich volkomen en denkt na.

„Kees, ik geloof, dat je een beste kerel bent. Maar – je boodschap geldt niet voor mij. Ik meen ten minste, dat je bedoeling is, mij te komen waarschuwen?”

Kees Buddels knikt zeer nadrukkelijk van ‚ja’.

„Dat dacht ik wel, maar je bent bij de verkeerde, hoor. Je vader heeft vast niet goed gelezen.”

Kees weifelt. Niet goed gelezen? Dat kan niet!

„Maar m’n vader had het juist over Halbersma uit de Akoleistraat. Dat kan toch geen ander zijn?”

Moeder staat op en gaat naar de keuken. Ze kan niet langer blijven luisteren. Het wordt haar te machtig. In zo'n wereld van leugen, bedrog en verraad te moeten leven is haast ondraaglijk. Daar komt hier een jongen van N.S.B.-ers waar- schuw en pleegt op deze manier verraad aan zijn vader. Of – wat ook mogelijk is – je kunt nu alles verwachten – hij is er op uitgestuurd om te kijken, of ze erg schrikken.

Vader zit binnen heel rustig tegen over Kees. Hij neemt de jongen goed in zich op. De indruk is niet ongunstig. Als deze jongen nu zou zitten liegen, zou het zo'n intens gemeen mannetje zijn, en dat kan vader niet aannemen.

„Ja, Halbersma uit de Akoleistraat ben ik. Voor zover ik weet, woont hier geen andere Halbersma in de straat . . .

Maar hoe het zijn mag, Kees, vertel maar rustig aan je vader, dat ik van geen Jodenzaak afweet, maar dat ik hem toch bedank voor de moeite . . .”

„M'n vader weet nergens van. Ik ben juist hierheen gekomen, omdat m'n vader en m'n moeder naar een vergadering zijn . . . Het kwam zo helemaal toevallig in het gesprek te pas, doordat ik van Jan vertelde, van vanmorgen. Anders zouden we het er thuis niet eens over gehad hebben!”

Nee, deze jongen zit niet te liegen. Dat voelt meneer Halbersma wel. In zijn hart is hij helemaal niet gerust, maar daar mag Kees niets van merken.

Kees, van zijn kant, weet ook niet goed wat er aan de hand is. Hij is er van overtuigd, dat er wél gevaar dreigt voor meneer Halbersma. Toen vader zei, dat het misschien zo'n vaart niet zou lopen, heeft hij begrepen, dat zijn vader er juist bang voor was. Waarom heeft moeder hem straks nog wat in het oor gefluisterd? Een ogenblik ligt het hem op de lippen om iets te vertellen van zijn grote geheim, maar nee – het mag niet, het mag niet!

„Meneer Halbersma, mijn vader heeft zich niet vergist!”

Hij zegt het met grote nadruk.

„Kees, ik zeg nog eens, ik vind het prettig, dat je me dit

komt zeggen, maar je waarschuwing is volkomen overbodig. Ik ken geen Joden en ik heb ze nooit gekend.”

Tja, wat moet Kees Buddels nu langer hier doen? Hij is immers klaar. Hij heeft zijn boodschap gedaan . . . Besluiteloos zit hij nog even op de punt van zijn stoel. Meneer Halbersma hakt de knoop door.

„Jongen, bedankt voor je boodschap. Ga jij maar rustig slapen, hoor! Ik zal 't ook gaan doen!”

Even later staat Kees weer in het duister van de Akoleistraat. Nog zoemen op duizenden meters hoogte de geallieerde vliegtuigen. Daar doorheen klinkt nu een zwaarder gedreun. Het zijn Duitse nachtjagers, die daar, kilometers boven de grond, hun strijd op leven en dood met de bommenwerpers gaan voeren. De jongen voelt zich erg verdrietig. Het kan best zijn, dat meneer Halbersma inderdaad niets te maken heeft met Joden. Maar ze zullen beginnen met hem toch te pakken, de Duitsers, en ze haasten zich nooit om iets uit te zoeken, als ze eenmaal iemand gevangen hebben. Dat weet zelfs Kees, jongen uit een N.S.B.-gezin al. Och, hij weet veel meer. Hij weet, wat voor bende het is. hoe de Duitsers bedrogen worden aan de ene kant, gevleid en gediend met verraad aan de andere. Jongens uit de Jeugdstorm van maar even vijftien jaar worden in kampen helemaal klaar gemaakt voor soldaat en dan ingezet aan het vreselijke Oostfront, waar je eigenlijk maar één ding voor ze hopen kunt: dat ze zo gauw mogelijk sneuvelen. Dan zijn ze ten minste uit hun lijden. Hij weet ook van de duizenden, die net doen, of ze nooit N.S.B.-er geweest zijn. Dat zijn de leden, die twee jaar geleden de meeste praatjes hadden en die nu – drossen, smadelijk. En nu heeft hij tegen vader gezegd, dat hij bereid is in de Jeugdstorm te gaan . . .

„En?” vraagt moeder Halbersma, weer tevoorschijn komend, als ze de buitendeur hoort sluiten.

„Moeder, je weet het! Ik loop geen risico's Die jongen zat niet te liegen . . .”

„Zou het kunnen zijn, dat ze iets vermoeden en de jongen er op af sturen om te kijken, hoe wij er op reageren zouden?”

„Heb ik ook over gedacht, maar 't is buitengesloten. Nee, 't moet op de een of andere manier uitgelekt zijn . . .”

„Onze Jan? . . . Door zijn gepraat met Herman?”

„'t Kan zijn, maar ik geloof het niet. Enfin, dat zoeken we wel uit. M'n koffertje staat zeker nog klaar?”

Moeder haalt het al. Ze controleert, of alles er in is.

„Ga je morgen naar kantoor?” informeert ze.

„Dat kan ik nog niet zeker zeggen. Ik denk van niet. Maar dat hoor je nog wel!”

„Waar ga je naar toe?” wil ze nog weten.

„Zou je er veel mee opschieten, wanneer ik het je zei?” glimlacht vader. „Morgen krijg je nader bericht van me . . . Och misschien is alles loos alarm. Dan ben ik met een paar dagen weer terug!”

„God geve het!” zucht moeder.

Dan bidden ze samen. Alle nood, alle zorg, alle angst zeggen ze aan God en ze smeken om Zijn bescherming en hulp.

Vader staat al bij de deur, als hij zich omdraait.

„Ik wil toch de jongen eerst nog groeten!” zegt hij.

Jan is niet zo erg gemakkelijk wakker te krijgen. Hij is net in zijn eerste slaap. Maar het lukt toch en als vader in het donker verdwijnt, is hij klaar wakker en zit bij moeder aan tafel te betuigen, dat hij hier part noch deel aan heeft en dat hij zeker weet, dat Herman niet gepraat kan hebben.

„Rekent u zelf maar uit, moeder!” betoogt hij, „ik heb er gistermiddag bij Herman iets over gezegd – haast niets, echt waar – en toen was het al over vijven. Herman mocht voor straf niet meer uit. En vanmorgen heeft Kees Buddels z'n vader al er over gelezen. Dat moet dus gister geschreven zijn . . .”

Het lucht hem enorm op, dat hij alles zo in elkaar kan zetten. Reconstrueren heet dat met een vreemd woord. Moeder raakt overtuigd. Ze drukt Jan tegen zich aan.

„Jongen, daar ben ik verschrikkelijk blij om, dat jij er buiten

móet staan. Laat het je toch maar een waarschuwing zijn om nog beter op je woorden te passen!”

Nou, daar kan moeder zeker op zijn. Hij heeft er vandaag al narigheid genoeg door gehad, kon er eerst niet eens van in slaap komen.

Juist als ze aanstalten maken naar bed te gaan, horen ze een auto de straat indraaien. Hij stopt, portieren worden dichtgeslagen en even later wordt er gebeld.

Voor moeder open gaat doen, zegt ze nog gauw tegen Jan: „Denk er om, jij zegt niets en je weet niets!”

Dan hoort hij haar de deur openen en zeggen: „Gunst man, wat ben je laat . . . O, pardon heren, ik dacht, dat u mijn man was. Die is nog niet thuis!”

Ondanks alle narigheid moet Jan toch even grinniken. Oei, oei, wat kan die moeder van hem goed jokken, als het nodig is . . .

Er komen drie mannen binnen, heren. Het zijn Hollanders, ten minste twee er van. Die doen het woord. De derde zegt niets, luistert alleen maar.

Ze vragen een heleboel, maar over Joden wordt met geen woord gerept. Moeder verspreekt zich geen enkele keer.

„Maar wat wilt u dan van mijn man, heren?” vraagt ze.

Ze krijgt geen antwoord op haar vraag.

„Dus uw man moet nog thuis komen?” vraagt eender ,heren’.

„Ik hoop het ontzettend . . . ik ben al ongerust genoeg. Zo laat is mijn man nooit . . . Er is toch geen ongeluk met hem gebeurd, dat u me vertellen moet en dat u me liever niet vertelt?”

Nee, de ,heren’ lachen, een ongeluk is er niet gebeurd. Ze moeten alleen maar een paar dingen weten.

„Ja, u kunt natuurlijk wachten!” stelt moeder voor.

Wachten? Nee! Daar hebben de ,heren’ geen tijd voor. Ze hebben nog meer te doen.

„Zegt u maar tegen uw man, dat hij morgen om negen uur even op het bureau van de Sicherheitspolizei komt. Het is alleen maar voor het geven van inlichtingen, dus hij hoeft

nergens bang voor te zijn. Maar hij moet beslist komen!" Moeder belooft het en dan komen dezelfde geluiden van daarnet, alleen in omgekeerde volgorde: portieren worden dichtgeslagen, er klinkt motergeronk en ze horen een auto om de hoek van de straat verdwijnen. Jan schuift nog even achter het gordijn. Hij ziet niets, behalve een spleetje licht tussen de gordijnen bij enkele burens, die vol angstige nieuwsgierigheid hebben gekeken, waar die auto stopte,

„Moeder, wat kunt u prachtig liegen!" bewondert Jan.

Moeder heeft zich al die tijd flink gehouden, geen ogenblik hebben haar lippen ook maar even getrild, toen die „heren' binnen waren, maar nu wordt het haar te machtig. Er komen een paar tranen, die zich niet laten wegdringen. „O Jantje, wat was ik bang, wat was ik bang, dat ik me zou verspreken . . . Ik heb haast niet anders gedaan dan gebeden om kracht . . . Jongen, wat een wonderlijke bestiering, dat nu juist die N.S.B.-jongen ons moest komen waarschuwen en dat nog wel zo op het nippertje . . . Ik begrijp het niet! ik begrijp het niet! Wat is de Here goed!"

Dan klinkt er voor de zoveelste keer gerucht. Er wordt op de deur getikt, drie keer. O, dat is goed volk. De bovenbuurvrouw komt binnen. Haar man zit al een jaar in een Duits concentratiekamp en ze is op de hoogte van alles, wat zich bij de Halbersma's afspeelt. Natuurlijk geniet ze bij het prachtige verhaal, dat moeder haar vertelt.

„Hoe verzon je het zo gauw?" wil ze weten.

Moeder snapt het zelf niet.

Toen ik aan de deur stond, was 't net, of het me ineens ingegeven werd, wat ik tegen ze zeggen moest . . ."

Het wordt een latertje die avond. Jan vindt het niets erg. Heerlijk zelfs. Hij is veel te opgewonden om te gaan slapen. Als ze eindelijk naar bed gaan, is het al over twaalfen. Hoog in de lucht gonzen nog steeds vliegtuigen. Het zijn de eerste terugkomers uit Duitsland. Ze zijn hun dodelijke last al kwijt.

Jan kan de slaap niet vatten. In zijn hart vindt hij het een heerlijk opwindend avontuur . . . Moeder kan ook niet in slaap komen. Voor haar is het géén opwindend avontuur. Verbijsterd ligt ze in het donker te staren en te denken . . . te denken . . . Wat moet er van de wereld terecht komen, wat van de jeugd, wanneer ouders gedwongen worden in het bijzijn van hun kinderen te liegen, zoals zijn het gedaan heeft? En als ze niet gelogen had? Dan – ja dan – . . . ze durft er niet aan te denken.

Jan en moeder hebben afgesproken het gebeurde tegenover iedereen te verzwijgen. Alles is in volkomen duisternis gebeurd, niemand heeft iets gezien en niemand hoeft iets te weten.

Maar – als Jan de volgende morgen bij school komt – tegen Herman heeft hij zelfs met geen woord van iets gerept – komen er al een paar jongens naar hem toe, die hem willen uithoren. Dikke Jan Halbersma laat echter niets los en teleurgesteld druipen ze af. Ze vinden hem toch wel een rare, die Jan. Gister deed hij ook al zo geheimzinnig met dat briefje. Hij kan het hun toch best zeggen: de hele klas is immers ‚goed’, met uitzondering van Kees Buddels en Jeltje de Heer. Voor Jeltje moet je oppassen, die is in staat om te kletsen, maar Kees is een goeie knul. Bovendien, haast niemand bemoeit zich met hem.

Inderdaad, ook nu staat Kees Buddels alleen. Er komen maar weinig leerlingen met de fiets op school en dan nog op fietsen, die die naam haast niet mogen hebben. Kees rijdt altijd nog op een vrij behoorlijk karretje. Zonder er zich verder reken-schap van te geven, hebben de jongens al lang uitgemaakt, dat dat vanzelfsprekend is: een N.S.B.-er kan wel banden krijgen en ook wel een fiets. Als ze even door wilden denken, zouden ze best weten, dat het niet waar is. De Duitsers hebben zelf zo’n dringende behoefte aan fietsen, dat ze ze op straat van de mensen afnemen. ‚Fordern’ noemen ze dat. Meer dan eens heeft Kees hele stukken omgereden om aan zo’n ‚Forderung’ te ontkomen.

Kees hoopt, dat hij Jan even alleen te spreken zal kunnen krijgen. Hij wil graag weten, of zijn waarschuwing resultaat heeft gehad. Eigenlijk wil hij heel wat anders. Hij zou zo verschrikkelijk graag aan Jan willen vragen, of deze niet zo nu en dan eens met hem om wil gaan. Maar hij weet, dat hij dat toch niet durft en dat Jan het niet wil. Nee, voor je plezier is het zeker niet, wanneer je ouders bij de N.S.B. zijn . . . De kans om Jan te pakken te krijgen doet zich niet voor. Geen ogenblikje is hij alleen. Bovendien heeft hij er geen vermoeden van, dat er een jongen is, die hem zo graag wat wilde vragen. En al had hij er vermoeden van gehad . . . het zint Jan Halbersma niets, dat juist van de ‚verkeerde kant‘ de waarschuwing is gekomen. Moeder wil het als een wijze bestiering uit Gods hand zien, hij gelooft dat ook wel, maar . . . maar . . . dat het nu juist Kéés moest zijn! Hoewel – ’t Is toch wel prachtig! Als zijn vader wist, dat door Kees een zaakje mislukt was! –

De school gaat aan en de jongelui drommen naar binnen. De lokalen vullen zich en de hele school is net één grote, gonzende bijenkorf. Tot de bellen rinkelen. In het gebouw daalt de stilte.

Van de leraren weten de jongens precies, wie durft en wie niet. Meneer Gomers, de wiskundeleraar, is een felle. Die zal nooit nalaten te bidden voor een ‚spoedige verlossing uit de ondraaglijke onderdrukking van ons volk‘. Meneer van Dijk, die natuurlijke historie geeft, is bang. Die doet altijd even vriendelijk tegen Jeltje de Heer. Eerst deed hij het ook tegen Kees Buddels, maar sinds hij gemerkt heeft, dat die niets om zijn vriendelijkheid geeft, laat hij het achterwege. Meneer Gomers en meneer van Dijk zijn de uitersten. De overige leraren zitten er zo’n beetje tussen in. Meneer Dudok laat nooit iets los. Eén keer heeft hij zich lelijk versproken voor de klas. Gelukkig was Jeltje er juist die morgen niet, dus het had geen nare gevolgen. Iedereen weet sindsdien wel, hoe meneer Dudok over de dingen denkt. Kees ook! Maar het deert hem niet. Meneer Dudok behandelt hem precies als

andere jongens en daar is de jongen zo allerakeligst blij mee en dankbaar voor, dat hij alles voor deze leraar zou willen doen.

De morgen verloopt, zonder dat er iets bijzonders gebeurt. Ze hebben eerst algebra en als meneer Gomers de klas uit is, komt de Duitse leraar binnen. Die heeft het niet zo erg gemakkelijk. Hij kan niet al te best orde houden en zijn vak is, sinds er oorlog is, helemaal niet populair onder de jongens. Er zijn er zelfs, die brutaalweg weigeren te werken voor Duits. Dat zouden ze bij een andere leraar niet gewaagd hebben, maar bij de ‚Mof‘ kun je zo iets wel doen. Jan Halbersma vindt dit onzin. Na de oorlog komt er weer een tijd, zegt vader, en Nederland zal in de toekomst toch altijd veel met Duitsland te maken hebben, ook al heeft het er oorlog tegen gevoerd.

Mademoiselle heeft het proefwerk van gister al nagekeken. Jan kijkt een beetje zuinig. Een zesje! Dat is hem in lang niet gebeurd. Herman heeft ten minste nog een zeven. Dat steekt hem meer dan de negen van Kees Buddels. Daar kan niemand tegen op . . .

Mademoiselle kijkt eens onderzoekend naar Jantje Halbersma, le petit Jean, zoals zij hem altijd noemt. Hij is met dit werk onder de maat gebleven. Meestal heeft Jan een acht en nu een zes. Ze herinnert zich, dat hij gister zo zat te dromen onder het werk en onwillekeurig kijkt ze ook nu naar hem. De jongen ziet er moe uit en is weer niet met zijn gedachten bij het werk.

„Jan slaap je?”

Jan hoort zich bij de naam noemen. Er wordt hem iets gevraagd en op goed geluk antwoordt hij: „Nog niet, juffrouw!”

Uit de pret, die de klas heeft, merkt hij, dat hij een gek antwoord heeft gegeven. Hij is erg benauwd voor een herhaling van wat gister gebeurd is en daarom wil hij zijn fout herstellen.

„Ik bedoel: ja, juffrouw!”

Als het ergste gelach een beetje voorbij is, zegt mademoiselle:
„Mon petit Jean, kom eens hier! . . . Heb je gehoord, wat ik je vroeg?”

„Eerlijk gezegd: Nee, juffrouw!”

„Waar was je met je gedachten?”

Het antwoord ontglipt Jan.

„Bij mijn vader, juffrouw!”

Mademoiselle vraagt niets meer. Ze heeft te veel leerlingen op de H.B.S. om van ieders wel en wee af te weten, maar ze vermoedt ook hier weer een geschiedenis, die het gevolg van de oorlogsellende is.

„Eh bien, mon petit, ga dan maar zitten!”

Met een gloeiende kleur gaat Jan weer naar zijn plaats. Hij heeft zich versproken, dat voelt hij zelf wel. Nu weten de jongens in de klas, die vanmorgen zo visten, het toch. Maar aan de andere kant – er weer uitgestuurd te worden is alles behalve leuk. Jantje Halbersma kan er nu eenmaal niets aan doen, dat hij geen held is, al heeft Hermans moeder gister geprobeerd hem te overtuigen, dat hij er wel een was . . .

Na de gymnastiekles, het laatste uur, jacht hij Herman om mee te gaan. Hij wil gauw naar huis, weten, of er bericht van vader is.

„Is het waar, wat ze zeggen, dat je vader gepakt is?”

„Nee jò, net nog niet. Hij was nog geen kwartier de deur uit, of ze kwamen al: we waren gelukkig op het nippertje gewaarschuwd . . .”

„Door wie?” komt prompt Hermans vraag.

„Jochie, je bent te nieuwsgierig!” zegt Jan, een beetje schoolmeesterachtig.

„O zeg, wat ben je vervelend!”

Herman is kwaad. Gister heeft Jan hem dat ook al voor de voeten gegooid. Zwijgend lopen ze verder. Bij de hoek van de straat kan er niet meer dan ‚salu!’ op overschieten en dan scheiden de jongens, allebei nijdig, allebei er van overtuigd, dat ze elkaar vanmiddag wel weer op zullen zoeken.

„Hebt u nieuws, moeder?” is Jans eerste woord.

„Jan Ongeduld, zeg eerst eens goede dag en kom dan binnen!” vermaant moeder. Maar binnen heeft ze inderdaad een massa te vertellen. Vader heeft vanmorgen om een uur of half tien een boodschap laten brengen, waar hij was. Toen is moeder met de bringer van de tijding meegegaan en ze heeft vader gesproken. Natuurlijk was vader heel erg geschrokken van deze ontwikkeling, vooral had hij niet verwacht, dat het zo gauw in zijn werk zou gaan . . .

„Is vader nog naar kantoor gegaan, moeder?”

„Nee jonkie, dat is nu iets, dat jij mag doen. Ik moet vanmiddag thuis blijven voor oma en die laat ik nú zeker niet voor niets komen. Ik wil het haar zelf vertellen. Dus ga jij naar kantoor en je vraagt meneer Burgers te spreken. Hén vertel je precies, wat er gebeurd is en je vraagt hem, wat we doen moeten. Meneer Burgers is ‚goed’, dus je kunt vrijuit met hem praten. Hij weet zelf ook meer dan hij weten moet . . .”

„En kan ik dan naar vader, moeder?”

„Nee Jan, vandaag niet. Jij moet op dit ogenblik nog niet weten, waar vader is. Ik heb het idee, dat we vandaag of morgen nog wel eens bezoek zullen krijgen, nu vader zich niet is gaan melden bij de Sicherheitspolizie!”

Jan begint te eten. Vijf boterhammen is niet overmatig veel voor een gezonde jongen van dertien jaar, vooral niet, als de boter zo dun gesmeerd is, dat je er naar zoeken moet, als twee er van met tevredenheid belegd zijn – dat wil zeggen met niets – en twee met een snippertje jam. Op de vijfde zit kaas, al is het dan ook schuifkaas.

„Schuifkaas?” informeert moeder, hoogst verwonderd, „wat is dat?”

„Weet u dat niet? Reuze gemakkelijk! . . . We noemen het allemaal zo. Steeds als je een hapje brood neemt, schuif je de kaas weg. Voordelig, hoor! Op het laatst heb je een heerlijke boterham!”

Jan zegt het zo laconiek, dat moeder in de lach schiet. Toch – in haar hart schrijnt er iets. Wat is nu vijf boterhammen

voor een jongen van dertien? Zo'n mopje met die schuifkaas is wel aardig, alleen is het een beetje wrang. Maar ze kan hem toch echt niet meer kaas geven. En als ze zich dan bedenkt, dat Jan het nog goed heeft in verhouding tot duizenden andere kinderen . . .

Direct na het koffiedrinken gaat Jan op stap. Herman is niet op komen dagen, is dus misschien toch bozer dan hij aanvankelijk dacht: des te beter in dit geval. Natuurlijk had Herman wel mee mogen gaan. Vaders kantoor is ten slotte een neutrale plaats en – hij had buiten kunnen blijven wachten.

Het is een grauwe middag, zonder zon. De stad ziet er niet best uit. Verwaarloosd, in alle opzichten! Natuurlijk, ook de gemeentelijke bedrijven zijn al 'uitgekamd' – ook daarvan zijn er honderden in Duitsland te werk gesteld. De trams zijn overvol en conductrices doen het werk.

Bij een halte staat een stel Duitsers. Er komt een tram aan, waar de mensen aan hangen. Er kan niemand meer mee. Maar – de Duitsers moeten mee. De tijd is voorbij, dat ze zelf nog royaal in de benzine zaten. Dat artikel wordt bij hen ook al zo schaars, dat ze hun eigen wagens op gasgeneratoren laten lopen. Banden hebben ze ook haast niet meer. Dus – fietsen! En daarvoor worden fietsen van het publiek gestolen. Of – trammen! En als de tram vol is met Nederlanders, dan moeten die er maar uit. Dat gebeurt ook nu. De officier, een piepjong kereltje, snauwt in het hardste Duits: „Alle aussteigen!”

Dan begint de uittocht. O, o, wat kunnen zij deze
dingen kwaad worden. Zeggen doet niemand. en
over deze dingen is gevaarlijk. Er is niet zo veel voor
iemand achter de tralies te brengen. Maar kwaad kijken is
nog niet verboden. En – al zouden ze het verbieden, dat zou
waarschijnlijk niet veel helpen, want niemand kan het laten,
als hij goed nijdig is.

Als even later de tram wegrijdt, de hele bijwagen vol met soldaten zit en de passagiers van de motorwagen dus geluk

gehad hebben, is het net, of er een kolonie landverhuizers op de vluchtheuvel staat: mensen met pakken, met koffers, moeders met kleine kinderen, vrouwen met een zuigeling op de arm. Ze kunnen wachten op een volgende tram. Of ze daar in zullen komen, is een tweede, want de gemeentetram is van 's morgens vroeg tot 's avonds laat tjok en tjokvol. Geen taxi's, geen fietsen, alleen maar de tram en peperdure rijtuigjes . . .

Het gemopper van de mensen, als de Duitsers weg zijn, geeft Jan, die geïnteresseerd heeft staan kijken, een gevoel van diepe bevrediging. „Nieuwe orde!” smaalt hij in zich zelf.

Nieuwe orde -- lege borden!

Dat zeggen de mensen op straat en dat is het enige juiste. Op vaders kantoor zegt hij tegen de portier, dat hij Jan Halbersma is en dat hij graag even meneer Burgers wil spreken.

„Hebben ze je vader te pakken gekregen?” vraagt de portier.

Jan kijkt verwonderd. Hoe weet die portier nou . . .

„Nou, er waren vanmorgen voor tien en al een paar van die snuiters hier, die reuze belangstelling voor hem hadden en toen heb ik tegen mezelf gezegd: Da's vast geen zuivere koffie . . .”

„Was 't ook niet!” antwoordt Jan, „maar ze hebben hem niet!”

De portier brengt Jan een deur, waar Privé opstaat.

„Ga hier . . . en!”

Mer gt Jan allervriendelijkst.

„. . . vader weg, zo lang als hij denkt, dat het . . . kan hier wel gemist worden, want we hebben . . . zo wat niets te doen . . . Vertel me eerst eens, is de familie Blitz in veiligheid?”

Familie Blitz? De familie Blitz? Jan herinnert zich niet deze namen ooit gehoord te hebben.

„Die ken ik niet!” zegt hij na wat nadenken.

„Niet? Man en vrouw met een klein kindje, een meisje!”

O ja, dan weet Jan het wel. Oom Ben en tante Lea . . .

„Die zijn niet bij . . . Ze zijn bij . . .”

Hij zwijgt. Plotseling. Zo onverwacht, dat hij bloost. Hé, dat vervelende kleuren ook altijd!

„Jij staat me aan!” zegt meneer Burgers dan. „Jij kunt ten minste je mond houden . . . En dat is heel wat waard!”

Jan bloost dieper. Meneer Burgers moest eens alles weten.

„Je moet namelijk weten, dat je vader mijn rechterhand was . . . laten we hopen blijft . . . maar in ieder geval zal ik het de eerste dagen zonder hem moeten stellen, terwijl hij feitelijk alles weet . . . Nu kan ik wel weer een nieuw mannetje inschakelen, maar wat schiet ik er mee op! Er moet al weer iemand te veel van je vader geweten hebben . . . Waarom komen ze anders om hem?”

Jan knikt. Wat meneer Burgers zegt, is natuurlijk waar. Iemand moet het geweten hebben en – verraden.

„Wil jij tussenpersoon zijn, voor een paar dagen?”

Natuurlijk wil Jan dat. Of eigenlijk, bij nader indenken wil hij het liever niet. Hij is nu eenmaal geen held. Alleen – dat kan hij toch niet bekennen tegenover meneer Burgers. Aan de andere kant – als in een flits gaan Jan de woorden door de geest, die vader gisteravond zei, toen hij hem vroeg, waarom hij Joden hielp. Vaders antwoord was een antwoord uit de bijbel geweest . . .

„Ik zal het aan mijn moeder vragen!” is zijn antwoord.

„Da’s goed. Smeer hem dan nu maar en zeg tegen je vader, dat hier het terrein nog te onveilig voor hem is . . . A propos, nu je er toch bent, kun je misschien meteen het salaris voor je vader meenemen . . . Maar, doe er voorzichtig mee, hoor. ’t Is een heleboel geld!”

Jan loopt het volgende ogenblik over de straat met het geld. Hij heeft de envelop in zijn jaszak gedaan en houdt zijn hand er krampachtig om. Veel geld! Natuurlijk veel geld, een hele maand salaris!

Als hij thuis komt, zit oma er nog. Natuurlijk gaat het gesprek nog over de dingen, die zo ingrijpend zijn geweest.

„Zou ik met mijn mensen nog wat moeten doen?” informeert grootmoeder. Ze vraagt het zo rustig, zo gewoontjes, of er niets bijzonders aan de hand is. Nee, bang is ze niet . . .

„Ik zal er straks met Piet over praten en dan hoort u het nog wel,” zegt moeder.

Jan vertelt iets van zijn wedervaren, maar het voornaamste verzwijgt hij. Dat wil hij liever met moeder alleen bespreken. Als oma weg is, komt hij los. Hij begint de envelop met geld af te geven. Moeder vindt het niet goed, dat merkt hij meteen aan haar gezicht.

„Wat raar om jou een maand geld mee te geven!” zegt ze, dat vind ik toch wel een beetje onverantwoordelijk!”

„Maar moeder!” Jan protesteert verontwaardigd. „Ik ben toch de zoon. Als ik er nu al niet mee lopen mag!”

„Jongen, dat bedoel ik niet eens . . . Maar ik vind je veel te jong om in alle dingen, die er gebeuren, zo'n belangrijke rol te spelen.”

Dan komt Jan op de proppen met zijn tweede nieuwtje: of hij een paar dagen tussenpersoon mag zijn tussen vader en meneer Burgers.

„Daar komt niets van in!” zegt moeder beslist. „Ik zal het met vader bespreken, maar ik weet zeker, dat die er net zo over denkt als ik . . . Voor dat gevaarlijke werk mogen ze geen kinderen gebruiken. Jij gaat nu aan je werk en je denkt alleen maar aan je school . . . Brr! 'k Zou geen gerust ogenblik meer hebben!”

Jan wil nog protesteren, maar het geeft niet. Moeder wil er niet eens meer over praten. Ze gaat de kamer uit en komt even later gekleed weer binnen.

„Ik ga nog een paar boodschappen doen!” zegt ze. „Blijf jij zo lang thuis en zet, als ik om half zes nog niet terug mocht zijn, de aardappels vast op.”

Dan is Jan alleen. Hij gaat aan zijn werk en zet de radio een beetje aan. Jammer, dat ze nooit een toestel gehad hebben. Distributie is niets, met alleen die Duitse programma's. Als je nu nog een toestel had, kon je fijn naar de Engelse zender

luisteren. O, er zijn massa's mensen, die hun toestel niet ingeleverd hebben, die het heel kunstig weggewerkt hebben en toch elke dag de berichten van de ,overkant' horen. Daar gaat de keukendeur en Herman komt binnen door de tuin.

„Laat hè!” zegt hij, of er helemaal geen ruzie is geweest, „maar ik had nog straf, vanwege het door-het-ijs-zakken . . . M'n moeder moest even een boodschap en ik nam de kans waar!”

„Mijn moeder is ook om een boodschap!” lacht Jan, al lang weer blij, dat Herman niet boos is. „Ben je al klaar?”

„Dat is 't hem juist. Ik kan niet uit die algebrasommen komen. Dit zijn zulke ingewikkelde dingen!”

Ze proberen ze samen. Gewoonlijk komt Jan er wel uit, maar hij heeft toch zeker vanmorgen ook niet zo goed opgelet als anders. Wat nu? Morgen naar school en de sommen niet af? Dat is niet zo leuk en meneer Gomers kan dan wat streng zijn.

„We moesten maar eens naar Kees stappen!”

Herman zegt het half in ernst, half in scherts. Maar Jan reageert uitermate fel: „Nee, nooit!”

Herman kijkt zijn vriendje eens onderzoekend aan. Tjonge, die tamme Jan! Maar hij kan niet achter Jans voorhoofd kijken, waar op het ogenblik een zware strijd wordt gestreden. Kees heeft de grootste dienst bewezen, die je bewijzen kunt. Anders hadden vast en zeker de Duitsers zijn vader in handen gehad. Hij moet Kees dankbaar zijn, maar hij kan Kees niet dankbaar zijn, hij wil hem in alle geval niet bedanken. Dat Kees N.S.B.-er is, is al voldoende . . . Ontlopen zal hij hem niet, maar gaan bedanken . . . En dus is er helemaal geen sprake van wat Herman voorstelt: er samen heen gaan en om sommen vragen! Dan komt er misschien nog het gevoel van triomf bij Kees. En dat misgunt Jan zijn klasgenoot.

Samen zitten ze nog wat te prutsen aan de sommen, maar het geeft ze niets. Ze komen er niet uit.

„Laten we een spelletje gaan doen!” stelt Herman voor.

Jan heeft er geen zin in, Jan verlangt er ineens erg naar, dat zijn moeder terug zal komen. Dan is er nieuws van vader. Hij wordt er stil van en Herman verveelt zich.

„Kom, ik verdwijn maar!” kondigt hij aan.

„Doe, wat je zegt, dan jok je niet!” Jan doet niet erg enthousiast. Haast voor de tweede keer op een dag kwaad, gaat Herman weg.

Jan is weer alleen. Al hebben de Duitsers de tijd nog zo raar verhaspelt, het begint toch al donker te worden en alles ziet er triest uit. Triest! Ja, alles is triest. Het lot van de Joden, het lot van het land! Maar triest is ook, dat zijn eigen vader heeft moeten vluchten, omdat . . . ja, omdat vader het hoogste gekozen heeft.

Moeder komt thuis en zegt niet veel.

„Was er wat?” vraagt Jan na een paar minuten, als het zwijgen een beetje te nadrukkelijk wordt.

Moeder zegt, dat er niets is, maar ze verzwijgt het grootste deel van het gesprek, dat ze met vader heeft gevoerd, wanneer ze Jan vertelt, hoe vader de dingen opvat. Moeder wil niet, dat Jan in dit gevaarlijke werk betrokken wordt. Moeder heeft vader aan het gesprek van gister herinnerd, toen vader met haar eens was geworden, dat het het beste was, dat Jan maar geen groente meer bracht naar oma. Toen heeft vader daar in toegestemd en nu . . . Nu is hij van mening, dat het plan van meneer Burgers om Jan in het zogenaamde ‚koerierswerk’ in te schakelen helemaal zo gek niet is . . .

Moeder wil hier niet met haar jongen over spreken . . . Wat ze zeggen moet, verzwijgt ze dan ook. Toch zal Jan er vanavond nog uit moeten. Dat is ook al erg genoeg . . . Ze gaat het eten koken.

Het is niet gezellig samen te eten, als er een derde bij hoort. „Is vader goed bezorgd, moeder?” vraagt hij onverwacht. Moeder kijkt op, toch blij verrast. Het doet haar o zo goed, dat de jongen ook met zijn gedachten bij vader is.

„O, Jan, dat gaat best. Maar ik wilde toch, dat hij hier was en er niets gebeuren kon . . .”

Jan knikt. Nou, dat zou fijn zijn.

„Heb je je werk af?” vraagt moeder dan.

Hij kijkt haar aan. In moeders stem is een klank, iets anders dan gewoon.

„Waarom vraagt u dat?”

„Vader wilde graag, dat je vanavond nog even naar meneer Burgers ging. Jij weet, waar hij woont en het moet vandaag nog. Ik heb een brief bij me, die je alleen maar persoonlijk af mag geven!”

Jan denkt even na. Vanavond naar meneer Burgers? Die woont een heel eind weg. Grappig is dat! Gisteravond om deze tijd zou vader hem stellig verboden hebben na het eten, alleen, in het donker, ver over de straat te gaan. Nu móet hij. Zijn zin is niet groot. Er is in een verduisterde stad niets aan om 's avonds op straat te lopen. Vooral in minder bekende straten moet je alleen maar oppassen, dat je nergens tegen aan vliegt. Maar ja – als vader het nu speciaal vraagt, zal er wel een bijzondere aanleiding voor zijn.

„Heeft het iets te maken met . . .”

Moeder knikt. Ja, het heeft inderdaad iets te maken met een paar Joden, die ondergedoken zijn. Ze zitten op een nieuw adres, nadat ze net van het vorige hebben kunnen vluchten. Bonnen hebben ze niet en daar schijnt vader voor te zorgen.

„Ik kan het je niet allemaal precies zeggen, maar alles zit in de brief. Meneer Burgers moet het zelf verder verzorgen en vader heeft gezegd, dat hij niet hebben wil, dat jij er naar toe gaat. Denk je daar goed aan?”

Direct na het eten maakt Jan zich klaar om te gaan. Moeder laat hem uit. Als ze ziet, hoe diep het duister over de stad ligt, wordt ze plotseling kwaad.

„Wat is het ook voor dwaasheid om een kind daar door te laten gaan. Kom terug, Jan, ik laat je niet gaan!”

Jan staat even besluiteloos. Het donker lokt hem ook heus niet aan. Brr! Er valt een motregentje. Niet, dat hij het ziet,

maar hij voelt het in zijn gezicht waaien. Binnen is het warm, ondanks het gemis van vader toch nog betrekkelijk gezellig. Maar dan hoort hij het stemmetje van het kleine Joodse meisje bij oma, dat zo in de angst is grootgebracht, dat het niet eens hardop meer spreken kan. Voor wie hij er op uit moet, weet hij niet, maar het kan voor een ander Joods kindje zijn, dat ook leven wil, dat niet naar Duitsland gestuurd mag worden, omdat dat de dood betekent.

„'t Is niets erg, hoor moeder! Ik ben al haast aan het donker gewend!” roept hij en verdwijnt, ondanks moeders bevel, in het duister.

Och ja, moeder begrijpt het zelf net zo goed. Ze voelt ook wel de noodzaak, Jan moet gaan, nu zij, om andere redenen weer, vanavond thuis moet blijven. Om half acht komen er een paar mensen, waar Jan weer niet van weten mag. Die moet ze onmiddellijk wegsturen, want het is nu gevaarlijk mensen thuis te ontvangen, terwijl er ieder ogenblik een inval van de Duitse politie te wachten is. Alles is zo verschrikkelijk verward. Ze heeft met vader gesproken over de mogelijkheid van de verrader en ze hebben heel vaag een vermoeden. Er is gepraat over Kees, die zo te elfder ure als redder is komen opdagen en die ze niet eens bedanken kunnen. Ze zijn geëindigd met te danken, daar in dat vreemde huis, voor de wonderbaarlijke uitredding.

Ondertussen is Jan zijn tocht door het donker begonnen. Om de hoek van de straat staat hij op de tram te wachten. Die komt gelukkig gauw, een bijna donkere tram, met kleine blauwe lampjes. Natuurlijk is de tram vol!

„Conducteur, wilt u me waarschuwen bij de Julianalaan?” „Jochie,” lacht de conducteur, een gemoedelijke vijftiger, „jij maakt gevaarlijke grapjes. De Julianalaan bestaat niet meer. Tegenwoordig heet die Kolibristraat . . . Voor zo lang als 't duurt, ten minste!”

Een paar mensen glimlachen. Jan ziet het in het halfdonker. Achter hem klinkt een stem, lang niet vriendelijk: „'k Zou, als ik u was, maar een beetje op m'n woorden passen!”

De conducteur is voor geen klein beetje vervaard.

„O!” zegt hij laconiek, „ik dacht, dat we onder elkaar waren!”

Het achterbalkon gnuift een beetje, durft niet hard op te lachen. Je kunt niet weten, wie er op de tram staat. De conducteur gaat de wagen in en de tram rijdt voort. Jan heeft geen idee, waar ze zijn. Nu en dan maakt de rails een bocht. Dan schuiven alle passagiers zo'n beetje tegen elkaar aan. Ha, hier is de tram op een plein. Het is er niet lichter, maar flauw is toch een afscheiding tussen de huizen en de lucht te zien.

„Hier begint de buurt van de parkieten en andere vogeltjes!” zegt de conducteur onverstoorbaar. Jan begrijpt het mopje best. Vroeger was deze buurt de zogenaamde Koninginnebuurt: iedere straat droeg de naam van een der leden van het koninklijke huis. Er was een Wilhelminastraat, een Emmastraat, een Julianastraat, een Prins Bernardstraat, zelfs een Beatrixstraat. Maar dat mocht niet van de Duitsers. Daarom zijn de straten omgedoopt. De Wilhelminastraat heet nu Parkietenweg, de Julianalaan Kolibristraat. „De volgende halte is voor jou, makker!”

„Dank u wel!” zegt Jan.

Als de tram weer stopt, wijst de conducteur hem even de weg: „Kijk, loop daar nou even in en dan de eerste weg aan je rechterhand. Kijk uit, jò, daar komt een auto aan!”

Inderdaad Jan, móet uitkijken. Met helemaal afgeschermd koplampen komt er in vrij snelle vaart een auto aan. Nou, die mocht ook wel wat langzamer rijden. Je zou de grootste ongelukken krijgen.

Op zoek naar de Kolibristraat! Natuurlijk, Jan weet best van die her-doping van straatnamen. Stom van hem om daar niet aan te denken. En die conducteur was ook een lekkere brutale. Als die stem achter hem eens van een N.S.B.-er was geweest . . .

't Is raar zoeken in een vreemde buurt. Jan moet erg goed uitkijken, dat hij de eerste zijstraat niet over slaat. Het is

hier een deftige buurt met allemaal vrijstaande huizen. Soms staan ze zover van elkaar, door de tuinen, dat je denkt, dat er een straat tussen zit.

Au! Dat is raak. In zijn ijver om de zijstraat te ontdekken, heeft hij de lantaarn op de hoek niet gezien. Met een vaart loopt hij er tegen op. Even ziet hij sterretjes, maar dan is het weer net zo donker als daarnet. Tjonge, wat doet dat zeer!

De tranen springen hem in de ogen. Het is vlak naast zijn oog. Of hij bij de ‚aanvaring‘ gewond is, kan hij niet zien, ook al kijkt hij natuurlijk, of er bloed aan zijn hand zit. Hij ziet nauwelijks zijn hand. Wel kan hij met zijn vingers al het begin van een flinke ‚bobbel‘ constateren.

Als hij na een minuut ongeveer weer bekomen is van de schrik, staat hij voor een nieuwe: Staat hij nog in de richting, waarin hij gelopen heeft? Dát is een moeilijke kwestie! Jan neemt een besluit en loopt in de richting, zoals hij nu staat. Resultaat: een nieuwe botsing, zij het dan ook een kleintje, met een lage heg.

Hij blijft weer staan. Zijn oog doet lelijk zeer. Voorzichtig gaan zijn vingers nog eens over de bult. Het moet een kanjer zijn, dat voelt hij. Weer lopen durft hij haast niet meer. Waar zal hij dan tegen op vliegen?

Hij hoort de wind in de kale bomen ruisen en kijkt naar boven. Als hij nu op het midden van de weg liep, was er kans, dat hij zich richten kon op de lijn van de boomtakken boven hem, want hij ziet wel flauw het diepzwart van de takken tegen het doffe van de lucht. Maar hij loopt niet op het midden van de weg en overal zijn hier bomen. In elke tuin staan ze . . .

Ha, gelukkig, daar komt iemand aan. Hij hoort zware schoenen, met ijzer beslagen, naderbij komen. Natuurlijk zal hij wat zeggen! Maar - hij durft niet goed! Het klinkt zo ‚Duits‘, deze stap van klik-klak, klik-klak op de straat. Het is vast een soldaat. Als de stap al een poosje voorbij is, bedenkt hij pas, dat hij zelf ook met ijzerbeslag onder zijn

schoenen loopt, om zijn zolen en hakken een beetje te sparen. „Wezel!” scheldt hij zich zelf uit. Gezien heeft hij niets, alleen maar gehoord.

Maar goed, dat moeder het niet weet. Ook maar goed, dat ze niet weet, dat hij diep in zijn hart helemaal niet rustig is. Zijn hart klopt eens zo heftig als anders. En dat ellendige oog! Wat doet dat een pijn!

Even kijken? . . . Ja, daar komt een fietser aan. Over de weg nadert langzaam een heel smal streepje licht, dat flauw heen en weer gaat. Nu verzamelt Jan het hele restant moed, dat hij nog over heeft en hij roept: „Kunt u me ook zeggen, hoe ik in de Julia . . . in de Kolibristraat moet komen?”

Wat klinkt zijn stem mal iel in de grote stilte van de nacht. De fietser remt.

„Roept daar iemand?”

Op de tast, met zijn handen voor zich uit, gaat Jan in de richting van het geluid. Aan het lichtje heeft hij geen steun meer.

„Ik moet in de Kolibristraat zijn en ik ben de weg kwijt geraakt . . . Kunt u me even helpen?”

Brr! Hij schrikt. Ineens priemt in het donker het felle licht van een zaklantaarn midden in zijn gezicht. Hij is even helemaal verblind.

„Kom maar hier, jong! Dan zal ik je er even brengen!” klinkt een goedge bromstem. „Ik moet er trouwens zelf ook zijn!”

De stem alleen al geeft Jan de nodige moed.

„Ik ben net al tegen een lantaarnpaal opgelopen!” vertelt hij, „en ik wist helemaal niet, waar ik was!”

„Nou, dat zullen we dat eerst eens bekijken!”

Weer flitst de zaklantaarn over Jans gezicht.

„Nou, zeg da's raak aangekomen . . . Als jij morgen geen juweel van een blauw oog hebt . . . Kom maar mee. Ze moeten je eerst zo dadelijk maar even aan je oog helpen. Waar moet je precies zijn?”

Het is weer donker, voor Jan nóg donkerder, omdat hij net

het volle licht op zijn gezicht had . . . Hij aarzelt met zijn antwoord. Hij voelt er eigenlijk niets voor de vreemde deelgenoot te maken van het adres. Lastig dat de mensen zo nieuwsgierig zijn. Maar – zegt hij het niet, dan zal hij nooit bij meneer Burgers aankomen. Dat voelt hij wel.

„Op nummer vierendertig!” zegt hij dan.

„Nou, da’s ook wat: bij mijn beste vriend en buurman Burgers . . . Bof jij even, jochie! Nu kan ik je helemaal voor de deur afleveren!”

Ja, dat lucht toch wel weer op. Jan snapt nu wel, dat hij het nooit alleen zou hebben gevonden. Het is ook wel dom geweest om helemaal niet aan de zaklantaarn te denken.

„Nou is dat oog van je ook in goede handen, kerel . . . Ja, pas op, we gaan de bocht om. Hier is de Julianalaan . . . Als jij bij meneer Burgers komt, moet je dat Zuidamerikaanse vogeltje maar met rust laten. Daar houden we niet van. En die vreemde namen wennen nooit, als er andere zo goed in je mond liggen!”

Jan lacht maar een beetje. Veel zeggen, nee, dat doet hij niet. Dat oog, dat zo lelijk steekt en trekt, houdt hem veel meer bezig.

„Zo, we zijn er. Houd mijn fiets maar even vast, als je niet zien kunt!”

Maar dat hoeft niet. Nu is hij veel beter aan het donker gewend. Het kwam natuurlijk door de tram, dat hij straks zo slecht zien kon. Het licht was daar wel niet best, maar veel en veel beter dan niets.

„Nou jong, jij gaat links en ik ga rechts. Daar, waar een kiertje licht door komt, moet je bellen . . . Zie je het?”

Natuurlijk ziet Jan het. Hij bedankt vriendelijk en zit even later in een heel lekkere stoel tegenover meneer Burgers. Als deze een jongen met een dik oog ziet, dat geel en groen en blauw opzwelt, roept hij zijn vrouw er bij en die weet een huismiddeltje: een doek met azijn er op. Ze haalt die meteen en inderdaad, het voelt erg prettig aan, ook al doet het flink zeer in de schaafwond.

„Weet je, vroeger zouden we zeggen: we leggen er een lekkertje op!”

Jan vindt het een flauw grapje. Hij is geen acht meer, al is hij niet groot. Hij lacht een beetje.

„Nou Jan, we gaan zaken doen. Wat voert je bij nacht en ontij hierheen?”

Als antwoord haalt Jan de dikke envelop voor de dag. Meneer Burgers maakt hem open, leest, fronst een paar keer zijn wenkbrauwen, zegt een keer ‚hm! hm!’ en leest weer verder.

„Ken jij de inhoud van deze brief?” vraagt hij dan.

„Nee meneer!”

„O, je vader maakt het mij niet gemakkelijk. Er staat uitdrukkelijk in, dat jij geen andere boodschappen mag overbrengen dan van mij aan je vader . . . Da’s jammer! Ik had je deze bonkaarten willen laten bezorgen . . . Maar je vader wil ’t niet hebben . . .”

„Dan doe ik het ook niet!” valt Jan er tussen.

„Nee, dat begrijp ik heus wel. Als je net zo’n ‚stiefkop’ bent als je vader, hoef ik het niet te proberen ook!”

Maar erg vindt meneer Burgers het blijkbaar niet. Hij lacht zo smakelijk, terwijl hij het zegt.

„Vrouw!” roept hij, „heb je nog wat te drinken voor deze dappere kerel?”

Mevrouw Burgers komt binnen.

„k Had er zelf al om gedacht!” glimlacht ze. Jan krijgt voor zijn neus – een glas limonade. Zo maar gewone, echte, lekkere frambozenlimonade. Hij kan zich de tijd niet herinneren, dat hij die gedronken heeft. En dan hindert het niets, dat het nog februari is. Hij geniet er van met kleine teugjes.

„Wil je een brief mee nemen voor je vader?”

Jan denkt na. Nee, natuurlijk niet, dat kan niet.

„Dat gaat niet, meneer. Vanavond zie ik vader niet meer en moeder gaat er ook niet meer uit. Dan moeten we die brief vannacht in huis houden en dat is te gevaarlijk. Nu ze vader niet gevonden hebben, zullen ze heus wel bij ons terug komen . . .”

„Da's goed bekeken, Jantje!”

Meneer Burgers is verrast. Waar hij zelf niet aan gedacht heeft, dat ziet deze jongen zo scherp.

„Niet van mij, hoor!” komt Jan gul. „Moeder heeft het zo bekeken en – ik ben het met haar eens!”

„Maar ik ook! . . . Alleen, wat moeten we nu doen? . . . Wacht eens, ik weet al wat: wil je morgen uit school even op mijn kantoor aankomen. Dan ben je er toch vlak in de buurt . . . Je bent toch op de H.B.S. niet?”

Ja, dat is een oplossing. Wel schiet hem even de naam Herman door de geest, maar dat is van ondergeschikt belang. Daar vindt hij morgen wel een oplossing voor.

„Dan is dat afgesproken! . . . Nu wil ik eerst nog even dat oog van je bekijken en dan zal ik je even op de tram brengen. Anders ga je subiet weer tegen onze lantaarnpalen op en dat is zonde van de verf!”

Voorzichtig licht hij de doek op en kijkt nauwkeurig.

„Ik denk, dat het nog wel meevalt!” zegt hij. „En als het dan niet doet, ga je morgen voor mijn rekening naar de dokter.”

Even later scharrelen ze samen in het donker. Maar meneer Burgers heeft wél zo'n leuk ding, een ‚knijpkat’. Een zaklantaarn, waar jezelf stroom mee opwekt.

Als Jan in de tram stapt, zegt meneer: „Zeg maar tegen je moeder, dat ik dezer dagen wel even bij haar kom, om een paar dingen met haar te bespreken!”

Dan glijdt de tram, met Jan, in het donker weg.

Als hij weer uitgestapt is, voelt hij zich heel wat safer. Hier weet hij de weg precies. Opgewekt laat hij zijn ‚tjoekoe’ horen en vrolijk gaat hij naar binnen.

Nu alles goed en wel achter de rug is, vindt hij het toch wel mooi en – hij is trots op dat oog van hem.

„Kind nog toe!” schrikt moeder in de gang, „hoe kom je daar aan?”

Binnen zit mevrouw van ‚boven’. Ook zij toont ruime belangstelling voor de verwonding, zoals ze die noemt.

„Je moet maar denken, dat je die in dienst van het vaderland hebt opgelopen!”

Het klinkt mooi genoeg.

„Meneer wilde me nog een brief voor vader meegeven, maar ik zei, dat ik morgen wel even . . .”

„Goed Jan!” snijdt moeder hem de woorden af. „Dan gaan we nu naar bed. Moet je soms nog een boterham?”

Een boterham? Nou, dat graag. Jan kan zich de tijd niet heugen, dat moeder hem dat zo maar gevraagd heeft.

„Mevrouw heeft me een paar bonnetjes gegeven!”

Dat mag mevrouw gerust meer doen. Een boterham is een kostbaar artikel.

Met smaak verorbert hij er een paar, zegt dan welterusten en verdwijnt naar zijn eigen ‚hol’. Op z’n tafeltje ligt nog het algebraboek. Ja, die Herman, om daarmee naar Kees Buddels te gaan, naar die N.S.B.-er . . .

Toch, als hij in bed ligt en bidt en dankt voor vaders behoud, komt steeds de naam Kees Buddels weer in zijn gedachten. Want als Kees er niet was geweest . . .

Jan Halbersma zucht. Het leven is ook niet leuk meer. Nu al ruim zes weken is vader weg en niets wijst er op, dat hij gauw terug zal komen. Waarom dat niet gebeurt, is Jan een raadsel. Nog steeds wachten moeder en hij op een inval, huiszoeking en dergelijke narigheid. Die komt maar niet . . .

Zo langzamerhand is Jan er van overtuigd, dat die nooit komt. Daar heeft hij wel meer van gehoord: de Duitsers komen eenmaal ergens. Meestal hebben ze ‚beet‘, maar maken ze een vergeefse reis, dat zie je ze niet weer.

Hij heeft hier met moeder over gesproken, maar moeder is het niet met hem eens . .

„Ik zou soms haast willen, dat die Kees Buddels hier nog eens een boodschap kwam brengen!”

„Ik niet!” Jan stottert van schrik bij het denkbeeld. „Ik niet! Het is fijn geweest, dat hij eens geholpen heeft, maar . . .

„Vertel me eens, zou hij niet weten, dat vader niet thuis is?”

Niet weten? Niet weten? Natuurlijk weet hij het. Alle jongens weten het, al is het dan niet van hem . . .

„Heb je hem soms nog nooit bedankt voor zijn waarschuwing?”

„Nee moeder!”

Het is iets minder beslist dan straks. Jan voelt een heel klein beetje ‚nattigheid‘, zoals ze dat onder elkaar noemen.

„Dom van me, dat ik er ook nooit aan gedacht heb . . . Het zijn ook zulke roezige dagen steeds. Ik doe niets anders dan hollen en draven en heb nog het idee, dat ik het niet goed

doe . . . Soms ben ik bang, dat ik gevolgd word . . . Nee, dat gaat zo niet langer meer . . .”

„Maar moeder! Dat kan toch niet. Wie heeft er nu belang bij u te volgen?”

„Jan, je bent een reuze steun voor me en een echt fijne knul, maar je weet niet alles. Dacht je, dat vader voor zijn plezier zo lang bij ons vandaan bleef. Hij snakt naar huis!”

Ja, dat kan uitkomen. Jan is nu ook een paar keer bij vader geweest en waar deze ondergedoken zit, is het wel veilig, maar niet prettig. Vooral de avonden moeten erg zijn. Er is daar geen verwarming . . . Nu zit vader daar wel niet elke avond, want zodra het duister ingevallen is, is iedereen betrekkelijk veilig op straat. Meestal gaat het vervoer van Joodse landgenoten ook 's avonds. En dat gaat door. Maar daarna – dan komt vader in een lege stal, waar een bed op de grond ligt. Daar zit vader overdag soms helemaal alleen.

Er zijn wel vrienden en kennissen geweest, die hem onderdak hebben aangeboden, maar vader heeft alles geweigerd. In een gesprek met moeder heeft hij gezegd: „Beste mensen, allemaal, moeder, maar ik waag er niemand aan. Vraag het me nooit weer, want ik doe het niet. Ik ben met dit werk begonnen, omdat ik voelde, dat ik het doen moest. Niet voor m'n plezier . . . Ik moet eerst weten, zeker weten, dat ik niet belangrijk genoeg ben voor een klopjacht. Zo lang ik daar niet van overtuigd ben, blijf ik hier. Dit leven went wel, als ik m'n boeken maar heb. Ik vind het het ergste, dat ik er jullie zo mee te kort doe . . . Maar het tij keert wel. Moedig blijven. De berichten worden met de dag beter . . . De invasie zal wel niet lang meer op zich laten wachten . . .”

Over dit alles denkt Jan na. Vader moet er eerst van overtuigd zijn, dat hij niet belangrijk genoeg is voor een klopjacht. Maar hoe wil hij daar nu achter komen? Zou vader soms een boodschap willen hebben van de kant van de Duitsers en zou moeder hem daarom eens gepolst hebben over Kees? Hij vraagt het.

„Wel nee, jongen! Hoe kom je daar bij?”

„Ik zat zo te denken en van het een kwam ik op het ander!”

„Luister eens Jan, ik heb uitdrukkelijk bedongen, dat jij buiten gevaarlijk werk blijft. Je hebt zelf wel gemerkt, dat je niets meer te doen hebt. Vader ontmoet meneer Burgers regelmatig zelf en jij bent er niet meer bij nodig. Daar ben ik verschrikkelijk dankbaar voor, meer dan ik zeggen kan. Nee, dat van Kees zei ik alleen maar, omdat ik vind, dat Kees het aan je verdiend heeft. Ik zal het nu zelf wel doen . . .

„Nee moeder, dan zal ik het wel doen!”

„Maar is dat nu zo erg, jongen?”

„Och, u weet best, vroeger was Kees heus wel geschikt! . . .”

„Dat is hij nog. Anders was hij zeker niet in het pikdonker hierheen gekomen om te waarschuwen. En uit alles heb ik heus wel gemerkt, dat hij het niet gedaan heeft om zich bij jou in de gunst te dringen, wel?”

Ja, dat is waar. Jan is Kees niets dichterbij gekomen, maar Kees heeft zeker niet ‚gehangeld’.

„Jochie, ik heb zo het idee, dat jij tegenover Kees een beetje scheef staat!”

Jan denkt diep na. Het is niet gemakkelijk, tot het inzicht te komen, dat je verkeerd gehandeld hebt. Maar het inzicht komt en dan reageert Jan ook spontaan.

„Moeder, u hebt gelijk. Ik zal morgen naar Kees gaan en zeggen, dat ik het bij het verkeerde eind heb gehad!”

Moeders ogen lichten even op in blijdschap.

„Maar, u moet me toch nog wat zeggen. Is er iets, dat vader niet thuis durft te komen? Ik heb al maar het idee, dat u iets niet zegt.”

„Eigenlijk heb je gelijk . . . Ik zal het je ook wel zeggen, maar nu nog niet. Vader en ik hebben een vermoeden op iemand. Een heel flauw vermoeden overigens, waar feitelijk geen enkele reden voor is . . . Als nu blijkt, dat het onjuist is, dan hebben we een reuze fout gemaakt door die naam aan jou te zeggen, voel je? Daarom, Jan, wacht maar af. Je zult het

heus wel te weten komen. Waarschijnlijk zullen we er dan samen om lachen . . ."

„Meneer Burgers toch niet?" vraagt Jan aarzelend.

„O nee, geen sprake van. Als ze van die wisten . . . Ze zouden hem nog tien keer zo hard zoeken als vader . . ."

Jan zit er nog over te denken. Hij gaat alle namen van alle mogelijke mensen na, die over huis komen, maar hij verwert ze alle weer. Natuurlijk komt zijn denken ook weer bij Kees Buddels uit. Zóu Kees misschien meer weten? En als Kees eens meer wist, zou het dan niet de moeite lonen nader contact met hem te zoeken? Wie weet, welke grote dienst Kees dan voor de tweede keer zou kunnen bewijzen! „Maar dan moet jij toch beginnen heel anders tegen Kees te doen!" zegt een stemmetje van binnen.

De dag verloopt als zoveel dagen de laatste weken verlopen zijn: ongezellig. Moeder is weer weg. Moeder sjouwt tegenwoordig zelf meestal de tas met groente naar oma Halbersma . . .

Het gezelligst wordt het nog 's avonds om een uur of negen. Dan komt mevrouw ,van boven' naar beneden. Die is altijd opgewekt en vriendelijk.

„Och!" zegt ze, „jullie hebben niets en ik heb niets. Laten we dan maar een beetje gezelligheid bij elkaar zoeken!"

Mevrouw woont nog niet zo erg lang boven hen, zowat een jaar. Haast direct is ze goede vrienden met de Halbersma's geworden, vooral toen ze eens het trieste verhaal van haar man heeft gedaan. Ze is nog jong, pas anderhalf jaar getrouwd, maar haar man zat heel erg in het illegale werk en is gepakt bij een overval op een distributiekantoor, waar hij bonnen moest roven voor onderduikers. Hij is naar Duitsland doorgestuurd, maar ze heeft nooit iets van hem gehoord.

's Avonds zitten Jan en moeder samen. Het is al betrekkelijk lang licht en dus komt het krantje wat later. Ze zitten er een beetje op te wachten. Als eindelijk het bekende belletje gaat, vliegt Jan op.

„Hè jò, je doet me schrikken!”

Moeder was juist even weggedommeld. Ze heeft weer zo'n holdag achter de rug. Jan gaat zijn krant halen. Bij de deur kijkt hij het eerst even in. Moeder wil dat wel niet hebben, maar ja, ten slotte is hij zo benieuwd naar de laatste berichten, dat hij het niet laten kan.

Hé, daar komt iemand van boven. En het is niet mevrouw. De voetstap is veel zwaarder. Ja, hoor, de deur gaat open en hij hoort een stem zeggen: „Nou kind, tot de volgende keer maar weer . . . Succes hoor!”

Jan krijgt ineens een kleur, van schrik. Zijn hart bonst wild in zijn keel. Die stem . . . die stem kent hij! Die heeft hij meer gehoord! Waar was dat ook?

„Moeder,” hakkelt hij, als hij weer binnen is, „moeder er is boven iemand op bezoek geweest en dat moet . . . ja, dat moet een van die mannen zijn geweest, die hier op die avond waren om vader te grijpen . . . Ik heb hem aan zijn stem herkend!”

Moeder kijkt hem aan, wordt een ogenblik heel wit. Ze herstelt zich heel gauw en vraagt. En Jan vertelt, vertelt woordelijk, wat hij gehoord heeft, tot drie keer toe. Moeder gelooft het niet, maar Jan betoogt, dat hij zich niet vergissen kan. Het was nu ook dezelfde rare uitspraak van de ee's. Dat was toen immers ook zo opgevallen. Maar moeder, die geaarzeld heeft, neemt al weer de leiding.

„Jan, zeg dat alsjeblieft niet weer. Het kán niet. Zo dadelijk zal mevrouw wel beneden komen en dan doe je geen gekke dingen, hoor!”

Daar hoeft moeder niet bang voor te zijn. Hij zal wel oppassen. Maar opletten zal hij ook! En niet zo zuinig!

Toch – als mevrouw even later beneden komt en het gewone klopje op de deur geeft, is er niets met haar aan de hand. Ze vertelt zelf zo onbevangen mogelijk, dat ze net onverwachts bezoek heeft gehad van haar broer. Die heeft haar een adres aan de hand gedaan, waar ze mogelijk iets te weten zal komen aangaande haar man. Moeder heeft

ook nieuws. Tot Jans verwondering vertelt ze, dat vader morgenochtend weer thuis komt. Mevrouw is blij verrast.

Maar ze is toch te veel vervuld van haar eigen man.

„Nou, u begrijpt, dat ik daar geen gras over laat groeien. Ik ga morgen meteen naar Den Haag. Dan blijf ik bij mijn broer slapen, want het zal wel niet zo vlug gaan . . .”

Mevrouw is opgewonden, dat kun je merken en Jan krijgt al spijt, dat hij van die stem aan moeder heeft verteld. Hij is er toch weer naast geweest en weer te vlug met zijn oordeel. Wat zal moeder hem straks een standje geven! Weet je wat, hij zal de verstandigste weg kiezen en naar bed gaan. Dan loopt hij vanavond in ieder geval dat standje mis . . .

Maar mevrouw zegt, dat ze meteen weer naar boven gaat. Ze wil morgen bijtijds weg en eerst moet ze nog alle dingen, die op haar man betrekking hebben, bij elkaar hebben.

„Dus buurtjes, een paar dagen zullen jullie elkaar moeten bezighouden . . . Ik kom wel gauw weer terug, hoor . . . Stel je eens voor, dat ik eindelijk nieuws hoorde . . . Het is haast niet te geloven!”

Ze pakt haar tas en gaat naar de deur. Daar keert ze zich nog om: „O ja, da's waar ook! Hier Jan, ik kreeg een lekkere appel. Eet jij die maar op. Jij moet er nog van groeien!”

Met het schaamrood op de wangen pakt Jan de grote goudreinet aan. Hij durft mevrouw niet eens aan te kijken. Hij loopt achter haar aan om haar uit te laten, doet de deur achter haar op het nachtslot en treuzelt nog even. Hij heeft dit keer helemaal niet zo'n haast om binnen te komen. Maar ja – het moet er toch van komen en langzaam slentert hij terug naar de huiskamer.

Moeder zit, diep in gedachten, voor zich uit te kijken. Haar gezicht staat ongewoon strak. Ja, ja, dat voorspelt niets goeds . . . Dan kijkt moeder op.

„Jan, kom eens bij me!”

Hé, dat klinkt niets kwaad. Zou moeder? . . . Hij gaat bij haar staan en dan slaat moeder haar arm om zijn hals. Ze spreekt zacht en langzaam.

„Jan, luister eens!”

Dat hoeft moeder heus niet te zeggen. Er is een vreemde spanning in hem, die hem dwingt intens goed te luisteren.

„Jan, je hebt gelijk gehad . . . de stem, die je hebt gehoord, is van de man geweest, die hier kwam om vader te halen . . .

Jan staat perplex. Hoe komt moeder zo ineens op deze gedachte?

„Je moet goed luisteren, Jan, want ik spreek maar zacht . . .

Nu weet ik, dat er inderdaad haast niemand te vertrouwen is . . . Je begrijpt nu zeker wel, wie vader aangebracht heeft?”

„Mevrouw van ,boven’?” vraagt Jan ontzet.

Moeder knikt.

„Maar hoe komt u daar nu in eens aan. Straks, toen ik het zei van die stem . . .”

„Ik weet het, jongen . . . Vader en ik hadden al lang een vermoeden. Ik heb je gezegd, dat we het je wel eens zouden zeggen, dat we er misschien samen om zouden kunnen lachen . . . we zullen er samen niét om kunnen lachen . . .”

„Maar hoe weet u dan . . .”

„Je hebt toch goed gehoord, dat mevrouw zei, dat ze een broer over had gehad vanavond?”

De jongen schudt heftig van ,ja’. Nou, of hij dat gehoord heeft!

„Mevrouw heeft me heel lang geleden gezegd, dat ze niemand had op de wereld, dat ze enig kind was en dat haar ouders bij het bombardement van Rotterdam waren omgekomen. Dat weet ze misschien zelf niet eens precies meer, maar ik heb het goed onthouden, juist omdat ik zo’n medelijden met haar had . . . Ze heeft dus gelogen! . . .

Maar ik ook! Ik moet helemaal zekerheid hebben. Daarom verzon ik dat ineens van vader!”

„Wat een . . .” stuift Jan op. „En waarom vertelde u haar dat nou?”

„Stil, baas! Niet zo hard. Zeg dat lelijke woord maar niet eens! Maar je moet nog wel wat voor me doen . . . Je moet even naar Herman gaan, onhoorbaar, door de tuin . . . En

dan moet je vragen, of Herman en zijn vader even hier willen komen. Ik wilde even wat met ze bespreken . . .”

„Mag ik het ook weten?” vraagt Jan begerig.

„Ja, ik zal het jullie zo dadelijk alle drie even uitleggen, wat ik van plan ben . . . Ga eerst maar even!”

Jan glijdt geruisloos het donker van de tuin in. De deur piept niet, het grind kraakt niet. Het gaat prachtig en zonder een enkel gerucht te veroorzaken komt hij bij Herman aan. Daar schrikken ze wel even van het tikken tegen het raam, maar ze doen in ieder geval open. Met een paar woorden legt Jan uit, wat er aan de hand is. Dat zal vermoedelijk wel tegen de wens van moeder in zijn, maar dat moet ze hem nu maar niet kwalijk nemen. Hij is te opgewonden.

Ogenblikkelijk gaan de burens mee. Hermans vader voorop. Weer wordt heel behoedzaam de tuin ‚genomen’. De tocht gelukt, ook al schrikken ze ontzettend, als plotseling een kat voor hun voeten vandaan schiet met woedend geblaas . . . Bij mevrouw is alles donker. Die is zeker al naar bed – of – niet thuis!

Moeder vertelt Hermans vader precies wat er aan de hand is. De argwaan tegen mevrouw is ontstaan bij de ontdekking, dat ze haar telefoon nog had, in een tijd, dat dit nuttige apparaat bij iedereen weggenomen werd. Meneer Grutters kijkt ernstig.

„Wat bent u van plan er tegen te doen?” vraagt hij.

„Je kunt hier niets tegen doen!” antwoordt moeder, „of feitelijk maar één ding . . . en dat zullen we moeten doen ook: verhuizen, ogenblikkelijk, profiterend van de korte tijd, die ons gelaten wordt . . .”

Hermans vader knikt, nadenkend. Hij geeft zo gauw geen antwoord. Dit is een zo ongedachte en ongewone oplossing . . . Verhuizen! Of dat zo eenvoudig is!

„Ik begrijp, wat u denkt!” zegt moeder, „maar m’n man en ik hebben er al weken over lopen piekeren. En hier is juist het punt, waar ik uw medewerking, of die van Herman nodig heb . . . Kijkt u eens, ik ben niet bang, dat mevrouw morgen-

ochtond niet vroeg weg zal gaan, maar ik moet weten, of ze inderdaad in de trein stapt . . . Als ik die zekerheid heb, dus ook weet, dat ze minstens een halve dag weg zal blijven, heb ik net tijd genoeg om weg te komen. 't Wordt dan wel een rare verhuizing, zo hals over kop, maar we dóen ten minste wat . . . Als ik weg trek en we sluiten hier het huis, ben ik er van overtuigd, dat ze vandaag of morgen hier de boel weg halen. Dat hebben ze met alle Joodse landgenoten gedaan. Dus zijn wij het zelfde lot te wachten . . .”

„Dus,” vult Hermans vader aan, „u zou graag willen, dat morgenochtend vroeg een van ons bij de hand is om te controleren of dat de mens – ik kan hier moeilijk het woord mevrouw gebruiken – of dat mens inderdaad in de trein stapt. U wilt Jan daar niet voor gebruiken?”

„Om meer dan een reden niet! Ik zal Jans hulp genoeg hier nodig hebben en – ik heb liefst iemand, die ze in ieder geval niet zó goed kent . . .”

„Mevrouwetje, 't is me duidelijk. Ik denk, dat Herman graag wil helpen. Alleen – hoe krijgen we Herman morgenochtend zo vroeg hier?”

Moeder aarzelt met haar antwoord. Ze heeft Herman daarvoor graag vannacht hier, al kan ze zich levendig indenken, dat een ander daar bezwaren tegen kan hebben. Elke dag, elke nacht kan de inval komen, waar ze nu al weken op zit te wachten.

„Zou u goed vinden, dat Herman vannacht hier . . .?”

„O, uitstekend!”

Herman en Jan kijken elkaar eens aan en gnuiven. Dat is prachtig! Zo lang als ze al vrienden zijn, is dit nog maar zelden gebeurd.

Weer wordt een sluiptocht ondernomen. Hermans vader gaat terug en Herman moet zijn pyama halen.

„Gaat u al inpakken, moeder? informeert Jan, als ze even samen zijn.

„Nee, baas, maar ik ga nog wel even opbellen!”

„Pas maar op!” waarschuwt Jan.

Moeder glimlacht. Jans waarschuwing is niet doelloos. Er zijn genoeg gevallen bekend, dat de vijand een telefoongesprek af luistert.

„Maak je daar maar geen zorgen over, kerel! Ook dat is al lang afgesproken!”

„U hebt me er dan wel lelijk buiten gehouden!” Jan vindt het niets mooi.

„Maar jongen, dat kon moeilijk anders. Als jij geweten had, wat wij al een paar weken verwachten, zou jij geen rustig ogenblik hebben gehad. Wat zou je schoolwerk daar onder geleden hebben! En – er kwam nog bij – we wisten immers niets zeker. Hoe voorzichtig moeten we niet zijn voor ons zelf. Dan is het dus dubbel zaak op te letten, dat we niet de naam van iemand anders bekladden . . . Dat was mogelijk geweest.”

Meer tijd om er over te spreken wordt ze niet gelaten, want Herman is terug. De jongens hebben een heerlijke avond, ook al doen ze niets. Betrekkelijk vlug gaan ze naar bed, maar daar begint het pas. Ze zijn nu in zeker opzicht deelgenoot, voor Herman is een goed deel van de sluier, de geheimzinnige sluier, opgelicht. Ze liggen elkaar prachtig op te winden door vreselijke verhalen te bedenken, ze dienen mevrouw ‚van boven’ in gedachten de ergste straffen toe. Herman vooral is enthousiast.

Jan is het niet zo erg. Het idee van verhuizen lokt hem niets aan en deze vorm van verhuizen, die meer op een vlucht lijkt, heeft al heel weinig aantrekkelijks.

„Waar gaan jullie nu naar toe?” informeert Herman.

„’k Wou, dat ik het al wist!” verzucht Jan. „Wie weet, waar we terecht komen.”

„Juist leuk, jò!”

Leuk? ’t Kan best zijn, dat een ander het leuk vindt, maar Jan vindt er niet veel aan. Jan is zijn leven lang enig kind geweest. Vader en moeder hebben nog een kindje gehad, een meisje, maar dat is gestorven, voor Jan geboren was. Daardoor heeft Jan natuurlijk meer voorrechten genoten

dan andere jongens en daarom lokt deze verandering, die waarschijnlijk geen verbetering zal zijn, hem maar weinig aan . . . Het is lang na middernacht, wanneer ze eindelijk gaan slapen.

Moeder is nog niet klaar. Het liefst zou ze natuurlijk zoveel mogelijk in gaan pakken, maar ze durft niet goed, uit angst voor een onverwachte inval.

Het is nu heel stil in huis en des te beter hoort ze het regelmatige gestamp van de honderden vliegtuigen in de lucht. Hoe lang, hoe lang toch zal deze waanzin, die oorlog heet, nog moeten duren? Zal er dan nooit een eind komen aan het leed? Nog ruim een maand en dan is het al weer tien mei. Dan is het al vier jaar, dat ons land onder de voet werd gelopen. Jan was toen een baasje van bijna negen jaar. En niemand ziet het einde . . . Soms vraagt moeder zich af, of het niet veel beter was geweest, wanneer vader zich nergens mee bemoeid had. Dan had ze rust gehad . . . Maar – vader heeft het ‚werk‘ nooit gezocht. Toen de barbaarse Jodenvervolgingen begonnen, is hij er geleidelijk in gekomen en nooit hebben ze kunnen denken, dat het verraad zo dicht bij zou wonen.

Nee, gezocht heeft vader het zeker niet! Het is hem eerder aangewezen en is het niet een vingerwijzing Gods geweest? Och, Jan weet niet alles. Gelukkig maar! De verhalen van ontsnapte Joden zijn zo verschrikkelijk geweest. En hoe leven de enkele duizenden, die ontkomen zijn, nog? De drie bij oma Halbersma hebben het prachtig vergeleken bij de tientallen anderen, die dag in dag uit, week in week uit, in vochtige kelderholen leven, daar ziek worden soms, sterven en dan bij nacht en ontij, heel in het geheim maar ergens in de grond gestopt worden, vluchtelingen, die niet eens een eerlijke begrafenis kunnen krijgen.

En – zijn ze er nu zelf veel beter aan toe?

Onwillekeurig vouwt moeder haar handen tot een gebed en al haar noden vertrouwt ze toe aan haar Hemelse Vader. Als Hij een weg heeft voor ‚wolken, lucht en winden‘, zal

Hij dan geen pad vinden voor de voeten van een zo verdrietig vermoeid mensenkind?

Moeder bidt lang in de stilte van de huiskamer, maar ze krijgt de moed, die ze nodig heeft, de kracht om verder te strijden . . .

De volgende morgen als het nog helemaal donker is, staat Herman op post. Kans op herkennen is vrijwel uitgesloten, om de eenvoudige reden, dat niemand hem zal zien. De lucht is wel onbewolkt, maar er is geen maan. Er is natuurlijk niets te doen op straat, maar dat hoeft ook niet. Herman voelt zich als de rechercheur van politie, die een inbreker betrappen gaat: hij zit op de loer. En wachten? Hij zal tonen, dat hij het kan . . .

In de verte slaat een klok, één keer. Dat moet dus kwart over zeven zijn. Als die dame vroeg op stap gaat, zal ze heus niet zo lang op zich laten wachten.

Hij loopt heen en weer, zes stappen heen, zes stappen terug. Elk gerucht moet hij horen, dus zeker dat van een vrouw, die haar huis uit gaat. Het is fijn koud in de vroege morgen en – eigenlijk is er niet zo veel aan, aan dat op- en neer-gedrentel. Herman is er van overtuigd, dat hij zeker wel drie kwartier gelopen en gestaan heeft, als hij weer de klok hoort slaan. Maar – dan is het pas half acht . . . Dat kan niet! Een voorbijkomende melkboer zegt hem, dat het inderdaad pas half acht is. Dat valt tegen. Toch denkt hij er niet over weg te gaan! Er hangt te veel van af . . .

Het begint wat lichter te worden en daarmee breekt de eentonigheid. Een paar mensen gaan naar hun werk. Hier en daar wordt een hond uitgelaten.

Dan – ja, daar wordt de knip van de deur gedaan en daar komt mevrouw. Ze gaat inderdaad op reis. Haar kleding wijst het uit en ze draagt een keurig koffertje. Herman is er onmiddellijk weer 'in'. Hij volgt haar als een schaduw. Als mevrouw in de motorwagen van de tram stapt, schuift hij op het voorbalkon van de bijwagen, zorgt er voor, dat hij tegen

de ruit komt te staan, zodat hij precies kan zien, wat er in de motorwagen gebeurt.

Hij doet zijn werk grondig. Aan het station springt hij van de tram en volgt zijn dame. Hij kan haar het beste in het oog houden, als hij naar het grote bont kijkt, dat ze draagt. Even aarzelt hij, wat hij nu moet doen . . . Hij moest kijken of mevrouw naar de trein ging. Als hij nú stopt, doet hij maar half werk. Dus koopt hij heel eigenwijs – en heel snel – een perronkaartje en zet zijn tocht voort. Zijn voorzichtigheid en securiteit worden wel heel ruim beloond, want hij doet een ontdekking.

Op het perron is het zo'n gedrang, dat hij moeite heeft mevrouw niet kwijt te raken. De trein is al afgeladen vol en nog steeds komen er meer liefhebbers.

Grappig, dat die mevrouw helemaal niet aangegrepen wordt door de algemene nervositeit. Maar dan wordt het Herman duidelijk. Er is een afdeling in de trein, waar het helemaal niet druk is, waar haast niemand in zit. Op de raampjes van een wagon zitten papieren geplakt. Daarop staat: Nur für Wehrmacht! Dat is veelzeggend genoeg. En kijk, daar stapt me die lieve mevrouw, die Jan gister nog een mooie appel gegeven heeft – die ze overigens in bed samen opgepeuzeld hebben – uitgerekend in deze afdeling.

Herman holt het perron af, vindt, dat de tram veel te langzaam rijdt en komt half buiten adem van het hollen van de laatste paar honderd meter aan om zijn belangrijke mededeling te doen. Succes heeft hij er mee! Zowel mevrouw Halbersma als Jan worden er stil van, kijken elkaar aan met grote verschrikte ogen. Mevrouw Halbersma schudt zacht haar hoofd.

Herman verdwijnt met een boodschap voor de directeur, dat Jan door omstandigheden vandaag niet op school kan komen. Morgen zal Jan zelf wel nader bericht meenemen. Daarna gaat het in een snel tempo. Moeder gaat even weg, om op te bellen en nog geen kwartier later is er een verhuuswagen, een heel grote met twee paarden er voor. Twee

mannen helpen moeder om snel de boel in kisten te pakken en vier laden de wagen in. Om elf uur is de hele verhuizing voor elkaar. Moeder heeft wel een paar keer heel bezorgd gekeken en de piano is wel erg onhandig versjouwd, maar ongelukken zijn er ten slotte niet bij gebeurd.

„Ik geneer me om de rommel zo achter te laten!” zucht moeder.

„Mevrouw,” antwoordt een der verhuizers, „er gebeuren de laatste tijd zo veel gekke dingen, dat niemand zich hier over verwonderen zal!”

Hij spreekt keurig netjes, deze verhuizer, die transpireert of het midden zomer is. Voor de oorlog was hij advocaat en hij is met een vals persoonbewijs al een paar jaar ondergedoken als verhuizer. Hij heeft een papier in zijn zak, waarop nadrukkelijk staat, dat hij afgekeurd is voor tewerkstelling in Duitsland. Ook vals!

Er staan wel een paar burenen even achter de gorlijnen te kijken. Die vermoeden misschien wel iets, maar och – er gebeuren zo veel gekke dingen de laatste tijd. En er is iets met de Halbersma's. Dat weet de buurt wel. De man is gepakt of zo iets . . . De meeste burenen zijn erg voorzichtig en vinden, dat je ook met die ‚illegalen' een beetje op moet passen.

Dan trekken de paarden op en als ze de hoek om zijn slaakt moeder een zucht, van opluchting en van verdriet.

Nog een keer gaan ze het huis in, waar een onbeschrijfelijke rommel is achtergebleven: oud viltpapier, stukken mat, lege flessen en al die dingen meer, die anders bij de schoonmaak opgeruimd worden.

„Waar gaan we nu heen, moeder?” vraagt Jan.

Het klinkt niet vrolijk, maar Jan is ook niet blij. Hij gaat nu iets begrijpen van het gevoel, dat Joden moeten hebben, die opgejaagd zijn. Die hele verhuizerij heeft hém ook opgejaagd. Hij kreeg twee kisten en moest alles uit zijn kamer-tje er maar in stoppen. Hoe het lag en zat deed er minder toe. Als 't er maar in kwam. Het is er in gekomen. vrij behoorlijk zelfs, want Jan is niet slordig van aard. Veel meer

heeft hij niet kunnen doen. Hij heeft achter het raam staan kijken, hij heeft meneer Buddels zien voorbijgaan. Wat keek die! Nou, en met een N.S.B.-er moet je oppassen . . .

„Schaam je je niet om dit van deze man te denken?” klinkt een stemmetje in hem. ’t Mocht wat. Huizen heeft hij gebouwd op mevrouw van boven . . .

„Moeder, waar gaan we nu eigenlijk heen?”

„Naar oom Gerard, jongen!”

Naar oom Gerard! Oom Gerard is natuurlijk helemaal geen oom, hij heet misschien wel helemaal geen Gerard, Hij is koster van een der kerken in een andere stadswijk, vrij ver hier vandaan.

„Gaan we daar wonen, moeder?”

„Och Jan, dat staat allemaal nog niet vast. Maar voorlopig gaan we daar wel heen. Dat is zo ver hier vandaan, dat vader daar ook bij ons kan zijn zonder gevaar. En verder weet ik het niet meer. Ik vertrouw alleen maar op God. Die heeft ons tot dusver wonderlijk uitgeleid. Hij zal het naar Zijn welbehagen ook verder goed met ons maken!”

Jan moet dit eens goed overdenken. Eerlijk gezegd vindt hij aanvankelijk, dat de Here het heus niet goed maakt. Noem je vluchten nu goed maken? Maar hij gaat het vrij snel zien. Deze hele samenloop, deze ontdekking nu weer met mevrouw, het wijst er toch alles op, dat ze bewaard worden, gered . . . ’s Middags wordt het nog duidelijker. Er is in de kosterij niets voor hem te doen, het is er een grote wanorde en dus krijgt hij van vader en moeder – ja, vader is er nu, heerlijk genoeg, ook bij – permissie om met de tram naar Herman te gaan om daar te vertellen, dat de overtocht gelukt is.

„Alleen moet je er om denken, dat je absoluut niet dit adres mag noemen. Wanneer dat kan, zullen we je wel waarschuwen!”

Bij Herman hoort hij wees groot nieuws. Om twaalf uur ongeveer zijn de Duitsers er geweest. Twee auto’s met Groenen en gewone lui-in-burger. Ze waren ook nog bij hén in huis geweest door het gat in de schutting.

Razend waren ze geweest, hadden ook bij Herman verschrikkelijke dreigementen geuit.

„Ja jò, en ze wilden maar, dat wij er ook bij betrokken waren. En mijn moeder, jò, die was zo zenuwachtig, maar ze hield zich lekker dom. 't Was reuze . . . Nou, ik wou, dat mijn vader ook bij de illegalen was . . .”

Hij zucht er van. Ja, zijn vader en moeder zijn zo streng en die van Jan zijn illigaal. Hij heeft het beslist niet getroffen in de wereld.

Waar Jan woont, wil hij niet eens weten. Nee, Jan hoeft hem niets te zeggen, hij begrijpt alles volkomen.

„Wat een vals mens, die bovenbuurvrouw!”

Jan beaamt dit. Hij kan niet anders. Het staat wel vast, dat er verband is tussen mevrouws reisje naar Den Haag en de overval bij hen thuis. En scherper nog dan vanmorgen in het gesprek met moeder, ziet hij nu de leiding van God.

Als de avond valt, gaan ze vroeg naar bed. Moeder en Jan, ze zijn beiden meer dan vermoeid.

„Waar slaap ik eigenlijk, vader?” informeert hij.

„Kom maar mee, baas!” zegt vader vriendelijk, „het is wel een wonderlijke plaats, maar hopelijk is het maar voor korte tijd!”

Inderdaad, Jan heeft niet kunnen dromen, dat hij zo'n vreemdsoortige slaapkamer zou krijgen. Zijn bed staat opgemaakt – in de kerk, in een der zijpaden.

„Moet ik hier . . .?” aarzelt hij.

Vader knikt.

„Ja, kerel er is geen andere plaats. Maar troost je – moeder en ik slapen heel dicht bij je. Kijk maar!”

Het verandert voor Jan al een heleboel, dat hij niet helemaal alleen hoeft te slapen in die grote kerk.

In een portaalje kleedt hij zich uit. Deur dicht, anders straalt er licht uit, de kerk in. En dat mag helemaal niet.

Als hij in het donker op de tast naar zijn bed schuift, met zijn kleren in een bundeltje in zijn hand, weet hij al, dat hij mor-

genavond pas zijn schoenen uit moet trekken, als hij op de rand van zijn bed zit. Verschrikkelijk, wat zijn die oude stenen koud aan zijn voeten.

Vader komt nog bij hem, moeder ook. Vader bidt met moeder en hem om kracht voor het verdere werk, voor verdere beproeving, voor de redding van alle achtervolgden.

Dan wordt het heel stil in de kerk, geheimzinnig stil. Nu en dan kraakt een van de oude banken. Dit maakt hem eerst erg angstig, maar Jan begrijpt al gauw wat de oorzaak is.

Door de grote kerkraden komt iets licht. De maan is in zijn eerste-kwartierstand. Er komt dus een periode van betrekkelijk veel licht. Dat is wel erg fijn.

Hoog in de lucht brommen de vliegmachines. Het zijn er, als elke nacht, honderden. Elk vliegtuig heeft een bemanning van ongeveer tien jonge kerels. Niemand van al die duizenden weet, of hij terug zal komen van het vijandelijke land. Maar zij gaan, omdat Duitsland verslagen móet worden, omdat er een eind móet komen aan de onderdrukking in de wereld.

Het kalm doordenken van al deze dingen geeft Jan Halberma moed en rust. Dan mogen er ten slotte banken kraken, dan mogen er andere geheimzinnige geluiden zijn, als het ruisen van de wind om het hoge dak, het hindert niet, omdat het móet.

Vlugger, veel vlugger dan hij gedacht heeft, valt hij in slaap. Stil staan vader en moeder een uurtje later, bij het licht van een afgeschermd zaklantaarn, naar hun slapende jongen te kijken. Voor het eerst, sinds vele weken, slapen ze weer onder hetzelfde dak.

Kees Buddels heeft het niet gemakkelijk. Het gaat de Duitsers uitermate slecht, op alle fronten. Dat is merkbaar, tot in Nederland toe. De ondergrondse pers wordt brutaler, er gebeuren bijna dagelijks overvallen door de illegalen, die weer wrede represailles ten gevolge hebben en – de N.S.B.-ers worden steeds meer naar de Duitsers toegedreven. Op school bemoeit zich geen enkele jongen met hem. Zelfs Jeltje de Heer is er niet meer. Haar vader is op een avond neergeschoten. Hij bleek een gevaarlijke S.D.-spion te zijn. Tien onschuldige Nederlanders zijn bij wijze van represaille gefusilleerd. Jeltje is niet meer op school terug gekomen en de volgende morgen lag er op Kees' bank een briefje, waar in onbeholpen drukletters op geschreven stond:

„Nu jij nog weg en dan zijn we onder elkaar!”

Het heeft hem diep gegriefd. Tranen zijn hem in de ogen gesprongen, maar hij heeft het geslikt. Thuis heeft hij er niet over willen spreken. Als lood drukt het op hem . . .

Over de Jeugdstorm is niet verder gesproken. Vader is er niet op terug gekomen. Uit zich zelf zal Kees er ook niet over beginnen. Zo is het al dol genoeg! Dol genoeg? Het is té dol en soms zou hij het het liefst iedereen zo maar, zonder meer, toe willen schreeuwen, dat het allemaal . . . En dan weet hij, dat hij zwijgen moet.

Hij staat bij school. Zo dadelijk zal het hek opengaan. Op de fiets wil hij niet meer, sinds de toespelingen op zijn behoorlijke banden té hatelijk werden. Overall staan troepjes

jongens te praten. Voor Kees hoeven ze heus niet geheimzinnig te doen. De Engelse zender heeft berichten gepubliceerd over de luchtaanvallen op Duitsland, die in de afgelopen weken een record hebben gebroken. Dat weet Kees even goed als zij.

Dan staat ineens Jan Halbersma naast hem. Met een hevige kleur en zwaar stotterend.

„Zeg Kees . . . ik moet . . . je nog altijd . . . wat zeggen!”

Kees kijkt op, een beetje op zijn hoede.

„Ja, . . . als jij toen . . . op die avond . . . niet bij ons was gekomen . . . om mijn vader . . . te waarschuwen . . .”

Kees luistert nu heel oplettend. In de achterliggende weken heeft hij, uit wat hij bij stukjes en beetjes gehoord heeft, begrepen, dat zijn waarschuwing destijds niet overbodig is geweest. Nu hoort hij pas de hele waarheid, doordat Jan hem komt bedanken. De blijdschap schokt door Kees heen.

Hij merkt natuurlijk wel, dat Jan niet, zoals vroeger, gewoon onbevangen met hem praat, dat het hem in tegendeel zelfoverwinning kost, maar daar wil hij over heen zien, nee, dat wil hij helemaal niet zien. Dát Jan met hem praat is veel heerlijker. O, wat zou hij, Kees, nu ook graag eens doorpraten, van zijn kant ook eens alle misverstanden uit de weg ruimen. Maar Kees weet, dat hij niets mag laten merken en als de schoolpoort open gaat, glipt Jan weg, kennelijk blij, dat hij van zijn last ontslagen is . . . Moeder kan niets meer zeggen. Vijf minuten later zit de klas weer in de sleur van alle dag.

De ramen van het lokaal staan open en een heerlijke frisse voorjaarslucht stroomt binnen. Het ziet er goed uit voor de paasvakantie. Die begint morgen en juist gister is de wind naar het zuiden gedraaid en je kunt feitelijk wel zeggen, dat de lente begonnen is. Natuurlijk, april kan grillig zijn, maar noodzakelijk is dat niet.

In de loop van de morgen zullen ze de rapporten krijgen in 1 b en dan is, ten minste voor Jan Halbersma, de spanning er uit. Hij is erg benieuwd hoeveel punten hij teruggelopen

zal zijn. Want dat hij achteruit is gegaan, staat vast. Voor Jan niet alleen, maar voor de hele klas. De directeur weet iets en die heeft de meeste leraren ingelicht over wat zich de laatste maanden bij de Halbersma's afgespeeld heeft. Maar ja, met alles kunnen ze geen rekening houden en het is meer dan eens gebeurd, dat Jan zonder iets aan zijn werk gedaan te hebben, met een briefje van moeder naar school is gegaan. Het spreekt van zelf, dat een kostertij, waar de hele dag allerlei mensen in- en uitlopen, geen rustige plaats is voor werken. Hij gaat wel dikwijls in de kerk zitten leren, maar daar is het meestal te kil en bovendien is daar niet de sfeer, die hij zo nodig heeft om zijn aandacht goed bij zijn huiswerk te kunnen houden.

In het derde uur komt meneer Driehuis met het stapeltje rapporten de klas binnen. In het lokaal, waar de Duitse leraar zetelt, is het altijd een beetje roezig, maar nu valt er plotseling stilte, een geladen stilte. De leraar kijkt even op zijn horloge. Hij hoopt maar, dat de directeur de hele rest van het uur nodig zal hebben, want na de rapport-uitdeling komt er van lesgeven toch niets meer. Dan zijn de jongens zo druk.

Meneer Driehuis houdt een kort speechje. Hij weet wel, dat de jongens onder heel andere omstandigheden moeten werken dan vroeger . . . de meesten doen hun best wel, maar een stelletje jongelui hebben toch een heel ernstige waarschuwing wel nodig, anders gaat het de verkeerde kant uit . . .

Dan begint de uitdeling. Kees is de derde, die het boekje krijgt, met een reuze pluim er bij. Meneer leest zijn cijfers voor en het duizelt de jongens van de achten en de negens.

Kees zit met een vuurrode kleur en een gebogen hoofd zijn prachtige rapport aan te horen. Hij had liever een heel middelmatig lijstje cijfers gehad en de vriendschap van de jongens dan dit fantastische resultaat. Hij voelt, dat er veel ogen op hem rusten en hij weet, dat er uit geen van die ogen enige genegenheid, laat staan vriendschap, naar hem toe straalt. Er komt een paar andere namen en dan: „Jan Halbersma!”

Jan spitst zijn oren en zijn hart klopt. Nu zal het komen, het standje.

„Jantje, jij bent aardig, of liever, helemaal niet aardig achteruitgegaan. Dat wisten we wel . . . Doe je best maar, kerel, en zie, dat je het nog een beetje ophaalt voor de zomervakantie. De omstandigheden zijn – naar ik meen – iets gewijzigd en het kan dus misschien wel weer . . .”

Geen standje! De ‚Baas’ is al weer met een volgende patiënt bezig. Gediensstige geesten schuiven het boekje op Jans bank en hij kan het inzien. Hij schrikt wel. De teruggang is nog erger dan hij gevreesd had. Godsdienst was op het kerst-rapport een acht. Nu is het een zes. Algebra was een zeven, nu een zes. Meetkunde, een van zijn liefste vakken, teruggelopen op zes. Nederlands een zes, Duits een zes, Frans een zes . . . Het lijkt wel een abonnement van zessen . . . Jan zit te vechten met zijn tranen. In de klas huilen wil hij niet en helpen kan hij het ook niet. En toch – toch zou hij niet willen ruilen met Kees Buddels. Verstolen kijkt hij diens richting uit en ziet – een jongen, die minstens even bedrukt kijkt als hij zelf doet . . .

Hoor! Hermans naam!

Herman krijgt een standje, dat klinkt als een klok.

„Er zijn hier een paar jongelui in de klas, van wie niemand het erg vindt, dat ze tien of nog meer punten achteruit zijn gegaan, maar van jou vind ik het een schande, Herman. Er is geen enkele reden voor . . .”

Br! Daar kan zijn vriendje het mee doen. Die zal geen prettige thuiskomst hebben. Jan denkt nog terug aan die winterdag . . .

Als de bel gaat, is de ‚Baas’ nog niet eens helemaal klaar. De laatste paar rapporten deelt hij zo uit en de Duitse leraar herademt. Dit is ten minste een rustig uur gebleven.

De jongens lopen naar huis, een beetje stil.

„D’r zwaait wat voor me!” zucht Herman.

Jan wil troosten: „Voor mij ook!”

„Voor jou ook? Och, jongen, 't mocht wat. Als er niets aan de hand was, zou het voor jou nog meevallen. Maar bij mij thuis . . .!”

„Je vader en moeder weten ook wel, dat alles anders is dan gewoon!”

„'k Dacht, dat je ze beter kende. Toen die ochtend, dat ik die bovenbuurvrouw van jullie bespioneerd had, zei m'n vader, dat ik er rekening mee moest houden, dat het niets bijzonders was, wat ik gedaan had en dat ik zeker niet mócht denken, dat m'n schoolwerk nu niet meer zo belangrijk was . . . Nee, ik ben de sigaar en lelijk ook . . . En die nare N.S.B.-er met zo'n prachtig rapport!”

„Zo vrolijk keek hij anders niet!”

„Maar goed ook! Ik zou hem graag . . .”

Wat hij graag zou, verzwijgt Herman. Ja, hij wil graag iets en hij voelt zelf, dat het onzinnig is wat hij wil: zijn boosheid botvieren op een jongen, die het heus niet helpen kan, dat Herman met een slecht rapport naar huis gaat.

„Maar ik zal 't ophalen!”

Dit is het wonderlijke eind van Hermans betoog.

Al gauw scheiden zich hun wegen. Ze moeten nu immers een heel andere kant op. Alleen – zonder veel haast – loopt Jan verder, hoort dan zijn naam roepen. Hij kijkt verwonderd om. Hé, Kees Buddels, die hem wenkt! Wat zou die moeten? Onwillig blijft hij staan, tot Kees hem ingehaald heeft. De jongen hijgt van het harde lopen.

„Jij dacht misschien . . . dat ik blij was . . . met dit mooie rapport . . .”

Jan wacht maar af, wat er verder zal komen. Hij begrijpt er niet veel van.

„. . . Ik wilde je alleen maar zeggen . . . dat ik er . . . helemaal niet blij mee ben . . . Aju!”

Met dezelfde vaart, waar hij mee is komen aanhollen, loopt Kees weer terug. Verbijsterd kijkt Jan hem na en vraagt zich af, waar dat nu voor dienen moet. Hij heeft niet om deze verklaring gevraagd en snapt er niets van.

Dan loopt hij verder en komt weinig opgewekt thuis. Moeder ziet meteen, dat er iets aan de hand is. Er is geen ander rustig plekje dan het grote kerkgebouw en even later zitten moeder en zoon in een bank, die misschien wel een paar eeuwen oud is. Heel wat heeft deze bank meegemaakt, maar zeker nog nooit, dat er een jongen getroost wordt door zijn moeder omdat hij een minder mooi rapport heeft.

Moeder zegt niets als ze het boekje opendoet. Ze kijkt de cijfers na, ze vergelijkt ze met die van het kerstrapport. Jan wil haar de woorden wel van de lippen lezen, maar ze zwijgt. Haar ogen gaan maar heen en weer over de cijfers. Eindelijk kijkt ze op, in de richting van haar jongen.

„Dat vind ik een knap stuk werk, m'n baas!” zegt ze eenvoudig.

Jan kan z'n oren niet geloven.

„Ja, dat meen ik. Ik had een rapport verwacht met een heel stel onvoldoendes. Je hebt er geen een. Fijn Jan, ik ben er blij om!”

En ze drukt haar enige zoon stijf tegen zich aan.

Maar haar gedachten kan Jan niet lezen. Moeder besluit heel gauw een gesprek met vader te hebben. Natuurlijk is het kranig, dat Jan nog een rapport zonder onvoldoendes heeft, maar het is toch al te erg, dat haar jongen zo de dupe is geworden van al dat gedoe om andere mensen.

Ze krijgt 's avonds haar kans om dat gesprek met vader te voeren.

Moeder is niet boos, maar heel beslist eist ze van vader, dat Jan een rustig plekje krijgt om te werken en dat hij nooit meer iets te maken zal hebben met het werk, dat het hele gezin al ongelukkig heeft gemaakt.

„Vrouw,” zegt vader heel kalm, „je zult me niet vaak tegenover je vinden en zeker niet, wanneer het onze jongen betreft. Maar wat gebeurd is, hebben wij niet gezocht en wij hebben het uiteindelijk ook niet meer in onze macht zélf een beslissing te nemen. Ik weet, dat je het misschien heel gek zult

vinden, wat ik nu ga zeggen, maar het is toch waar. Je zegt, dat Jan is achteruitgegaan met zijn rapport! Ik heb het zelf ook gezien en ik vind het evenals jij vervelend. Ik zal het voor de jongen sneu vinden, als hij zal blijven zitten, maar niet meer dan sneu. Een paar jaar geleden zou ik het erg gevonden hebben. God geve, dat ik het over een jaar, over twee jaar desnoods, weer erg kan vinden. Maar durf jij -- voor God en je geweten -- te zeggen, dat je het belangrijk vindt, dat Jan een goed rapport heeft, dat je het belangrijker vindt dan het leven van . . . tientallen Joodse kinderen . . . die gered móeten worden van de gaskamers van Polen? . . .” De laatste woorden hebben vader zelf het meest aangegrepen. Hij heeft vanmiddag een paar zulke verschrikkelijke verhalen gehoord, dat hij er nog kapot van is.

Moeder zwijgt een hele poos. Ze moet voor zich zelf veel verwerken. Ze is eerst haar man kwijt geraakt, toen haar huis, nu heeft ze haar man weer terug gekregen, al ziet ze hem ook zelden, maar haar kind lijdt onder dit alles. Jans rapport is over de hele lijn zo erg terug gelopen . . .

Het gesprek vindt plaats in een van de bijgebouwen van de kerk, waar anders catechisatie wordt gegeven.

„Vrouw, kijk eens achter je!” zegt vader zacht.

Moeder kijkt om en schrikt, ook al weet ze wat daar is. Aan de muur hangt een grote plaat, die de Heiland voorstelt, aan het kruis op Golgotha hangend. Er staat in duidelijke letters onder:

DIT DEED IK VOOR U! WAT DEEDT GIJ VOOR MIJ?

Nog even blijft in moeder zich iets verzetten, dan buigt ze haar hoofd en begint te snikken.

„Vrouw!” vaders stem klinkt gesmoord. „Je moet eens goed luisteren. Jan krijgt vakantie en ik was zelf van plan hem een paar dagen naar buiten te sturen om daar goed te bekomen van alle ellende, die hij hier meegemaakt heeft. Hij moet een paar dagen naar Dirk de Vries . . .”

Moeder is gaan luisteren. Bij de naam Dirk de Vries tilt ze

haar hoofd op en kijkt vader met betraande ogen aan. Die naam klinkt haar goed in de oren. Dirk de Vries is nog een oude kameraad van vader, hoofd van een klein schooltje, op een twintig kilometer van de stad. Daar, in het wijde polderland, zal wel niemand iets van de oorlog weten. Want, of het nu oorlog of vrede is, de koeien moeten op tijd gemolken worden, en in ieder geval zijn er geen Duitsers.

„. . . Alleen,” gaat vader voort, „hij zal er niet langs de grote weg heen kunnen gaan en hij zal helenaal moeten lopen, want – hij gaat niet alleen!”

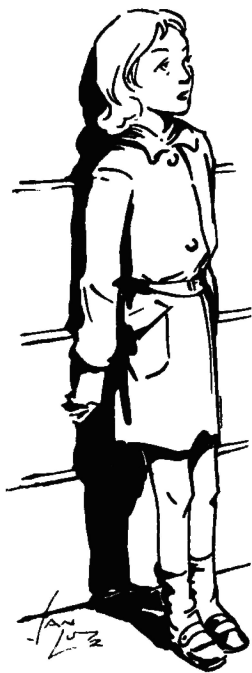
Moeder snapt er niet veel van. Wat betekent dat allemaal? Niet langs de grote weg, helemaal lopen? Dat is niet nodig. Hij kan een heel eind met de trein en dan – ja, dan zal Jan ruim een uur moeten lopen, maar dát is niet erg. Ze kijkt haar man aan en begint iets te begrijpen.

„Je zult haar straks zien,” zegt vader, „een Joods Duits meisje . . . Ik geloof, dat ze twaalf is. Gisteravond zijn haar ouders gepakt op hun onderduikadres, door verraad . . . Ze hebben haar vader op de plaats al half dood geslagen . . . Hoe dit kind ontsnapt is, weet ik niet eens goed en 't kan me niet veel schelen ook, ze is ontkomen. God zal wel weten, waarom. Dat kind moet hier vandaan. Er is voor haar geen plaats meer . . .”

Moeder heeft haar strijd gestreden. Ze is overwonnen. Haar schieten ineens de Bijbelwoorden binnen: Niet door kracht of geweld zal het geschieden, maar door Mijn geest, spreekt de Here . . . Door Gods geest, die haar man steeds de moed geeft door te gaan met dit levensgevaarlijke werk, die haar man zo sterk maakt, dat hij over het kleine belang van Jan heen het grote belang kan zien van de zaak, waarvoor gestreden wordt – Gods zaak.

„Dus Jan gaat morgen een Joods meisje wegbrengen naar Dirk de Vries?” vraagt ze. Haar stem klinkt nog niet erg vast. „Ja!”

Het antwoord is kort. In spanning wacht vader af, wat het antwoord zal zijn.

„Is het erg riskant?” vraagt moeder weer.

„Niet meer en niet minder dan al het andere. Zeker niet erger dan wat mijn oude moeder nu al een paar jaar doet!”

„Het . . . is . . . goed!”

Nu weet vader, dat de strijd in zijn vrouw beslist is. Nog even praten ze door, en vader weet woorden van troost en bemoediging te vinden, die moeder ontzaglijk helpen.

„Weet je,” snikt moeder, „één kind heb ik al aan God moeten afstaan . . .”

Bijna veertien jaar geleden hebben ze samen aan het sterfbedje van hun kleine Gerda gestaan.

„. . . en als ik nu nog dit kind ook zou moeten missen . . .”

„Vrouw!” Vaders stem is heel ernstig. „Luister eens goed . . .

Ik heb al deze dingen ook bedacht – 'k zou haast zeggen gevonden – om toch maar een wegje te kunnen vinden, dat Jan niet weg zou moeten met dit meisje. Maar een jongen móet het doen. Volwassenen komen de stad niet meer uit praktisch. Er is nóg iets, dat ik je vertellen moet . . . gisteravond is meneer Burgers gepakt . . .”

Van ontzetting kan moeder niets meer zeggen. Met van angst open gesperde ogen kijkt ze haar man aan.

„Dit gezin was bij hem ondergedoken . . . Hij en zijn vrouw zijn allebei meegenomen . . . Ik weet niet of hij zwijgen kan, ik weet niet of zijn vrouw sterk genoeg is, maar ik weet wel, dat een paar dagen zeker geen enkele volwassene iets kan doen en dat dit kind hier geen dag langer blijven kan . . .

's Avonds ziet mevrouw Halbersma het Duitse meisje. Ze slaakt een zucht van verlichting als ze opmerkt, dat het meisje helemaal geen uitgesproken Joods uiterlijk heeft. Integendeel, het kon net zo goed een ‚Arisch’ meisje zijn. Een tamelijk groot, slank ding, met blond haar en grote blauwe ogen. Het is zelfs een heel lief meisje, constateert ze. Ze stelt haar een paar vragen, en voelt in zich weer de oude onrust, want het meisje spreekt gebroken Hollands, met een scherp Duits accent. Ze heet Inge en ze is inderdaad twaalf jaar.

Och, wat is dat gezichtje ouwelijk en wat staan de ogen wijs. Het meisje huilt niet eens, als ze spreekt over haar vader en moeder. Haar gezicht is haast een masker. Mevrouw krijgt een prop in haar keel, als ze aan Jan denkt. Die is dertien en vergeleken bij dit meisje nog volkomen een baby. En zal Jan nu als bescherming met dit stakkerdje mee moeten, de lange weg naar het verre dorp? Als er onraad komt, zal deze Inge zichzelf immers direct verraden.

Jan is er bij gehaald. Vier mensen, twee grote en twee kleine, stellen een plan op om het aantal gevaren tot een minimum te beperken.

„Als het regent, kan ze mooi mijn cape om!” stelt Jan voor.

Ja, het plan is mooi, maar de lucht staat vol sterren en voorspelt voor morgen het mooiste weer van de wereld.

„Kijk eens, Inge,” zegt vader, „je voelt natuurlijk wel, dat je eigenlijk geen woord spreken moet. Zeker niet, zo lang jullie op een weg lopen, waar andere mensen zijn!”

Inge knikt wijs en ernstig. Ja, dat heeft ze zelf al wel begrepen.

„Ik zit er over te denken, of ik je niet als jongen kleden kan,” denkt vader overluid, „maar dat haar van je . . .”

„Maar man, dat is toch helemaal niet nodig,” mengt moeder zich in het gesprek, „Inge heeft de mooiste blonde haren, die je je maar kunt voorstellen.”

„Och, die groeien wel weer aan!” zegt het meisje.

„Vrouw, je hebt gelijk . . . Daar schieten we niets mee op . . . Maar 'k wil toch nog eens denken, 'k loop voor haar liefst helemaal geen risico . . . Ja, ik ben er. Een oogontsteking kan ze rustig hebben en dan maken we het verband over het ene oog een beetje erg groot, zodat het half over haar gezicht zit. Dan is 't gewoon een ander meisje . . . Akkoord, Inge?”

Natuurlijk vindt Inge het goed. In een opwelling om haar dank te betuigen, grijpt ze ineens vaders hand, drukt er een kus op.

„Malle meid!” bromt vader, maar de tranen schieten hem in de ogen.

Na wat praten over en weer begint het meisje te vertellen over haar leven in Duitsland, vroeger, toen ze nog met vader en moeder en haar zusje gelukkig samen woonde. Maar heel lang heeft dit geluk niet geduurd. Al gauw begonnen de kleine plagerijen, die het leven van de Joodse Duitsers vergalden. Och, maar dat was nog wel om te verdragen. Tot de grote aanvallen begonnen . . .

„Daar kan ik haast niet over spreken!”

Nee, dat begrijpen ze, vader, moeder en Jan. Och en verder hoeft Inge niet te vertellen. Het hele gezin is naar Holland gevlucht, heeft gehoopt hier rust te vinden. De inval van de Duitsers heeft aan die illusie een einde gemaakt.

„Inge!” Moeders stem klinkt ontzaglijk vriendelijk. „Het wordt nu tijd voor je, dat je naar bed gaat. Voor onze Jan ook trouwens. Er komt morgen voor jullie in ieder geval een heel vermoeiende dag. Veel te eten is hier ook niet voor je. Probeer wat kracht te vinden in de slaap . . . Mag ik je naar bed brengen?”

Inge kijkt dankbaar naar moeder op. In haar ogen is tegelijk iets schichtigs. Dit arme, opgejaagde mensenkind weet immers niet meer, wie ze wel en wie ze niet vertrouwen kan. In de kerk, op het houten plankier voor de preekstoel ligt op de grond een matras, een deken ligt er overheen.

Bij een zaklantaarn is het flauw te zien.

„Wat denk je, meisike, zou het zo gaan?”

Jan staat in de verte te kijken. Zijn hersens werken heel snel. Dan schuift hij handig door de rijen kerkbanken heen.

„Moeder, laat Inge vannacht in mijn bed slapen. Ik kan net zo goed hier op de grond . . .”

Net zo goed hier op de grond? Moeder vindt het helemaal niet hetzelfde. Het zal hier tochten over de stenen vloer en Jan hoestte vanavond al een beetje . . . Maar voor haar geest wordt dit keer het beeld van Jan verdrongen door dat andere, dat van een meisje, met een gezichtje, dat tot masker is ge-

worden door het verdriet van vele jaren, met ogen, die meer leed gezien hebben dan Jan waarschijnlijk in zijn hele leven te zien zal krijgen . . .

„Goed Jan!” zegt ze dan en tegen het meisje: „Kom maar mee, m'n kind, we hebben voor vannacht een ander bed voor je!”

Tien minuten later ligt de opgejaagde in Jans bed en zit moeder nog even op de rand van de stromatras bij haar jongen. Ze voelt inderdaad een koude tocht langs haar benen trekken, maar ze wil die eenvoudig niet merken.

„Beloof je me, Jan, dat je morgen goed op jezelf zult passen?”

Jan belooft het, met nadruk.

„Zie je er tegen op?”

In haar hart hoopt moeder, dat Jan er wél tegenop zal zien, dat hij bang zal zijn voor een ontmoeting met Duitse mensenjagers. Door de gebeurtenissen der laatste maanden is ze haar jongen soms helemaal kwijt. Gister, toen hij zijn rapport liet zien, toen was hij nog een ogenblik de ‚oude’ Jan.

„Ik hoop, dat ik helemaal niet bang zal zijn. Als ik bang ben, maak ik voor Inge de boel alleen maar moeilijker . . . Wat een stakker, hè moeder?”

Als Jan zo spreekt, wil moeder ook haar eigen angst niet laten winnen. Ze geeft hem een nachtoen en zegt nog: „Vergeet niet te bidden, jongen.”

Nog even gaat ze bij Inge kijken. Het meisje, uitgeput door de gebeurtenissen van de laatste vierentwintig uur, gewend te slapen in de meest onmogelijke gelegenheden, slaapt al. Moeder houdt de zaklantaarn zo, dat alleen maar wat indirect licht op het gezicht valt.

Rustig is de slaap van het meisje niet. Nerveus bewegen de handen, die op het dek liggen en ook over het gezichtje glijdt zo nu en dan een trek, als van pijn.

„God beware je, m'n kind!” fluistert moeder en meer dan ooit is haar de kleine Gerda, die ze nu al zo lang geleden verloor, nabij.

Jan kan de slaap niet zo gauw vatten. Voor hem is deze om-

geving weer vreemd. De matras, zo maar op het hout neergelegd, is erg hard en hij kan geen raam zien en dus geen licht.

Het idee naar oom Dirk te gaan en daar een dag of tien te blijven logeren, lokt hem wel aan. Buiten is het al fijn om deze tijd van het jaar. Waarschijnlijk zal hij al wel salamanders kunnen vangen daar buiten en dan – schiet hem de vermoeding te binnen, die morgen de meest afdoende zal zijn.

Morgenochtend vroeg zal hij moeder vragen om een paar jampotten. Daar zal hij touwtjes om heen binden, hij zal nog zien op de een of andere manier een schepnetje te maken en – klaar is Kees. Dan gaat hij heel gewoon met zijn zúsje salamanders vangen, op de eerste vakantiedag. Als ze aangehouden worden, zal hij het woord wel doen. Inge met haar verbonden oog hóeft helemaal niets te zeggen.

Dan vouwt hij zijn handen tot gebed.

„Lieve Vader in de hemel, wilt Gij ons vannacht bewaren en wilt Gij geven, dat we morgen dat Duitse meisje redden kunnen. Here, geef, dat ik niet bang ben en dat Inge verstandig genoeg is om haar mond te houden . . . Wees gij met vader en moeder, met allen, die vervolgd worden . . . Om Jezus' wil, amen!”

Zo, nu zal hij lekker gaan slapen. Op zijn andere zij, dat is zijn slaapkant. Hij draait zich om, maar het valt niet mee. De matras veert helemaal niet op het hout en de andere kant is niets zacht.

Na een paar minuten besluit hij het maar op zijn rug te proberen. Dat gaat nog het beste. Maar op zijn rug kan hij nooit zo goed in slaap komen en het duurt nog een hele poos, eer de slaap komt.

Hij droomt. Prettig is de droom niet. Er staan geweldige ‚Groenen‘ langs de weg. Ze controleren alleen maar kinderen en ieder kind moet spreken. Hij loopt met Inge op de weg en een boer waarschuwt, dat ze om moeten keren. Het is echter te laat. Achter hen staan de ‚Groenen‘ ook al klaar . . .

„Niet spreken, Inge!” probeert hij te roepen, maar het kan

niet. Er wordt een enorme hand op zijn mond gelegd . . . Met een schok schrikt hij wakker, nat van het transpireren. Hij heeft moeite zich te realiseren waar hij is. Om zich heen voelt hij hout. Boven zich ziet hij een groot zwart gat. Hij wil roepen, maar dan is hij er, hij is immers 'thuis', al is dat thuis ook het schip van een grote, holle kerk . . .

Als het licht begint te worden, is Jan druk in de weer. Toen hij op de proppen kwam met zijn plannetje om salamanders te gaan vangen, heeft vader hem over zijn bol gestreken en gezegd, dat hij het een reuze idee vond.

Zelf heeft vader de jampotten in orde gemaakt. Nu moet het net nog gemaakt worden. Een stukje ijzerdraad en een eind hout zijn er al, maar het moeilijkste is het net. Je kunt toch in een tijd, dat er praktisch geen textiel te krijgen is, maar niet iets gaan vernielen om een schepnetje van te maken. Ja, als ze thuis waren, zou moeder in de rommelmand nog wel een stukje goed kunnen vinden. Maar – moeder weet niet eens, waar haar rommelmand is.

Ze denkt na, met diepe rimpels in haar voorhoofd. Nu ze eenmaal over haar 'dode' punt heen is, wil ze helpen en helemaal ook.

„Wacht eens!” zegt ze, „in een van de koffers zitten de gordijnen. Ik weet wel, in welke. Ik zal het keukengordijntje nemen . . .”

„Maar kan dat zo maar, moeder?” vraagt vader.

„Och man, op het ogenblik kunnen ze beter dienst doen dan daar in een koffer zitten. En – als we weer eens een eigen huis hebben zal ik wel weer zien . . .”

Om moeders lippen speelt een raadselachtig glimlachje. Jan begrijpt het niet helemaal, maar vader des te beter. Dit alles betekent, dat moeder helemaal verzoend is met alle dingen, die gebeuren móeten.

Om negen uur gaan ze op weg, stekeltjes en salamanders vangen. Inge heeft een zwaar verbonden oog en draagt twee

jampotjes, die gezellig tegen elkaar aan tikken. Aan zijn riem heeft Jan twee pakjes met brood hangen, teerkost voor de hele dag. Zijn pyjama en de andere noodzakelijke dingen zitten in de rugzak.

Op de stoep van de kosterij staat moeder het tweetal na te kijken. Vader heeft binnen afscheid genomen: aan de deur komen brengt gevaar mee. Bij de hoek van de straat wuiven ze nog eenmaal en dan – moeder kan niet anders doen dan een lastige traan wegvegen, die net langs haar neus naar haar mond glijdt. Ze gaat aan haar werk: diverse bedden opmaken in de kerk en eten koken voor een heleboel mensen in de keuken van de kosterij. Als de Duitsers eens alles wisten, wat zich om en bij de kerk afspeelt . . .

„Inge nu moet je eens luisteren. Onderweg gaan we ook al zien, dat we in de slootjes wat vangen. Des te minder lopen we in de gaten. We hoeven ons helemaal niet te haasten, want we hebben de hele dag de tijd!”

Het meisje geeft geen antwoord. Het is lang geleden, dat ze overdag door de stadsstraten liep en ze is door het afgezonderde leventje, dat ze geleid heeft, schrikkerig geworden. Niet alleen door het eenzame leven, maar ook andere factoren hebben meegewerkt.

Iedere keer, dat ze Duitse soldaten ziet, komt er iets angstigs over haar. Jan merkt dit heel gauw op en geruststellend voegt hij haar toe: „Kind, daar hoef je je geen zorg over te maken. Dat is allemaal gewone Weermacht en de meesten daarvan hebben net zo'n hekel aan de ‚Groene Politie‘, als jij en ik!”

Maar, al praat Jan nog zo geruststellend, de schrik zit er bij het meisje te diep in. Elke Duitser betekent voor haar een heel groot gevaar.

Ze naderen de buitenkant van de stad. Hier zijn woonwijken, zonder enig verkeer. Het is hier stil en Inge waagt haar eerste woorden.

„Mijn moeder was zo verschrikkelijk onrustig de laatste

dagen . . . Ze zei steeds, dat ze voelde, dat er iets gebeuren ging . . . Het is ook zo erg . . . bijna twee jaar hebben we binnen gezeten en meneer Burgers was zo'n beste man voor ons . . ."

Ze zwijgt plotseling, want uit een van de huizen komt een man. Hij ziet de kinderen, die naar buiten gaan om stekeltjes of zo iets te vangen, eens na en zucht. Heerlijk moet dat zijn om zo onbezorgd als alleen een kind maar kan zijn er op uit te trekken . . .

Het is een heerlijke morgen. Volkomen voorjaar en als ze eenmaal buiten de stad zijn, genieten ze met volle teugen. De meeste schapen hebben lammeren en het is zo'n aardig gezicht de lammetjes met onhandige sprongetjes door de wei achter de moederschapen aan te zien hollen.

Bij de boerderijen bloeien de krokussen in hun felgekleurde pakjes en een enkel laat sneeuwkllokje kijkt vriendelijk naar de grond. Erg aardig is het speenkruid dat zo maar langs de wegberm groeit in de schaduw van de bomen.

Een enkele maal rijdt hun een boerenwagen voorbij op weg naar de stad, en verder is het stil. Ze komen aan een slotje, dat als het ware gemaakt is om salamanders te herbergen. En al is Jan nu honderdmaal belast met een heel belangrijke opdracht, hij is per saldo nog maar een jongen van dertien jaar, die uitgerust is met alle hulpmiddelen om salamanders te bemachtigen en even later glijdt het net behoedzaam door de waterplanten. Dat is de manier om waterdieren te verschalken. Als het zo niet lukt, kan het ook anders. Dan zal hij met het andere eind van het net, met de steel, proberen zoveel mogelijk waterplanten in een ruk aan land te krijgen. Op die manier haal je ook haast altijd wel wat binnen.

Nu haalt Jan het net in en ijverig wordt de inhoud ervan gecontroleerd. Ja, het is niet helemaal voor niets geweest. Eén salamander is de buit en een mooie geelgerande water-

Inge griezelt er een beetje van, ook al staat ze met haar ene

niet-verbonden oog ijverig toe te kijken. Nou ja, daar is ze een meisje voor, constateert Jan. Het is al mooi, dat ze niet begint te gillen. Als hij haar laat zien, hoe mooi zo'n salamandertje eigenlijk is, kijkt ze ten minste vol aandacht toe. Dan verklaart ze, hoe het komt, dat ze van al dit soort beesten geen verstand heeft. Ze heeft altijd in de grote stad gewoond . . .

„Nou ja,” moppert Jan zo'n beetje, „ik toch ook!”

„Maar wij waren Joden en ik was nog maar een klein meisje, toen al die heerlijkheden voor Jodenkinderen verboden werden . . .”

Het klinkt een beetje bitter, maar Jantje Halbersma heeft dit ‚poeiertje’ even nodig. De laatste woorden van zijn gezellinnetje brengen hem weer terug in de werkelijkheid. Die werkelijkheid is wel wat wreder dan heerlijk boven een slootje te zitten knoeien.

Toch kan hij niet nalaten haar de geelgerande watertor te laten zien.

„Dit zijn lelijke beesten!” verklaart hij ijverig. „Ik zal je eens laten zien, hoe gemeen deze rakkers kunnen bijten!”

Hij breekt een grassprietje af en houdt dit tussen de vervaarlijke kaken van de tor. Met één venijnige knauw is het grasje in twee stukken.

„Nou, als die een stekelbaarsje te pakken heeft!” lacht Jan. Het meisje Inge lacht niet. Ze huivert.

„Tussen zulke tangen komen wij Joden terecht!” zegt ze ernstig en nu besterft ook het lachje op Jans gezicht.

„Kom meid, we gaan weer eens verder!”

Hij doet water in de twee potjes. In het ene gaat de salamander, in het andere de tor. Dan lopen ze door.

Ze komen aan het randdorp van de grote stad. Hier wonen veel forensen. Jan wil het Inge uitleggen, maar hij merkt, dat hij in de verleden tijd moet gaan spreken. Hoogstens kan hij zeggen: hier woonden veel forensen en op één plaats zou hij niet anders kunnen zeggen dan: dit waren vroeger aardige huizen. Want vrijwel het gehele dorp is door de

Duitsers bezet. Hele straten zijn met prikkeldraad afgezet en overal staan schildwachten. Je kunt zien, dat de Engelsen hier meerdere malen gebombardeerd hebben. Sommige huizen zijn uitgebrand, andere half ingestort.

Inge is heel bleek geworden. Ze gaat aan de andere kant van Jan lopen, zo ver mogelijk van het prikkeldraad af. Haar hoofd houdt ze gebogen.

Voor een der huizen zitten aan de kant van de weg een paar soldaten. Het zijn niet zulke erg jonge mannen meer. Ze zien de kinderen naderen en ze kijken naar de potjes, die Inge nog steeds draagt.

„Du, Mädél, zeig' mal, was du da hast!”

Inges eerste aandrang is om hard weg te lopen, maar Jan broemt haar toe: „Blijf jij hier staan en geef mij die potten maar!”

En dus speelt Inge een beetje voor het verlegen meisje en gaat Jan, zij het met een kloppend hart, naar de soldaten toe en toont zijn potten. De mannen, die zich kennelijk vervelen, tonen grote belangstelling. Ze koeterwalen een tijdje onder elkaar in een Duits, waar Jan geen woord van verstaat, terwijl de jampotjes van hand tot hand gaan.

„Wie kommst du d'ran?” vraagt de roeper van daarnet weer.

„Uit een slootje!” antwoordt Jan.

„Was ist das, ein slot-je?”

Jan begint te lachen. Hoe moet hij dat nu duidelijk maken, wat een slootje is. Ze hebben het woord gehad bij Duits, het stond in een rij . . . Ha, jij is er!

„Aus ein Graben!” verduidelijkt hij. Dat hij een fout maakt, die hem op school minstens een punt zou kosten, hindert op het ogenblik niet.

De Duitser is tevreden gesteld, maar hij heeft de tijd en wil nu weten, waarom dat meisje daar een verband voor het oog draagt.

En Jan vertelt weer met de moed der wanhoop, dat dat zijn zusje is, dat ze een oogontsteking heeft en – dat hij nu gauw weg moet. Ze moeten nog verder.

De soldaat lacht en diept uit een van zijn zakken een stuk chocola op.

„Für dich und deine Schwester!” lacht hij.

In zijn verbouwereerdheid neemt Jan het stuk chocola aan en wat verder op de weg biedt hij de helft er van Inge aan. Maar het meisje weigert heel beslist.

„Ik eet geen chocola van Duitsers!”

„Maar kind, dit was toch een aardige kerel!” Jan is verwonderd over zoveel koppigheid.

„Je zou eens hebben gezien, hoe hij lachen zou als hij wist, dat daar vlak bij hem een Jodenkind stond!”

Haar gezichtje ziet krijtwit en tranen staan haar in de ogen. Ze is enorm geschrokken, toen ze aangeroepen werd.

„Ik durf niet goed meer verder!” stamelt ze.

„Kom!” troost Jan, „alles is zo goed afgelopen, als maar kan. Of het nu Duitse chocola of Hollandse is, dat maakt toch niets uit . . . Ik heb in geen tijden zo iets gehad. Bovendien,” het laatste met een lachje, „het is in ieder geval Hollandse chocola, want alles, wat ze hier hebben, is gestolen!”

Zijn redeneren helpt niet. Inge weigert en blijft weigeren. Ze zijn het dorp door en weer liggen de weilanden in volle voorjaarsheerlijkheid voor hen open. De weg voert over een dijk, die hoog tussen de polders uitsteekt. Ze hebben een prachtig uitzicht over het wijde land.

„O, wat is het hier heerlijk!” verzucht het Duitse meisje en Jan is het roerend met haar eens. Holland is een heerlijk landje en nooit zal het Duits gebied worden. Dat staat voor hem vast.

Ze horen ver gegons. Het komt uit de lucht.

„Nee, zeg! Nu moet je toch eens kijken!”

Natuurlijk heeft Jan meerdere malen Engelse toestellen gezien. Nog niet zo lang geleden heeft hij er zelfs twee vlak na elkaar boven de stad zien neerschieten. Dat was een vreselijk gezicht. Maar dit – dit is fantastisch. Op een enorme hoogte, zo groot, dat de toestellen niet meer dan stipjes zijn, trekt een luchtvloot over, op weg van Engeland. Glinsterende

stipjes, want de zon schijnt er op. Ze vliegen in een vast verband en er zijn jagers bij, want buiten de vaste formaties zijn nog kleinere stippen, die heen en weer jagen, er over, er tussen, er voor, er achter. Jan probeert ze te tellen, maar hij geeft het op. Elke formatie is ongeveer twintig toestellen groot, maar het aantal van deze formaties is niet bij te houden „Nou, hoe vind je het? Dacht je, dat Duitsland de oorlog kan winnen met zo'n tegenstander?”

Hij is enthousiast, maar zijn geestdrift slaat niet op Inge over. „Natuurlijk verliest Duitsland de oorlog, want de vijanden Gods móeten vergaan . . . Maar hoeveel van óns zullen dat nog meemaken? . . . De ene keer mijn oom, de andere keer mijn vader en moeder, de derde keer ik . . .”

Weer weet Jan geen antwoord. Vooral dat ene woord heeft hem gegrepen: de vijanden Gods moeten vergaan . . . Is dat meisje – ook christelijk? Het is zo raar het te vragen, maar hij zou het zo graag weten. En dan, wat praat ze altijd somber! Nou ja, ze heeft wat meegemaakt natuurlijk, maar hij, Jan Halbersma heeft zijn portie toch ook . . .

Het is of Inge zijn gedachten raadt.

„Je moet goed begrijpen, Jan, ik weet, dat het zo moet, maar ik ben in Duitsland geboren en ik ken verschillende steden zo goed: Keulen, Darmstadt, München. En al die steden gaan in puin. Dat zal wel nodig zijn. Vader zei het ook steeds. Maar het duurt te lang, voor ons Joden. Of je Christen-Jood bent, doet er al niets toe. Het heeft óns ten minste niets geholpen . . . M'n arme vadertje, m'n lieve moeder . . .

En midden in dit voorjaarsfeest begint het Duitse meisje Inge te huilen, de tranen, die al eerder hadden moeten komen om haar geschokte zenuwen te breken.

Jan snapt het wel, maar hij weet er geen raad mee. Hoe moet hij dit meisje troosten? Ze is hem, alles beschouwd, nog zo vreemd, hij kent haar nog niet eens vierentwintig uur . . . Bovendien, haar verdriet is wel érg groot! Haar vader en moeder, haar zusje werden gepakt. Dat betekent een zekere dood. Ze heeft daarnet weer de volle angst uitgestaan, bij het

passeren van die Duitse soldaten . . . Troosten, hij kán het eenvoudig niet.

Het tengere lichaam naast hem schokt van de snikken, terwijl Jan er hulpeloos bij staat en niet weet, waar hij kijken moet. Langzamerhand herstelt Inge zich echter weer en dan zegt ze: „Je zult me wel erg kinderachtig vinden, hè?”

„Nee, hoor!” antwoordt Jan onhandig, „niet eens zo erg! En je moet om die lap voor je oog denken!”

Beiden beginnen te lachen, allebei met hetzelfde doel: hun verlegenheid te verbergen.

„Kom kind! We moeten weer eens verder. Als we zo blijven voortlopen, zijn we er vanavond nog niet eens!”

Hij krijgt het druk, want hij moet zijn aandacht over een heleboel dingen verdelen, die stuk voor stuk zijn belangstelling hebben.

In de eerste plaats is daar de overvloed van slootjes, die schatten herbergen. Het potje met salamanders dreigt overbevolkt te worden. Daardoor herkrijgt de geel gerande op een ogenblik zijn vrijheid . . .

Verder kan hij niet nalaten steeds nog weer naar de lucht te kijken. Daar gaat het sierlijke spel van de zilveren vliegen onverminderd en ongehinderd voort . . .

Ten slotte heeft hij nog de zorg voor zijn gezellinnetje, dat heel stil is geworden na haar zenuwuitbarsting van een poosje geleden.

Als ze van een passerende boer gehoord hebben, dat het half een is, gaan ze eten, aan de berm van de weg, dicht bij een boerderij.

Dat blijkt een bofferdje te zijn, want ze zitten nog maar net, of een meisje van een jaar of twintig komt ze vragen, of ze soms trek hebben in een beker melk. Ze moeten maar even meekomen.

De boerin is een vriendelijk mens. Ze heeft die twee stadskinderen aan de weg zien zitten en medelijken gekregen. Dit medelijden gaat het meest naar Inge uit, door haar ver-

bonden oog. Ze vraagt haar wat. Met haar ‚goede’ oog kijkt ze naar de vrouw en – zegt niets.

„Kan ze niet praten?” informeert de boerin bij Jan.

Deze bevestigt dit.

„Een zusje van je?”

„Nee . . . – ik bedoel ja!”

De vrouw krijgt een beetje argwaan. In deze tijd moet je oppassen met wat je in je huis haalt.

„Je zit me toch niet voor te liegen? Hoe heb ik het, is ’t je zusje of niet? Als je van plan bent me wat op de mouw te spelden, laat ik je door de hond van het erf jagen!”

Jan krijgt een kleur en vindt de situatie erg onbehaaglijk.

„Ik ben zijn zusje niet!”

Inge mengt zich zelf in het gesprek. Ze doet het met het ergste accent. Het klinkt als: Iek pen sain suusje niet!”

Nu vertrouwt de boerin het helemaal niet meer. Ze heeft dadelijk in de gaten, dat dit meisje geen Nederlandse is. Al een paar keer zijn Duitsers over haar vloer geweest . . .

„Vort!” zegt ze, „mijn huis uit en direct: Ik wil niets met jullie te maken hebben!”

Jan slaan de vlammen uit en Inge ziet bleek. Maar ze beginnen tegelijk te spreken. Ze voelen, wat de vrouw denkt en deze smaad kunnen ze geen van beiden verdragen. Dus beginnen ze door elkaar heen te praten en doen een zo verward verhaal, dat de vrouw er geen syllabe van begrijpt.

„M’n huis uit!” moppert ze daarom maar weer, maar het klinkt al minder zeker dan de eerste keer.

De kinderen kijken elkaar aan, diep ongelukkig. Het is even heel stil in de grote woonkamer van de boerderij.

„Ik ben een Duitse Jodin, op de vlucht en deze jongen moet mij wegbrengen!”

Inge zegt het zo droog en nuchter, alsof ze voor de klas een lesje opzei. Maar het maakt indruk. De vrouw kijkt, zonder een woord te spreken, lang naar het bleke meisje, dat met een fonkelend oog voor haar staat.

„Mijn vader en moeder, mijn zusje, zijn eergister verraden en weggehaald. Ik ben alleen overgebleven!”

Haar oog vult zich met tranen en nu is de boerin meteen ontwapend.

Ze gaat naar Inge toe en slaat haar arm beschermend om het meisje heen.

„Arm schaap!” bromt ze goedig. „Had dat dan meteen gezegd!”

Ze zet Inge in een stoel en roept heel hard: „Neel!”

Jan schrikt erg. Dit kan verraad betekenen. Dom van die Inge ook! Hij probeert te denken, maar het hoeft gelukkig niet. Het meisje, dat hem van de weg af heeft geroepen, komt weer binnen.

„Neel!” beveelt de boerin, „kook eens gauw een paar lekkere eitjes voor deze kinderen en snij een paar flinke plakken ham . . . Ik heb hier zulk goed gezelschap als ik in tijden niet op de boerderij heb gehad!”

Het meisje glimlacht en gaat weg om het gevraagde te halen. De boerin kijkt intussen de kinderen eens aan. Plots schiet haar iets te binnen.

„Och kind, ik vergat iets . . . Jij mag natuurlijk geen varkensvlees eten!”

Jan vindt deze opmerking een beetje gek, maar Inge niet.

„Wij waren christen-Joden!” zegt ze.

„En dan nog zo vervolgd? O, o, wat een een schande, wat een schande!”

Ze schudt haar hoofd van verontwaardiging. Dan komt het meisje Neel weer binnen met een bord met dikke plakken ham.

„De eieren moeten nog koken, hoor. Die komen dadelijk!”

Ze zitten te smullen. De vrouw heeft hun pakjes brood geïnspecteerd en gezegd, dat ze die maar moeten bewaren voor morgen, als ze weer trek hebben. Vandaag zijn ze haar gast en ze snijdt dikke plakken eigen gebakken brood, ze smeert ze zo dik mogelijk met zelfgemaakte boter. O, wat is dat lekker! Jan kan zich niet herinneren in jaren zo iets lekkers gegeten te hebben.

Als ze verzadigd zijn, wil de boerin nog een paar dingen weten, lastige dingen. Waar ze naar toe gaan bijvoorbeeld. Dat is een van de dingen, waarin Jan goed getraind is: dit te verzwijgen. Hij komt er eerlijk voor uit.

„Dat is iets, wat ik u niet zeggen mag!”

Hij hoopt, dat de vrouw het goed zal opvatten en vol spanning wacht hij het antwoord af.

„Dat vind ik een flink antwoord. Jullie gaan zeker naar een onderduikadres?”

Dat wil Jan graag toegeven.

„Als ze haar daar soms niet hebben willen, komen jullie maar bij mij. Zo'n lief kind wil ik nog wel hebben. Het zou zonde en schande zijn, als zo'n aardig meisje in handen van die mensenrovers viel!”

Het klinkt een beetje ruw, maar uit de ogen van de boerin straalt zo veel hartelijkheid, dat het Inge noch Jan opvalt.

Een kleine tien minuten later staan ze op om verder te gaan.

„Dus je weet het, baas, als ze je daar verder niet hebben kunnen, breng je je makkertje maar hier. Ze hebben hier al meer vergeefs in de hooiberg gezocht. O zo!”

En met deze veelbetekenende woorden neemt ze afscheid. Ze wuift de kinderen na, tot de weg van de dijk afgaat en ze aan haar gezicht onttrokken worden.

„Was dat even fijn!” begint Jan. „Alleen was ik erg bang, toen jij zoveel vertelde . . . Als ze eens niet ‚goed’ was geweest!”

„Ach wat!” antwoordt Inge. „Ik wilde, dat ik van alles zo gauw zeker was. Ze had zo'n lief gezicht!”

„Maar ze keek toch maar erg boos!”

„Dat kwam, omdat wij zo raar deden!”

Het wordt tamelijk warm op de weg, zo midden op de dag en vooral Inge, die de laatste jaren vrijwel niet gelopen heeft, begint moe te worden. Aanvankelijk wil ze er geen woord over reppen, maar als Jan weer eens van opzij zijn kame-raadje op neemt, ziet hij een pijnlijke trek op haar gezicht.

„Je begint zeker moe te worden, hè?” informeert hij. „Maar meid, dan gaan we toch zeker een half uurtje rusten!”

Inge voelt er niet veel voor. Ze wil liever maar doorlopen, des te eerder is ze aan het nieuwe adres, waar hopelijk nieuwe veiligheid voor haar is.

„Als m'n schoenen maar niet zo'n pijn deden!”

„Trek ze uit en ga op je blote voeten lopen. Wat hindert dat hier buiten. Niemand ziet je!”

Na kort beraad stemt Inge toe. Samen kijken ze even naar de gezwollen voeten, die het lopen ontwend zijn.

„Die schoenen zijn ook veel ten nauw!” stelt Jan vast.

„Eigenlijk wel, maar ik had geen andere. Deze heb ik gekregen van die mevrouw, waar we in huis waren!”

„O, mevrouw Burgers!” weet Jan.

De naam is genoemd. Geen van beiden durft er over spreken. Daarmee scheuren ze te veel open.

Op blote voeten gaat het ook. Wel is het uitkijken, dat ze niet verkeerd stapt, want elk ongelijkheidje op de landweg blijkt uitermate pijnlijk voor de voet.

Eindelijk, als Inge – maar dat zou ze nooit hebben willen toegeven – haast niet meer kan, wijst Jan haar in de verte een groot rood dak aan.

„Kijk, daar woont oom Dirk. Nu is 't nog een klein half uurtje . . . Oom Dirk, je zult eens zien, wat een fijne baas dat is . . .”

„Is 't een echte Onkel van je?”

Met deze vraag wil Inge graag een beetje het terrein verkennen. Ze heeft in één etmaal zoveel mensen met oom horen aanspreken, dat ze er geen eind meer aan weet.

„Een echte oom? Wel nee! Een heel ouwe vriend van vader. Hij is hoofd van de school met dat rode dak! Een heel klein, leuk schooltje. Er zijn maar een vijftig kinderen op!”

Dat interesseert het meisje minder. Ze vindt de school nog heel ver weg.

„We komen er steeds verder vandaan!” zegt ze met schrik.

„Dat lijkt maar zo!” troost Jan, „de weg maakt nog een paar bochten, maar we gaan er zeker op aan. Kijk maar!”

Inderdaad maakt de weg weer een grote bocht en ze stappen nu weer recht op het rode dak af.

Ze komen in het stadium van de beruchte laatste loodjes. Dat die het zwaarst wegen, ervaren beiden, Inge het meest. O, die arme voeten. Ruim een uur hebben ze op allerlei kleine en grote steentjes getrapt.

Tot – na een nieuwe bocht – het schoolgebouw nog geen honderd meter voor ze ligt. Het ‚meesterhuis‘ ligt er naast en tante Corry staat zowaar aan de deur met de groenteman te praten.

„Tante Corry!” schreeuwt Jan enthousiast en zwaait met z'n arm.

Tante kijkt even verbaasd op, zegt dan: „Heb je ooit!” en laat de groenteman in de steek om naar haar ‚neef‘ te gaan. Jan steekt niet onder stoelen of banken, dat hij gek is op zijn ‚tante‘.

„En wat is het doel van jullie komst?” vraagt ze dan.

Jan wijst op Inge.

„Inge kom ik brengen en zelf kom ik vragen, of ik een paar dagen bij u mag logeren en de rest zal ik u straks wel vertellen!”

Tante lacht. Dit is Jan op zijn best. Maar eerst wordt haar aandacht gevraagd voor het meisje, dat daar staat met zere voeten en diepe wallen van vermoedheid onder haar ogen.

„Kind, wat zie jij er moe uit!” zegt ze meewarig. „Was er nu geen enkele andere gelegenheid om jou hier naar toe te krijgen?”

„Nee tante,” antwoordt Jan, „ik moest u zeggen, dat de hele zaak in de stad stuk is. Dan weet u het wel. Nader bericht komt nog en wat ik wist, mocht ik u vanavond van vader vertellen!”

„Dus dit meisje is niet – Arisch?” fluistervraagt tante.

Jan knikt met zijn hoofd.

„En wat is er met dat oog gebeurd?”

Als antwoord gaat Jan naar Inge toe, zegt wat tegen haar en maakt dan voorzichtig het grote verband los.

„Niets! Dat was maar een voorzorgsmaatregel. Maar die is nu niet meer nodig!”

En dan staat Inge daar met twee ogen naar haar nieuwste tante te kijken, die haar zonder veel omslag mee naar binnen neemt, haar in een gemakkelijke stoel zet en even later de gewonde voeten voorzichtig afbet met lauw water.

„Zo kindje, doe dat nu zelf verder. Dan maak ik even een heet voetbad klaar en zoek mijn pantoffels voor je. Dat zijn heel zachte. Lopen hoef je vandaag niets meer . . . En vóór alles, ga ik je wat zeggen, Inge, waar je goed naar moet luisteren: meiske, hier ben je veilig, zo veilig als een mens maar kan zijn. Bij de school is nog nooit één Duitser geweest.”

Inge glimlacht. Ze is haast te moe om te spreken. Ze ervaart de weldaad van een beetje zorg voor haar voeten.

Eten wil ze liever niet. Jan vertelt van het overvloedige maal van vanmiddag. Als hij spreekt over de ham, over de zacht gekookte eieren, loopt het water hem om de tanden. Hij heeft best weer trek.

„Ja kinderen,” lacht tante, „dat kan ik jullie hier niet geven. Eten hebben we hier genoeg, maar het is ook geen vetpot, hoor!”

Jan heeft al een keer gevraagd, waar oom is, maar geen antwoord gekregen. Nu vraagt hij het weer.

„Je dacht zeker, dat jullie de enige klanten waren, hè? Nee, vanmiddag hebben we nog zo'n paar logeerkanten gekregen. Die is oom nu gaan wegbrengen. Hij zal zo wel thuis komen!”

„Moet ik nog verder?” zucht Inge.

„Nee kind!” zegt tante zo hartelijk als ze maar kan. „Jij bent te moe, jij blijft hier. En – al was je niet te moe, dan bleef je nog hier!”

Een dankbare, wat verlegen glimlach is haar beloning.

„Weet je wat?” gaat tante voort. „We zullen maar niet eens wachten tot oom thuis komt met jou naar bed te brengen. Kom direct maar mee. De logeerkamer is in orde, een bed staat klaar. Morgen praten we wel verder!”

Als Inge al bij de kamerdeur is, keert ze zich nog eens om, gaat naar Jan.

„Jan, ik bedank je heel hartelijk voor alles, wat je vandaag voor me gedaan hebt!”

Een heftig blozende Jan kan niet anders doen dan de uitgestoken hand pakken en iets brommen van: „Niet nodig, hoor!” Maar in zijn hart vindt hij het fijn.

's Avonds luisteren oom Dirk en tante Corry met gespannen aandacht naar het relaas van de laatste weken. Ze weten een heleboel dingen niet en schrikken, als Jan vertelt van de arrestatie van Inges familie, van meneer en mevrouw Burgers.

„Maar dan is het hier ook niet meer veilig!” stelt tante vast.

„Wacht nog even!” kalmeert oom. „Piet is ook geen sufferd . . . Dus Jan, je vader heeft gisteravond tegen jou gezegd, dat jij dat Joodse meisje hierheen moest brengen?”

„Ja!” beaamt Jan, heftig met het hoofd knikkend.

„Dan staat voor mij vast, dat de boel nog in orde is. Piet is té voorzichtig dan dat hij iets waagt”

Jan groeit van trots. Piet, dat is vaders naam.

„Kijk!” richt oom zich weer tot tante, „toen we destijds die hele geschiedenis doorgespraat hebben, heb ik uitdrukkelijk bedongen, dat hij alleen en niemand anders, ook meneer Burgers niet, mijn naam in deze affaire weten mocht. Als Piet de jongen met een meisje hier naar toe stuurt, is het dús in orde, anders had hij het niet gedaan. Ben je dat met me eens of niet?”

Tante knikt. Ja, Piet Halbersma is uitermate voorzichtig.

Natuurlijk mag Jan blijven logeren, al is het de hele zomer.

„Ik heb alleen de logeerkamer aan je vriendinnetje gegeven!”

Tegen dat woord tekent Jan protest aan. Hij kent haar ook pas sinds gisteravond.

„Maar het is wel een flinke, hoor!” besluit hij zijn verdediging.

Om een uur of acht wil hij toch ook maar het liefste naar bed.

„'t Zal in ieder geval beter zijn dan in het ruim van een kerk!”

Dat is 't zeker. Op de zolder van het meestershuis is een flink stuk afgescheiden en vertimmerd tot een alleraardigst kamertje. Tante knipt het licht aan, sluit gauw het verduisteringsgordijn.

„Ja, zo voorzichtig zijn we zelfs hier!”

Binnen vijf minuten ligt Jan er in, in een bed, zo lekker als z'n eigen bed, vroeger, thuis was. Uit de grond van zijn hart dankt hij voor de bewaring in alle gevaren van deze dag, bidt hij, bewuster dan misschien ooit te voren, of God met zijn vader en moeder wil zijn in de verre stad, waar het leven zo ontzaglijk moeilijk en de vervolging zo groot is. Dan valt hij in een diepe, droomloze slaap.

Tante komt na een half uurtje nog even naar hem kijken.

„Kleine illegale werker!” zegt ze zacht, met een flauw glimlachje. Maar het glimlachje is niet opgewekt.

4

Paasvakantie

Er breken zonnige dagen voor Jan Halbersma aan. Letterlijk en figuurlijk.

Wat is het leven hier totaal anders dan in de stad. Goede Vrijdag! In de stad is deze dag niet eens te herkennen. Daar gaat het leven gewoon door. Maar in de landelijke omgeving, waar het schooltje van oom Dirk staat, is de goede Vrijdag een dag, anders dan de gewone.

Een kerk is in wijde omtrek niet te vinden. Ruim tien kilometer moeten de boeren gaan om de kerk te bezoeken. Daarom is er elke zondag een keer dienst in de school. Dan worden de wanden tussen twee lokalen ,opgerold'. Jan staat er met grote belangstelling naar te kijken, als van twee lokalen een zaaltje gemaakt wordt. Heel vernuftig is de constructie: de tussenmuur tussen de lokalen wordt als het ware in een paar stukken opgevouwen. Er komen een honderdtal stoelen in, het kleine harmonium wordt bijgeschoven en de kerkzaal is gereed om de gemeente te ontvangen. Het is een wonderlijke gemeente en Jan staat verstomd over de durf van de boeren uit de omtrek. Er zijn namelijk verscheiden Joden bij, die hierondergedoken zitten en met hun gastheren meekomen.

De preek van de dominee is eenvoudig en voor Jan volkomen begrijpelijk.

... Gemeente, het is niet juist, wanneer men Jodenvervolgingen in deze tijd probeert goed te praten met gezegden als: Eens hebben de Joden dit zelf gewild! Eens hebben zij geroepen: Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!

Daarmee bent u niet klaar! Want dit is niét het laatste woord van de stervende Héiland geweest. Hij bad stervend nog voor Zijn vijanden en Hij heeft ons opgeroepen Zijn getuigen te zijn. Wij moeten getuigen zijn, dat wil zeggen, wij moeten Hem met onze mond belijden, maar ook met ons leven. Zijn grote voorbeeld van naastenliefde, van zelfverloochening, van zich zelf willen géven, voor een wereld, verloren in schuld, moet ons aansporen daarvan ook iets te tonen. Als de vervolgte broeder of zuster aan uw woning klopt en daar onderdak vraagt, bescherming, ja, mogelijk nog meer, dan behoort gij, gemeente, getuige te zijn van uw Heiland, dan moet het niet mogelijk zijn, dat een vervolgte van woning tot woning moet gaan. Mij is bekend, dat gij als gemeente van Christus veel doet, maar mij is ook ter ore gekomen, dat de hongerige en de achtervolgte weggezonden werd om de een of andere reden. Moet ik u, gemeente, nog herinneren aan het woord der Schrift:

Voorwaar, Ik zeg u, in zoverre gij dit aan één van deze mijn minste broeders hebt gedaan, hebt gij het Mij gedaan . . .”

Kijk, daar is het weer, dat woord, dat vader op die stille avond thuis gesproken heeft, toen het ging om het ‚waarom’. Hier geeft de dominee hetzelfde antwoord, al is de omlijsting ook anders.

Jan kijkt naar Inge, die naast tante Corry zit. Het meisje drinkt de woorden van de predikant in.

„Oom!” fluistert Jan, terwijl het harmonium het voorspel voor de nazang speelt, „oom, is het niet gevaarlijk, al die Joden hier in de school. Als er nu eens onraad zou zijn, dan zitten ze als ratten in de val!”

Oom Dirk fluistert terug, dat hij het straks wel zal vertellen en bij het uitgaan van de kerk kan hij inderdaad een heleboel vertellen.

„Jochie, stadskereltje!” plaagt hij een beetje, „jij denkt natuurlijk, dat wij hier heel domme boeren zijn en graag het leven van onze gasten in de waagschaal stellen. Maar zó

dom zijn we toch niet. We hebben een heel vernuftig systeem van waarschuwing en controle uitgedacht en vooral met helder weer als vandaag weten we precies, wat er op de wegen zit, tot vier kilometer in de omtrek. Daar stellen zich elke week jonge kerels, die zelf daarmee risico lopen, voor beschikbaar. Zouden er Duitsers gesignaleerd worden, dan gaat er van boerderij tot boerderij een teken. Binnen een minuut weten we, dat er iets niet in orde is en onze Joodse vrienden verdwijnen achter de school in de Zuigwolk, snap je?"

Jan snapt het. De Zuigwolk is een natuurreservaat, een uitermate moerassig oord, waar het levensgevaarlijk is te lopen, als je de weg niet weet.

Op een nieuwe vraag vertelt oom hem, dat de Joodse kerk-gangers mensen zijn, die hier al vrij lang ondergedoken zitten en die behoorlijk goed de weg weten in de warwinkel van paadjes en slootjes, van rietvelden en moerassen, die samen de Zuigwolk vormen.

„Er is helaas al een jonge man, die te veel wilde proberen, niet uit het moeras teruggekomen!” zegt oom. „Dat is natuurlijk helemaal tragisch. Anderhalf jaar bleef hij uit de handen van zijn belagers en hij was nog geen veertien dagen hier, of hij verdronk.”

„Hoeveel Joden zitten hier in de buurt wel verborgen?” wil Jan graag weten.

„Kijk baas, daar doe je nu een vraag, waar ik je geen antwoord op geef en niet gemakkelijk zal geven. Dat gaat je namelijk niets aan!”

Jan kijkt lelijk op zijn neus. Oom gaat rustig verder.

„Heeft jouw vader je ooit verteld, hoeveel Joden hij gered heeft?”

De jongen kan niet anders doen dan zeggen, dat vader al een hele poos in het werk zat, eer hij er enig vermoeden van had.

„Nou, dan wil ik je dit antwoorden, dat heb je trouwens ook wel begrepen uit het gesprek, dat ik gister met tante voerde,

dat alle Joodse onderduikers hier door bemiddeling van je vader zijn gekomen. En nu moet je hier nooit meer naar vragen!”

Toch brandt Jan nog één vraag op het hart.

„Oom, was u dan vanmorgen voor Inge geen ogenblik bezorgd?”

„Jongen, dit meisje kon net zo goed Arisch zijn als jij en ik. Het zou hier pas gevaarlijk worden, als de Duitsers je vader te pakken krijgen en – en dat is nog een opgaaf op zich zelf – iets van hem te weten konden komen. Want Jantje Halbersma, ik weet niet, of jij het wel weet, maar je vader is een held, en geen kleintje ook!”

Het is merkwaardig, dat Jan van vaders heldendom zo weinig gemerkt heeft. Vader doet altijd even gewoon. Als er sprake is van zenuwachtigheid, is dat bij moeder het geval. Vader is de rust zelf.

„Jan, dat is juist het bewijs van het echte. Als – en God geve dat het spoedig gebeurt – er eens een eind aan deze verschrikkelijke oorlog is gekomen, zul er je van je vader maar weinig over horen. Die gaat dan weer net zo gewoon naar zijn kantoor, of het de natuurlijkste zaak van de wereld is. En elke dag stelt hij zijn leven aan gevaaren bloot. Niet om van de mensen gezien te worden, maar alleen uit liefde tot Jezus Christus!”

Jan is er de hele dag een beetje stil van. Oom heeft een heel nieuw licht op zijn vader geworpen. Zijn vader een held, en geen kleintje ook! Moeder vindt dat zeker toch niet, of vindt het anders. Ja, anders, want langzaam komt Jan tot het inzicht, dat zijn moeder ook een heldin is en ook geen kleintje. Zij weet, wat vader dag in dag uit riskeert, zij wordt verteerd door zenuwen, door angst, omdat elke dag hét verschrikkelijke kan komen . . .

En in de namiddag heeft Jan een beetje heimwee. Het is wat stil in huis. Inge helpt tante Corry bij een paar huishoudelijke dingetjes, Oom is naar de kerk in het dorp. Hij heeft Jan wel een mooi boek gegeven uit de schoolbibliotheek, maar het

boeit Jan niet. Hij is heus wel meer met vakantie wegge-
weest, wel een dag of veertien achter elkaar en nooit heeft hij
last van heimwee gehad. Nu, nu hij nauwelijks twee dagen
weg is, knaagt het al een beetje . . .

Hij is in de stemming om er aan toe te geven. Maar dan
komt Inge binnen. Jan ziet haar een paar dingen op het
buffet zetten en dan klimt de schaamte in hem op. Om de
lippen van het meisje speelt een klein lachje en ze heeft wer-
kelijk geen reden om te lachen. Haar gezicht drukt werke-
lijk niet de uiterste wanhoop uit en als er iemand is, bij wie
dat het geval zou kunnen zijn, is het hij háár.

Als vader en moeder dan helden zijn, is hij de zoon van hen
en dan geeft het geen pas om als een papkind bij de pakken
neer te gaan zitten.

Het liefst zou hij nu maar een gevaarlijke opdracht krijgen,
ook al om over zijn aangeboren angst heen te komen. Hij
gaat naar tante en vraagt, of ze iets voor hem te doen heeft.
Misschien komt er wel iets belangrijks. Tante weet, dat hij
hier in de buurt aardig bekend is.

Ze denkt na.

„Iets voor je te doen? . . . Verveel je je een beetje?” Jan knikt.
„Iets voor je te doen? ’s Kijken! Wat moet ik zo gauw be-
denken? . . . Ja, ’k weet al wat. Oom had me gister al beloofd,
dat hij dat hout achter het huis voor me zou hakken en daar
is niets van gekomen. Als je dat voor me wilt doen, zal ik je
verschrikkelijk dankbaar zijn!”

Dat is nu wel het laatste, dat Jan verwacht heeft. Hout hak-
ken! Dat kan wel eens leuk zijn, maar dan moet je het niet
in je eentje hoeven doen achter het huis, waar net precies
niets te beleven valt.

„Graag tante!” komt er een beetje aarzelend.

„Dat dacht ik al!” lacht tante. „’t komt zo echt van harte.
Nou joch, veel hoeft niet eens. Maar anders moet ik het zo
dadelijk zelf doen. M’n fornuis is aan het uitgaan en je zult
toch wel een kopje thee lusten straks. Gas kennen we op het
platteland nog steeds niet, hoor!”

Daarmee verandert alles. Voor tante Corry gaat Jan door het vuur en hij zou niet graag willen, dat zij zelf aan het houthakken moest. Dus tigt hij naar achteren en vindt een berg takken en kleine stammen om van te rillen, zo groot. Er is een hakblok en hij weet in het schuurtje een bijl te staan. De bijl is heel scherp en het hout nog al ‚willig‘. Eigenlijk is het helemaal geen vervelende karweitje, constateert hij na een paar minuten. Hij heeft een stelletje mooie blokken en die moeten eerst maar naar de keuken. Tante wacht er immers op.

„Dat doe je keurig!“ prijst ze, „zulke gelijke stukken. Oom zal het ook erg fijn vinden, want met al die onderduikers hier in de buurt heeft hij het druk genoeg!“

Als Jan weer hakt en keurig het ene blok naast het andere legt, denkt hij over tantes laatste woorden nog eens na. Dat is zo! Oom heeft het erg druk; hij hakt hout en ontlast hier oom een beetje mee . . . De gedachte maakt hem zo blij, dat het maar een haartje scheelt, of hij had zich in zijn voet gehakt. Hij springt nog net op zij en buitelt over zijn houtheuvel. Maar dat hindert niet. Hij is in de goede stemming gekomen en hakt naar hartelust. Hij zoekt wel is waar de beste stukken uit, zodat de knoesten overblijven, maar hij spant zich in en het zweet staat op zijn voorhoofd. Nu en dan blaast hij even uit en kijkt met welgevallen naar de steeds groeiende stapel.

„Jan !“hoort hij roepen, „kom je eten?“

Wat? Is het al zo laat? Zou oom dan al terug zijn? Tja, als hij zijn stapel ziet . . . Hij legt de bijl neer.

„Ik kom!“

Oom is thuis en prijst hem uitbundig.

„Jongen, wat doe je me daar een plezier mee. Zie je wel, ik zeg tegen tante: als Jan in huis komt, komt er gezelligheid en hulp. Ja Inge, je weet nog niet half, hoeveel ik van deze neef houfd!“

Jan lacht een beetje. Hij vindt deze lof wel prettig, geneert zich aan de andere kant. Bovendien – je weet nooit precies,

wanneer oom Dirk je voor de mal houdt en wanneer niet. Oom kan zó lekker plagen!

„Maar zonder gekheid, kameraad, ik ben je wel erkentelijk voor je hulp. Je moet namelijk weten, dat ik aan hout hakken de grootste hekel heb en van tante altijd brommen krijg over de rommel, die ik maak!”

„Zal wel!” zegt Jan ongelovig. Inge lacht een beetje. Ze kan het gesprek goed volgen en vermaakt zich best met haar nieuwste ‚oom’, die heel gauw haar vader zal zijn. Er is namelijk besloten, dat ze voor een dochtertje van oom Dirk en tante Corry zal doorgaan.

„Of je het nu gelooft of niet, het is echt zo!” houdt oom vol. „Maar daar heb je tante zelf. We zullen het haar vragen. Wie hakt er netter hout, vrouw, Jan of ik?”

„Als je dat niet weet, kan ik je maar één raad geven: ga eens kijken! Wat kun jij netjes werken, Jan!”

Deze lof is echt. Dat voelt Jan direct. Zijn neus krult.

Met Pasen zijn er eieren. Oom heeft er van verschillende boeren in de buurt een paar gekregen en bij elkaar zijn het er zo veel, dat tante een mandje vol heeft. Jan staat er met verwondering naar te kijken.

„Wat een massa!” zucht hij. In hem leeft een vraag, die hij niet durft uit te spreken. Tante raadt echter zijn gedachten, als ze ziet, dat hij stil blijft staan bij de eieren.

„Jij denkt natuurlijk aan thuis, hè Jan? Kan ik me voorstellen, hoor. Maar maak je maar geen zorgen. Als jij aan het eind van de week naar huis gaat, heb jij wat eieren bij je. Dat beloof ik je!”

„Wat hebben jullie hier nog een overvloed!” kan Jan niet nalaten te zeggen. Hij denkt aan de rantsoenen in de stad. Het is, of ze hier van geen distributie weten.

„Jochie!” komt oom tussenbeide, „in gewone tijden lachen ze in de steden een beetje om die domme boeren. Op het ogenblik is iedereen erg blij, als hij nog een of ander familielid heeft, dat boer is. Natuurlijk hebben de meeste boeren behoorlijk te eten, maar ze hebben haast allemaal ook on-

derduikers. In de komende zomer nemen haast alle boeren hier stadskinderen in de vakantie op, om ze eens lekker bij te laten komen. En nu hebben ze mij goed bedacht. Ze hebben gedacht: onze meester heeft een paar logés, hij heeft nog familie in de stad, hij zal dus best een paar eitjes kunnen gebruiken. Hebben ze gelijk of niet?"

„Ja, oom!"

„Dan moet je ook niet zeuren, dat wij hier nog zo'n overvloed hebben. Die heb jij op het ogenblik ook!"

Jan vraagt zich af, of oom boos is. Dat blijkt helemaal niet het geval, want het volgende moment maakt hij alweer grapjes. Hij kijkt zijn ‚neef' eens aan over zijn brilleglazen en lacht: „Ja, jonkie, toch moest ik het je eens goed zeggen. Jullie stedelingen denken soms zo raar over de plattelanders. Ik zit hier al een jaar of tien en ik weet, wat ik aan m'n boeren heb!"

Jan begrijpt, dat hij het nog niét weet, als oom dit zo zegt. „Ik moet je nog wat zeggen, jongens!" vervolgt oom, Inge nu ook in het gesprek betreffend, „ik heb gisteravond die boerin uit de polder gesproken, die jullie ham en eieren heeft gegeven . . . Ze was het er helemaal niet mee eens, dat Inge hier was en als Inge er hier genoeg van krijgt, dan moet ze vooral daar naar toe. Meid, je krijgt daar een leven als een prinses."

„Maar dan toch als een Joodse prinses en die zijn niet erg gelukkig!"

Inge begint met een lachje en ze eindigt in tranen. Ze weet niet anders te doen dan de gang op te vluchten en daar uit te huilen. Daar vindt tante haar, want ze horen haar stem. „Jantje!" zegt oom, heel ontroerd, „jongen, dat is pas erg. Aan dat kind zijn dingen misdaan, die nooit meer goed te maken zijn . . . Ik bedoelde het echt als een grapje . . ."

Jan wil antwoord geven, maar krijgt er de kans niet voor. Tante en Inge komen binnen. Oom kijkt een beetje vragend en daarom zegt tante: „'t Was niets bijzonders. Maar onze Inge kon de gedachte niet hebben, dat ze alweer naar een

ander zou moeten. Het bevalt haar op het ogenblik nog best hier, wat jij, meisje?" Inge knikt.

„Maar het allerbeste komt nog. Dat bewaren we voor het ogenblik, dat een vervelende logé ophoepelt, wat jij, Jan Halbersma? . . . Kom jongens, we moeten een beetje voort maken. Anders missen we de kerk, of liever jullie. Zonder mij kunnen ze niet eens beginnen!"

Vragende blikken van de kinderen. Daarom gaat oom door: „Ik speel namelijk vanmorgen een beetje op het orgel, voor zover ik dat kan!"

Voor zover oom dat kan! Dat weet zelfs Jan, hoe mooi oom orgel kan spelen. Dat is thuis ook vaak genoeg gebeurd.

En dan moest je wel luisteren, of je wilde of niet.

De school is dezelfde als alle dag en toch hangt er een andere sfeer. Jan is natuurlijk heel graag bereid dit op rekening van oom te schuiven, die improviseert op het mooie Paaslied:

Daar juicht een toon, daar klinkt een stem.

Wat is dat mooi, dit ,om een wijs heen spelen'. Steeds denkt Jan, dat oom nu het hele lied zal spelen, maar het is net iets anders. Het is helemaal vol in het kerkzaaltje. Er zijn nog meer onderduikers dan op de Goede Vrijdag.

Juist als de dominee de voorzang heeft opgegeven, komt er iemand naar binnen. Hij gaat naar de kleine preekstoel en fluistert even met de predikant. Deze geeft een teken naar oom en dan zwijgt het orgeltje.

„Gemeente, onze verste post meldt iets, maar de volgende posten begrijpen zijn boodschap niet helenaal. Tijd om navraag te doen is er niet en risico mogen we niet lopen. Ik geloof dus, dat degenen onder ons, die vervolgd worden . . .” De meesten van hen staan al op van hun plaats. Staande, of al naar de achteruitgang lopend, horen ze nog de laatste woorden.

„. . . het beste doen zich naar de schuilplaatsen in de Zuigwolk te begeven. Volgt voor alles de wenken van uw gidsen op. God zij met u allen!"

Dan gaan ze weg, een dertigtal opgejaagden, jongen en ouden, vrouwen en mannen, sommigen heel bleek, anderen met een vuurrode kleur.

Inge, links van tante Corry – Jan zit rechts – heeft geen kleur meer op haar gezichtje, maar tante is erg kordaat.

„Inge, jij hoeft nergens bang voor te zijn. Niemand zal je verraden hier en voor ieder, die hier binnen komt, ben je mijn dochterje!”

Als de mensen, die ,te veel' zijn, de school verlaten hebben en een stem heeft geroepen, dat ze allen verdwenen zijn – dat wil zeggen, verdwenen in de zeer moeilijk toegankelijke moerassen van de Zuigwolk – begint oom, op dominees verzoek opnieuw met het voorspel en klinkt het daarna:

'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên,
Zijn waarheid t' allen tijd, vermelden door mijn reên.
Ik weet, hoe 't vast gebouw van Zijne gunstbewijzen,
Naar Zijn gemaakt bestek in eeuwigheid zal rijzen.
Zo min de hemel ooit uit Zijne stand zal wijken,
Zo min zal Zijne trouw ooit wank'len of bezwijken.

Als de dominee aan de preek begint, heeft Jan moeite zijn aandacht te bepalen. Er is onraad gemeld, dus er is kans op gevaar. Dat onraad zal vermoedelijk per auto komen. Dus moet hij, of hij wil of niet, scherp luisteren naar motorge-
raas. Oef, wat duurt de tijd lang. En dan – ja, er komt een auto aan, vermoedelijk meer dan een. Ook bij de kerkgan-
gers komt spanning. Op verschillende gezichten komt een verbeterd trek . . .

De predikant heeft zelf ook gevoeld, dat er op dit moment te veel verwerkt wordt bij zijn hoorders en hij stopt met de prediking. Hij staat op de kathedr iets hoger dan de anderen.
„Vrienden, er komen twee autobussen aan. Het zijn Duit-
sers . . .”

Het lawaai is nu vlak bij en – gaat voorbij. Een zucht van verademing is hoorbaar. Inge zit heftig op haar zakdoekje

te bijten. Jan heeft ook lust om te huilen. De dominee begint weer: „Gemeente, God heeft besloten, dat wij ook dit keer gespaard zullen blijven. Hij zij de anderen genadig . . . !” Dan komt hij tot zijn tekst en begint de eigenlijke preek. Het blijft voor Jan moeilijk. Zijn oog wordt getrokken door het gezangboek, dat bij de negenentachtigste psalm nog open voor hem ligt. Straks heeft hij meegezongen, maar nu pas treft hem de grote kracht van deze oude woorden. Hoe groot moet ook het geloof van deze boerenmensen wel zijn. Iedereen heeft het meegezongen en het heeft geklonken uit volle borst:

’k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên . . .

Dit zijn geen loze woorden voor mensen, die, naar de maatstaf der Duitsers en hun handlangers gemeten, haast hoofd voor hoofd strafbaar zijn.

Zouden vader en moeder nu in de stad ook in de kerk zitten? Of zou vader het, nu meneer Burgers gepakt is, niet durven? Als het ‚Amen’ klinkt weet Jan, dat hij van de preek niet veel kan navertellen, en toch zou hij eerlijk kunnen zeggen, dat hij een goede morgen gehad heeft. Nog nooit heeft hij zo stilgestaan bij de inhoud van een psalmvers. Hij is er toe gekomen de hele negenentachtigste psalm te lezen. Verschillende verzen er van heeft hij op de lagere school geleerd, andere niet. Maar alle verzen spreken van geloofsvertrouwen en geloofsmoed . . .

Als ze thuiskomen, zegt tante tegen Inge: „Zo, meiske, nu ga ik jou eerst wat kalmerends geven. Dat is wel nodig na de schrik van vanmorgen. Kind, kind, wat zie je nog wit!”

Inge ziet wit. Ze heeft weer, in de kerk, al de angst en al de schrik van de laatste paar dagen door moeten maken.

’s Middags komt er al nieuws binnen. In een der dorpen, ongeveer vijftien kilometer verder, is de dienst in de rooms-katholieke kerk niet gestoord, maar wel als het ware omringeld. De Duitsers hebben de auto’s een eind van de kerk

laten stoppen, vervolgens alle deuren afgezet en toen de kerk uitging, hadden ze eenvoudig maar de jonge mannen voor het oppikken. Meer dan zestig hadden ze er zo gevangen en de daarop volgende huiszoeking in kerk en pastorie hadden nog tien man opgeleverd. De oude pastoor was ook meegenomen, omdat hij niet had meegewerkt.

„En dat op de eerste Paasdag!” is Jans minachtend commentaar.

Oom gaat hier op in.

„Jantje, dat zeg jij en je hebt gelijk. Maar dat is juist het gevaarlijkste van het hele nationaal-socialisme. Het doet zich o zo Christelijk voor, het predikt godsdienstvrijheid, maar in wezen is het precies het tegenovergestelde. Dat zie je nu. Een kerkdienst gebruiken, misbruiken liever gezegd, om mensen te vangen . . . Ik heb daar maar één woord voor: bah!”

„Toch maar een geluk, dat ze hier voorbij zijn gegaan!” meent Jan.

„Ja jong, zo egoïstisch ben ik ook nog, dat ik dankbaar ben, dat het hier niet op gemunt was en dat nu, een eind hier vandaan, een groot aantal gezinnen in de diepste ellende zit . . . Wanneer komen die jongens terug en – hoe zien de moeders hun zoons weer?”

Jan heeft fijne dagen, ook al is het genot niet zo volkomen als bij andere gelegenheden. Oom moet er naar zijn zin namelijk te veel op uit. Vroeger sprak het van zelf, dat Jan meeging bij elke boodschap, die oom deed. Dit keer heeft hij zijn „neef” met een kluitje in het riet gestuurd: „Baas, we beleven andere tijden. Wie veel weet, heeft veel te verantwoorden en wie niets weet – nou, je weet het: niets!”

Bijna net zo heeft vader destijds zijn te nieuwsgierige spruit op zijn plaats gezet. Jan begrijpt het wel, maar het is niet altijd even gemakkelijk en doordat tante zich veel met Inge bemoeit, gebeurt het nog wel eens, dat Jan een beetje op zich zelf aangewezen is.

Iedere dag hout hakken gaat niet, maar gelukkig is er in de school een uitgebreide bibliotheek. Daar kan hij zijn hart aan ophalen.

Hij mag van tante zelfs 's avonds een boek mee naar bed nemen om daar 's morgens in bed een uurtje in te lezen.

Ze vindt, dat het in dit geval best mag.

„Je bent hier gekomen om uit te rusten. Veel plezier heb je de laatste tijd niet gehad, neem het er dan nu maar eens lekker van!”

Tante gaat zover, dat ze hem zelfs een keer zijn ontbijt op bed gebracht heeft. Dat is een verwennerij, die hij alleen nog maar genoten heeft de spaarzame keren, dat hij ziek was.

Op een morgen heeft hij een dik boek over Vaderlandse Geschiedenis opgescharreld, vol met platen. Daar is hij voorlopig nog wel zoet mee. Bovendien heeft oom beloofd om vanmiddag met hem de Zuigwolk in te gaan. Dat trekt Jan ontzaglijk. Hij is er wel meer in geweest, maar nu zal alles wel anders zijn. Die hele Zuigwolk zit natuurlijk vol met geheime bergplaatsen en oom zal hem er vast wel een of meer laten zien.

Geboeid leest Jan het verhaal van de onthoofding van Egmont en Hoorne in het allereerste begin van de tachtigjarige oorlog. Hij is er zo helemaal in, dat zijn oren rood worden. Daardoor let hij niet op de weg.

Daar loopt een jongen met een fiets. Die jongen probeert herhaaldelijk Jans aandacht te trekken. Geen eenvoudige zaak.

Eindelijk, Jan schijnt als het ware te voelen, dat er iemand naar hem kijkt. Hij slaat de ogen van zijn boek op en – kijkt in het gezicht van Kees Buddels. Zijn eerste impuls is zich te laten zakken onder de vensterbank. Hij begrijpt echter, dat hij al lang gezien is en dat zich verbergen dom en kinderachtig is. Daarom gaat hij naar de deur, niet van plan direct naar Kees te gaan. Eerst roept hij tante even in de gang.

„Tante, op de weg staat een jongen uit mijn klas . . .”

„Nou jòh, roep binnen. Da's leuk voor je!”

„Maar het is juist de enige N.S.B.-er, die we in de klas hebben . . .!”

Tante schrikt.

„Zie hem dan weg te krijgen, Jan. Maar doe het zo, dat ie geen erg krijgt . . . Was oom maar thuis! Die zou wel raad weten met zo iets!”

Maar oom is niét thuis en kan dus geen advies geven.

Dus gaat een schoorvoetende, ver van vriendelijke Jan Halbersma het tuintje door naar de weg, waar Kees, al even aarzelend staat te wachten.

„Kom jij doen?” is Jans verwelkoming.

En Kees antwoordt zo gewoon mogelijk, dat hij zich zo ontzaglijk verveelde en het er toen maar eens op gewaagd heeft zijn fiets te pakken. Heel toevallig is hij hier langs gekomen en daar zag hij Jan achter het raam zitten.

Het verhaal klinkt heel geloofwaardig en Kees kijkt zeker niet, of hij iets kwaads van plan is. Hij heeft verder iets in zijn gezicht van een heel goedge hond, die bedelt om eens aangehaald te worden.

Toch begint Jan met het verhaal niet te geloven. Ja, gaat het door hem heen, mooie toevalligheid is dat . . . hier langs komen fietsen . . . hij heeft hem vast en zeker gevolgd op zijn tocht een paar dagen geleden .

Hij moet die theorie echter dadelijk opgeven. Daarmee zou hij zijn eigen ruiten ingooien. Op de tocht met Inge door het polderland is hij zo secuur geweest, heeft hij zo vaak de weg afgekeken, dat het eenvoudig niet bestaat, dat iemand hem toen gevolgd heeft.

Dus toch toeval? . . . Het is weer eens ouderwets moeilijk voor Jan en daarmee doet hij zich van zijn slechtste kant voor. Hij is zo stug en bokkig, dat Kees Buddels, die wérkelijk bij gebrek aan iets anders dit fietstochtje begonnen is, er al weer spijt van heeft, dat hij gehoopt heeft, dat Jan Halbersma, vooral na het gesprek van een paar dagen geleden bij school, een beetje toeschietelijker zal zijn.

Ha, gelukkig daar is oom. Die zal het nu maar moeten weten. En oom wéét het.

„Zo kerel, ben jij een schoolkameraad van Jan? Dan vind ik het leuk eens met je kennis te maken. Je kent het spreekwoord: Les amis de mes amis sont mes amis? Jullie leren toch Frans niet: de vrienden van mijn vrienden zijn mijn vrienden . . . Nou is hier die Jan Halbersma een groot vriend van mij, jij bent weer een vriend van hem en dus – kom binnen, vriend van Jan Halbersma, en drink met ons een kopje koffie. Die heeft mijn vrouw net gezet!”

Kees' ogen stralen, maar die van Jan kijken ontzet naar oom. Zou tante dan niets gezegd hebben? Oom vangt zijn blik op en knipoogt. Dat betekent ongeveer: Broeder, maak je niet ontijdig ongerust en doe in zenuwachtigheid geen domme dingen.

Dat knipoogje stelt Jan wel weer wat gerúst.

Als ze eenmaal achter de koffie zitten, zegt oom ineens: „O ja, Jan, je moet me eerst even helpen die boeken van m'n fiets af te halen. Vriend van Jan Halbersma, hoe heet je ook, m'n jongen? . . . Kees? . . . Mooie naam! Kees dan, je moet ons een minuut verontschuldigen. We zijn zo weerom!”

Nauwelijks zijn ze achter de kamerdeur, of oom fluistert al: „Dat van die boeken is natuurlijk maar een beetje onzin . . . Vertel vlug, wat weet je van die jongen?”

„Hij heet Kees Buddels en . . .”

„Hij is toch niet de jongen, die je vader op het laatste nippertje gered heeft?” valt oom in de rede, omdat hij zich half en half een naam herinnert.

„Ja, oom!” knikt Jan.

„Dan hoef je niet bang te zijn en moet je het zeker niet tonen. Die jongen heeft het beslist goed met je voor. Dat heeft hij bewezen!”

„Bang!” smaalt Jan, „bang! Ja, ik ben nog al bang voor Kees Buddels!”

„Zo bedoel ik het niet, uil!” moppert oom vriendelijk. „Maar dan is deze jongen niet kwaad. Weet je wat, doe heel vrien-

delijk tegen hem, ook als je denkt, dat je het niet kunt. Je vangt nu eenmaal meer vliegen met honing dan met azijn. We drinken ons kopje koffie, dan gaat hij met ons mee de Zuigwolk in . . .”

„Maar oom!”

„Net wat ik je zei, Jan, dan gaat hij met ons de Zuigwolk in. Daar zal ik jullie de broedplaatsen van een paar zeldzame watervogels laten zien . . . Met een uurtje loodsen we hem weer weg en dan zul je zien, dat we die jongen, als hij kwaad in de zin heeft gehad – waar ik, tussen haakjes niets van geloof – prachtig beet hebben genomen . . .”

Jan pruttelt niet meer tegen. Oom heeft natuurlijk gelijk. Kees wil geen kwaad, dat heeft hij al een keer bewezen.

Bij het binnenkomen in de huiskamer, vraagt oom belangstellend, of Kees een goede tocht heeft gemaakt, zo langs zijn neus weg informeert hij eens naar de staat van Kees' banden. Zijn verklaring is heel aannemelijk.

„Bij het uitbreken van de oorlog, in negenendertig, heeft m'n vader voor ons allemaal een stel extra-banden gekocht. Soms wou ik net zo lief, dat ik ze niet had, want iedereen denkt . . .”

De rest van de woorden slikt hij in. Die meneer doet zo vriendelijk tegen hem, Jan Halbersma heeft vast nog niet verteld, dat hij N.S.B.-er is . . . Kees probeert dit vast te houden en daarom – mondje dicht.

„Zo, mannen, de koffie op? . . . Nu moet jij eens horen, Kees Buddels! Ik had deze jonge man beloofd, dat ik hem de geheimen van de Zuigwolk zou laten zien. Heb jij daar soms ook interesse voor en – heb je er tijd voor?”

De uitdrukking van Kees' gezicht is antwoord genoeg.

Even later lopen ze heel voorzichtig langs uiterst smalle slingerpaadjes tussen dik struikgewas heen, de Zuigwolk in. Jan wil grapjes maken over Indianen, die op het oorlogspad zijn. Om twee redenen. Hij is erg rustig geworden door ooms manier van doen én hij wil graag zijn goede wil tonen tegenover Kees, die zich over de ontvangst zo verheugd toont. Oom moet echter nu niets van grapjes hebben.

„Jochie, nu moet je hier wel even stil zijn. Des te stiller je bent, des te meer kans is er, dat je leuke dingen ziet en hoort . . . Zien jullie wel, dat het hier eigenlijk al veel meer lente is dan in de stad?”

Of de jongens het zien!

„Meneer, de bomen hebben al blaadjes!” zegt Kees enthousiast.

Maar oom legt hem uit, dat alles bloeit. Alleen de vlier staat feitelijk in blad. Zo dadelijk zullen ze aan een vlierbosje komen. Ja, daar is het al.

„Wat een vogels!” verzucht Jan.

„Ja Jan, je kunt ze nu nog zo goed zien, als je maar wilt. Over een paar weken, als de boel écht in blad zit, is dat afgelopen . . . Hoor, daar heb je de koekoek . . . Het klinkt wat grappig, maar dat komt, omdat hij wel met een andere koekoek aan het vechten zal zijn. Dat doen ze erg in het voorjaar . . .” Het is benijdenswaardig, zoveel als oom overal van weet. Ze horen een eigenaardig dof gebrul in de verte, dat toch op geen ander geluid lijkt. Oom vertelt ze, dat ze de roerdomp horen, dat ze hem ook wel kunnen zien, als ze maar ogen hebben. Wat later wijst hij in een richting en zegt ze, dat er een staat. De jongens kijken en – zien niets. Oom lacht en vertelt hun een paar eigenaardigheden van deze vogel, die door zijn kleur en door de houding, die hij aan kan nemen, haast niet te onderscheiden is van zijn omgeving. Mimicry heet dat met een vreemd woord!”

„O!” zegt Jan nuchter, „ik dacht camouflage!”

„Dat bekijk je niet gek, neefje!” antwoordt oom, „in ieder geval hebben de mensen het van de dieren afgekeken, al maken ze er ook een veel boosaardiger gebruik van!”

Nu zijn ze op een plek, waar alles geel ziet van de dotterbloemen. Het doet haast pijn aan de ogen. Wat vliegen hier een insecten.

„Oppassen, baas!” zegt oom, als Kees plotseling tot over zijn knie in de modder zakt. Hij is even naast het smalle weggetje gekomen.

„Oppassen is het hier, hoor. Eén stap mis en je zou, als je alleen was, lelijk terecht kunnen komen . . . Je zou de eerste niet zijn!”

Na deze ‚ontsporing’ van Kees is ook Jan veel voorzichtiger geworden. Hij heeft nu wel begrepen, dat vluchtelingen in deze omgeving volkomen veilig zijn en dat er alleen gevaar te duchten is voor achtervolgers, die niet volkomen op de hoogte zijn met de situatie van het terrein.

„Zo, nu komen we dadelijk aan de broedplaatsen van de lepelaar en de zilverreiger. Nesten zullen ze nog wel niet hebben, maar ze scharrelen zeker in de buurt.”

Ja, daar vliegt een grote vogel, vlak bij hen, geruisloos op. Direct snappen de jongens de eigenaardige naam: lepelaar. De snavel is aan het eind verbreed en lijkt min of meer op een lepel. Dan zien ze ook zilverreigers, prachtige vogels in voorjaarsdos.

„Dat is juist het ongeluk van die vogels. Ze zijn zo mooi, dat ze daardoor begerenswaardig zijn. De dames, die zo graag een veertje op hun hoed dragen, moesten eens weten, wat een ellende ze daar in de vogelwereld mee aanrichten. Ze zouden voor eeuwig genezen zijn. Als die arme vogels jongen hebben, worden ze veel afgeschoten, omdat ze, om maar voedsel te krijgen, wat brutaler zijn dan anders . . . Dan moeten de jongen gewoon verhongeren!”

„Ja!” zegt Kees, en uit z’n mond klinkt het al heel vreemd, „het is net als met een land. Ons land was mooi en rijk. Toen kwamen de Duitsers en – nu is het niet mooi meer en ook niet rijk!”

„Weet jij wel zeker, dat die jongen ‚verkeerd’ is?” fluistert oom tegen Jan, als ze een paar meter achter zijn geraakt. „Ik geloof er geen snars meer van. Zo praat geen jongen uit een N.S.B.-gezin.”

Toch kan Jan niet anders doen dan nog eens nadrukkelijk, hoewel fluisterend, te bevestigen, dat het toch echt waar is. Hem zelf heeft Kees’ gezegde al even zeer getroffen als oom. Voort gaat de tocht en dan staan ze plotseling weer voor

het meestershuis. Ze zijn nagenoeg op hun punt van uitgang teruggekomen, al hebben ze steeds een andere weg gevolgd. „Je zult nu wel begrijpen, Janus!” lacht oom, „waarom ik nooit zal toestaan, dat je hier in je eentje in gaat . . . Heb je 't goed bij me gehad, Kees?”

Dat hoeft hij niet eens te vragen. De jongens hebben genoten. „Zo moest je nu altijd natuurkundeles kunnen krijgen!” meent Kees. Jan grinnikt. Ze denken allebei aan de droge lessen van de natte-hisman op school, meneer Van Dijk. Die raakt nooit eens in vuur.

„Ja jochie!” merkt oom op, „maar ik zit hier al zo'n tijd. Als ik er nog niet van was gaan houden, zag het er droevig voor me uit, hoor!”

Tante vraagt of Kees nog een boterhammetje wil blijven eten. Kees constateert met schrik, dat het al over twaalfen is en dat hij nodig naar huis moet. Zijn moeder zal zo ongerust worden.

Als hij, na veel bedankjes, op zijn karretje wegrijdt, trekt oom Jan zachtjes aan het oor.

„Zeg jij nu eens, of ik het zo niet handig ingekleed heb? Ik heb die jongen overal laten rondneuzen en hij heeft niets gezien . . . Als ze hem gestuurd hebben om zijn ogen de kost te geven, kan hij niets verklappen en ik ben er van overtuigd, dat hij genoten heeft . . . Maar ik wil je toch wat zeggen, Jan, dat is een aardige kerel en ik ben er haast zeker van, dat het geen ‚verkeerde’ is!”

„Maar wat dan wel?” vraagt Jan zich zelf af. „Zijn vader en zijn moeder zijn allebei lid en zijn broertje is weggelopen, omdat hij niet bij N.S.B.-ers wilde zijn . . . Ik begrijp er zelf ook niets meer van!”

„In alle geval geloof ik, dat je dat ventje heus niet hoeft te mijden. Als jij een slot op je mond zet, heb je van die kant niets te vrezen!”

Dat voelt Jan zelf ook wel en hij neemt zich hier voor zijn houding tegenover Kees grondig te herzien.

Er komt een eind aan alle heerlijkheden, dus ook aan de paasvakantie. Ondanks de kleine bezwaren heeft Jan het goed bij zijn oom en hij kan Inge haast benijden. Zij mag hier blijven, zij mag hier het hele ontluiken van het voorjaar meemaken. Maar hij gaat terug naar zijn vader en moeder en voor Inge is er in dat opzicht niet veel hoop meer, ook niet in een verdere toekomst.

Jans terugreis is eenvoudiger dan de wandeling met het meisje. Hij kan het nu gewoon doen, met de trein. Achter op de fiets brengt oom hem naar het kleine stationnetje, dat daar verloren staat in de wijde velden.

In het boemeltje hoort hij, dat de Geallieerden een nieuw doel hebben voor hun onophoudelijke luchtaanvallen. Geen leuk doel, al zal het wel noodzakelijk zijn. Sinds kort is er geen trein meer veilig voor de vlugge jagers. Ze duiken verbluffend snel uit de lucht en mitrilleren de locomotieven. Maar omdat het zo ontzaglijk vlug in zijn werk gaat, is na een aanval meermalen niet alleen de locomotief, maar de hele trein doorzeefd met grote mitrailleurkogels. En dat vindt Jan juist het nare.

In de stad is niets veranderd. Vader en moeder hebben nog geen oplossing gevonden voor het woningprobleem en huizen nog net als tien dagen geleden in de kosterij. Jan zoekt zijn bed ook maar weer op in het zijpad en maakt zijn schoolwerk in orde voor de eerste dag na de vakantie.

Zijn rapport steekt hem nog wel, ook al is hij, na een gesprek met oom over de waarde van een rapport in déze tijd, zijn lijstje zessen wel anders gaan bekijken.

Moeder is blij, dat ze haar jongen weer terug heeft. Toch weet ze niet goed raad met hem. Want het is altijd maar druk in de kosterij. Hulpverlening, voedselvoorziening, luchtbescherming, alles loopt maar in en uit. Hoe gemakkelijk zou hier de zaak niet verraden kunnen worden! Maar juist omdat er zo veel mensen komen en gaan, let niemand er blijkbaar op, wat zich achter de deuren van bepaalde kamers, waar geen onbevoegden komen, afspeelt.

„Niets vragen, niets zeggen!”

Dat is vaders advies en Jan volgt het op. Als hij een enkele keer iets ziet, dat niet voor zijn ogen bestemd is, kan hij het niet helpen. De tweede avond na zijn thuiskomst, om een uur of negen 's avonds ziet hij vier mannen binnen komen, die een groot, zwaar pak dragen. Ze leggen het neer en maken het los. Moeder staat er bij en geeft Jan een wenk om te verdwijnen. Hij doet het, maar heel langzaam. Hij kan nog net zien, dat er een mens uit het pak gehaald wordt, een levend, doch doodziek mens: een oude opgejaagde Jood, die hier vermoedelijk alleen komt om te sterven.

De paasvakantie is voorbij. De jongens staan weer voor het schoolhek: de grote ploeg bij elkaar, Kees Buddels wat op zij. Als hij Jan ziet, komt er een trek van blijdschap op zijn gezicht. Als hij ziet, dat Jan naar de ploeg gaat en hem alleen laat, verdwijnt die weer.

Toch is het onderhoud van oom met Jan daar in de Zuigwolk niet vruchteloos geweest. Tot verwondering van alle jongens gaat Jan plotseling naar Kees toe, om een praatje met hem te maken.

Daar hoort hij tot zijn verbazing, dat Kees' fiets afgepikt is door de Duitsers.

„Jò, op die dag, dat ik bij je oom vandaan kwam. Ik was dicht bij huis en ik had niets in de gaten . . . Niemand waar-schuwde . . .”

Hij wordt weer kwaad, alleen al bij de gedachte.

„. . . Als ik het half had kunnen vermoeden . . . Ik had m'n karretje liever zelf in elkaar getrapt!”

Jan kan weer niets anders doen dan zich verwonderen. Met Kees meedoen en ook een potje gaan schelden op de brutale bezetters, is nog een beetje gevaarlijk.

In het eerste lesuur wordt hun een roosterwijziging gedicteerd. Meneer Dudok kan voorlopig zijn lessen niet geven. Als Kees het hoort, speelt een flauw, haast onmerkbaar glimlachje om zijn lippen. Aan het eind van de morgen weet de

halve school al, dat meneer Dudok door de Duitsers gezocht wordt. Ze zijn aan zijn woning geweest, maar de vogel was net gevlogen.

De school gaat uit. Bij de uitgang staat een donkergele wagen. Een paar heren staan bij de poort. Ze laten de jongens ongehinderd door, ook al doen deze nauwelijks pogingen hun afschuw te verbergen. Ze weten, dat de S.D. aan het werk is.

Jan herkent een van de heren. Die is bij hen thuis op bezoek geweest, op een avond, lang geleden. Die is ook bij zijn toenmalige bovenbuurvrouw op bezoek geweest.

De ordelijke gang der dingen, voor zover ten minste van ordelijk gesproken kan worden, vraagt weken lang de aandacht der jongens op school. De lessen van meneer Dudok worden niet gegeven. Dat betekent vier uur in de week vrij.

Toen Jan er thuis over sprak, keek vader niet verwonderd. In tegendeel, hij zei tegen moeder: „Nou, heb ik het je niet gezegd!”

Jan heeft op de punt van zijn tong moeten bijten om niets te vragen, maar hij heeft zich kunnen bedwingen.

Hij komt nog wel bij oma Halbersma, maar vaak hoeft het niet, want het Joodse gezin is daar niet langer. Na de arrestatie van meneer Burgers zijn ze verdwenen. Jan denkt nog vaak aan het kleine meisje, dat fluisterend haar onbelangrijke en toch zo kostbare leventje leidde.

Oma weet zelf niet, waar ze gebleven zijn, maar ze mist haar aanspraakje, haar zorg, ook al kunnen nu weer de gordijnen en de ramen open staan op de dagen, dat het voorjaar mild is. Ze wordt heel vlug erg oud om te zien.

Wat zal het nu in de Zuigwolk mooi zijn! In dat opzicht heeft Inge het heerlijk.

Er is een brief van oom Dirk gekomen, waarin hij schreef: „Ons dochtertje maakt het gelukkig best na haar laatste ziekte. Ze is nu weer op school en verder bijna de hele dag in de tuin. Ze komt ook aardig aan. Zeg tegen Jan, dat de lepe-laars jongen hebben. Als hij wil, mag hij gerust komen kijken. Maar daar zal hij wel niet veel tijd voor hebben!”

Inderdaad, daar heeft Jan niet veel tijd voor. Hij doet al zijn

best om de met het paasrapport ontstane achterstand in te halen. Meerdere malen gaat hij met Herman naar huis. Daar blijft hij eten en slapen. Het gaat daar natuurlijk heel wat beter dan in de kosterij. Hij weet nu ook, wat er met hun vroegere huis gebeurd is. Er wonen een stel Duitsers in en meer dan eens kan hij de juistheid van Hermans mededelingen controleren, dat het een stel herriemakers is. Bijna de hele dag brult een grote luidspreker Duitse muziek, Duitse nieuwsberichten en Duitse toespraken de lucht in. Dat mag! Niemand van de burens durft er iets van te zeggen. Te zelfder tijd zitten anderen op de malste schuilplaatsen zich in te spannen om de zender van de overkant te horen.

En daarbij zitten ze ingespannen te luisteren, want het moet zo zacht mogelijk gebeuren en de Duitsers storen de Engelse uitzendingen zo hard mogelijk.

Nu het warmer wordt, ergert iedereen zich naar aan de Duitse radio, maar ja – er is niets aan te doen. In het kamertje, waar de jongens zitten te werken, moet meestal het raam dichtblijven en ze puffen en blazen tegen elkaar en – lachen. Laat die Duitse radio maar brullen, het geeft niets. Op straat is het slagwoord: Het gaat goed!

En het gaat ook goed! In het begin van juni stroomt het nieuws binnen. De bombardementen op Duitsland nemen steeds in omvang toe. Rome valt, de koning van Italië doet troonsafstand, de invasie – de invasie!

Op de zesde juni staan de jongens bij het schoolhek. Ze hebben het eerste uur vrij door de afwezigheid van meneer Dudok en een van de laatkomers komt met het nieuws: „De Engelsen zijn geland in Frankrijk. D-dag is gekomen!” Niemand wil het eerst geloven en de nieuwsbrenger moet nu wel op deze manier kracht aan zijn woorden toevoegen: „Ik heb het zelf gehoord!”

Dat maakt indruk. Ze willen nu meer weten, de 1-B-ers, maar de verteller weet niet meer. De Engelse zender heeft niets meer gezegd. In de middaguitzending komt er misschien meer. Hij zal extra goed luisteren. Dan ziet hij plot-

seling Kees, die, getrokken door de spanning onder de jongens, wat naderbij is gekomen. Hij is wat overmoedig, de nieuwsbrenger, een beetje té overmoedig geworden door zijn succes en hij zegt tegen Kees: „Als jij me verraadt, gemene N.S.B.-er, zul jij eens wat zien!”

Kees, die zich van geen kwaad bewust is, hoort deze woorden. Hij moet ze even verwerken, voor ze goed tot hem doordringen. Dan wordt hij wild woedend. Hij laat zijn tas uit zijn handen vallen en gaat naar zijn belediger toe:

„Herhaal jij dat es, hier, waar de anderen bij zijn?” „Wat?” schrikt nu de ander.

„Wat? Dat zul jij niet weten, hè? Herhaal dat eens! . . . En gauw een beetje! . . . Dacht je, dat ik me eindeloos liet kwelden door jullie . . . Nooit heb ik iemand van jullie een strobreed in de weg gelegd . . . Herhalen zeg ik je!”

Het hek wordt door de conciërge geopend, maar niemand ziet het. Ze zijn veel te intens betrokken bij wat net gebeurd is. Eigenlijk is, vooral na Kees' woorden, de sympathie tamelijk aan diens kant. Het is waar, niemand kan Kees Buddels verwijten, dat hij een ander ooit gehinderd heeft. Wat erger is in de jongensogen, de nieuwsbrenger durft zijn bedreiging niet herhalen. Op zichzelf vrij logisch tegen over een N.S.B.-er, maar dan had hij zo iets ook niet moeten zeggen.

Kees herhaalt nog een keer zijn eis en grijpt, als hij nog geen antwoord krijgt, toe. En al wat de jongen de laatste jaren aan kleinere en grotere vernederingen heeft ondergaan, zoekt nu een uitweg. Zijn zenuwen zijn geprikkeld tot het uiterste en geven hem reuzenkracht. Met een smak slaat de aantijger tegen de grond en direct zit Kees boven op hem. Hij sist tussen zijn tanden: „Herhalen wat je zei, herhalen . . . waar alle jongens bij zijn!”

Zijn slachtoffer begint te schreeuwen: „Jongens, help me dan toch! Jongens!”

Daar grijpen twee sterke handen beet en tillen Kees letterlijk van zijn patiënt af. Een paar minuten later staan de beide delinquenten in de kamer van de directeur. De baas is echt

kwaad. In de eerste plaats wil hij absoluut niet, dat jongens van school met elkaar vechten. In de tweede plaats vindt hij dit politieke gevecht als feit ernstig.

„Vlegels!” raast hij, „zijn jullie nog dergelijke laagstaande wezens, dat je enige oplossing van een conflict het vuistrecht is?”

„Hij viel aan!” protesteert de geheime luisteraar zwakjes. De baas kijkt naar Kees, die helemaal overstuur is en niets doet dan huilen.

Meneer Driehuis heeft in zijn hart een klein zwak voor Kees, al is het een jongen uit een N.S.B.-gezin. Kees is altijd even bescheiden, doet zo verschrikkelijk zijn best, laat zich nooit gelden en wordt door de klas zo geniepig achteruit gezet.

„Vertel op jij, waarom viel jij aan?”

Kees probeert antwoord te geven. Na wat krampachtige snikken komt er. „Hij moet het zelf zeggen . . . Dat durft hij niet, die lafaard!”

Meneer Driehuis wordt kwaad. Hij is niet van plan zich te laten ringeloren door een paar jongens.

„Ik wil het van jou horen en van niemand anders!”

Kees zwijgt.

„Spreken, of ik jaag je de school uit!”

Kees kan niet spreken van zenuwachtigheid, maar zijn trilende vinger wijst naar Jaap Karbo, die nog steeds doet of hij niet tot tien kan tellen.

De koppigheid van Kees dreigt de directeur tot het uiterste te brengen. Hij doet een paar stappen in de richting van de jongens, maar blijft staan, want de deur van de kamer wordt open gegooid en haast naar binnen valt – Jan Halbersma.

„Wat kom jij . . .” begint hij, maar Jan laat hem niet aan het woord komen.

„Nee!” stottert hij, „eerlijk is eerlijk en dit zou . . . Het is Kees z'n schuld niet en u mag hem niet van school jagen . . .”

Dit wordt de directeur te machtig. Hij gaat aan zijn bureau zitten en vraagt: „Is het hier soms een gekkenhuis geworden? . . . Hoe kom jij aan die wijsheid?”

„Aan de deur geluisterd en Jaap Karbo . . .”

Weer wordt de ‚Baas’ kwaad.

„Aan de deur geluisterd? maar heeft dan niemand van jullie nog enige manieren? Eerst een paar jongens op straat elkaar aftuigen, dan hier een zo koppig zijn, dat hij niet wil antwoorden en ten slotte komt me een derde maar heel rustig vertellen, dat hij aan de deur geluisterd heeft . . .”

Jan Halbersma, die toch altijd heeft gegolden als een ietwat bleu kereltje, is zozeer ‚partij’, dat hij alles vergeet. Hij doet dan ook het ongelooflijke: hij legt zijn directeur het zwijgen op.

„Houdt u nu eens even uw mond, dan zal ik vertellen!”

Meneer Driehuis is heel wat gewend als directeur van een grote school, maar zo iets heeft hij nog niet meegemaakt. Van pure schrik zwijgt hij. En Jantje Halbersma geeft een keurig verslag van wat zich voor school heeft afgespeeld. Als hij uitgesproken is, staat hij te hijgen en bedenkt hij, wat hij gedaan heeft. Geleidelijk komt zijn hoofd al lager, tot het ten slotte op zijn borst hangt. Hij wacht zijn vonnis af. Het komt ook, maar heel anders. De directeur heeft heel snel zijn gedachten laten gaan. Wat Kees gedaan heeft is een kwestie van jongenseer. Wat Jaap Karbo gedaan heeft, is onverantwoordelijk en – laf. Die rare Jantje Halbersma toch.

„Jantje Halbersma, luistervinken deugen niet, zegt het spreekwoord . . . maar in dit zeer bijzondere geval wil ik je toch wel zeggen, dat ik je . . . dankbaar ben, dat je geluisterd hebt en dat je . . . ingegrepen hebt . . . Persoonlijk heb je mij een grote dienst bewezen . . .”

Hij denkt na, meneer Driehuis. Jantje Halbersma heeft hem een heel grote dienst bewezen. De directeur voelt er niets voor ter wille van een jongensruzie grote last te krijgen met N.S.B.-ers en Duitsers. Door de koppigheid – nu wil de directeur het wel zien als grote zenuwachtigheid – van Kees Buddels was er grote kans geweest, dat dit voor de deur had gestaan en die Kees Buddels is onschuldig . . . Het is moeilijk om de zaken altijd uit elkaar te houden. Kees is immers altijd

een zeer behoorlijke jongen geweest en Jaap Karbo een last-post. Omdat Kees ‚verkeerd’ is en Jaap ‚goed’ had hij dit haast vergeten en Jan Halbersma heeft de zaak keurig recht gezet.

Er valt wat straf – voor Jaap Karbo.

„Je moet goed begrijpen, jochie, dat ik je die straf niet geef, omdat jij geen N.S.B.-er bent. Je krijgt die straf, omdat jij hem verdiend hebt. Verder zal je vader je moeten straffen, want ik zal hem schrijven, wat voor domme dingen jij gedaan hebt en aan wat voor gevaren jij hem blootstelt . . .”

Kees heeft zich tamelijk hersteld, Nu valt hij in: „Hoeft hij niet bang voor te zijn . . . Ik een jongen verraden! . . . Bah! ’k Zou nog liever . . .”

Wat hij liever zou willen, blijft achterwege. De directeur klopt hem op de schouder.

„Bravo, Kees! Dat vind ik een nobele houding! Heel wat flinker dan het zogenaamde flinkdoen van Jaap. Ga maar naar je klas, jongen. Op jou als leerling ben ik trots!”

De jongens verlaten de kamer. Bij de deur wordt Jan teruggeroepen.

„Jan, ik wou jou alleen nog even hebben!”

Oei! schrikt Jan, daar zul je het toch nog hebben.

„Vertel eens, Jan,” vraagt meneer Driehuis, als ze samen in de kamer zijn, „hoe kwam je er toe om de partij van Kees te kiezen? . . . Daar hebben de Duitsers je vader toch niet naar behandeld.”

Jan aarzelt even. Hij weet niet, of vader het goed zal vinden. Aan de andere kant, wat waar is, is waar en er steekt toch niets kwaads in . . .

„Kees Buddels heeft mijn vader het leven gered!”

En hij vertelt het hele verhaal van de ‚tip’ op de avond, maanden geleden en van het bezoek van de Duitsers, nog geen uur later.

„Merkwaardig! Merkwaaardig!” zegt de directeur. Ja, denkt Jan, dat hebben er meer gezegd.

Dan mag ook hij, zonder enige straf, integendeel met een

paar dankwoorden, naar de klas, waar hij met belangstelling wordt ontvangen. Verschillende burens proberen in de loop van de morgen wat van hem los te krijgen, maar ze lopen dood op Jans vaste wil om totaal niets te zeggen.

Als de school uitgaat, neemt Jaap Karbo snel de benen. Kees staat op Jan te wachten.

„Waarom hielp je mij . . . een N.S.B.-er?”

Bij de laatste woorden trillen zijn lippen.

„Omdat . . .!” en nu is het Jans beurt om verlegen te worden, „omdat ik je . . . verkeerd beoordeeld heb . . . laatst bij m'n oom heb ik pas goed gezien . . . hoe aardig ik je eigenlijk vind . . .”

„Jò, wat vind ik het fijn, dat je dat zegt!” Met een hoogrode kleur van blijdschap holt Kees weg, Jan alleen latend. Deze besluit er thuis maar niets van te zeggen. Moeder legt soms de dingen zo verkeerd uit en vader vindt het mogelijk niet goed, dat hij bij de directeur gepraat heeft.

Maar – Jan Halbersma kan slecht veinzen. Bij zijn thuiskomst is hij zo verstrooid, dat moeder ogenblikkelijk snapt, dat er iets gebeurd is. Als vader binnen komt, wordt er even overleg gepleegd. Dan beginnen vader en moeder samen de aanval op hun zoon en binnen vijf minuten heeft deze gecapituleerd. Net als vanmorgen op school is er nu ook een mild vonnis.

„Jongen, je hebt de ingeving van je hart gevolgd. Dat is goed geweest!” zegt moeder. En vader voegt er aan toe: Bovendien is dit een ereplicht. Je hebt je gedragen, Jan, zoals ik van je verwacht had!”

Het is Jan, of hij oom Dirk hoort zeggen: Je vader is een held en geen kleintje ook! . . . Als een held zo beoordeelt, wat hij gedaan heeft, mag hij wel aannemen, dat het goed geweest is.

Kees spreekt thuis met geen woord over het incident. Hij is wel is waar weer nerveuzer dan hij de laatste tijd was, maar het bericht van de geallieerde landing in Frankrijk zal hier

wel debet aan zijn. Zijn vader en moeder hebben er samen ook al over gesproken. Er zullen wel veranderingen op til zijn en Kees is daardoor van te voren al ongerust.

's Avonds wordt er gebeld en tot zijn grote verbazing ziet Kees, die aan tafel zit te werken, Jaap Karbo met zijn vader binnen komen. Meneer Karbo is duidelijk met zijn figuur verlegen en valt maar met de deur in huis.

„U voelt natuurlijk wel, meneer Buddels, dat mijn zoon op een verschrikkelijke manier aan het opscheppen is geweest . . . We hebben niet eens een radiotoestel in huis, meneer. Hier hebt u het bewijs, dat ik het destijds heb ingeleverd . . .” En hij legt een papiertje op tafel.

Vader en moeder Buddels kijken elkaar aan. Ze snappen er niets van. En in eens begint Kees te lachen, te lachen! Hij schokt er van.

Jaap staat er bij, of hij zijn derde pak slaag vandaag krijgt. Het tweede heeft hij al van zijn vader beet.

Maar geleidelijk wordt de atmosfeer wat helderder en eindelijk weten ook meneer en mevrouw Buddels, wat er gebeurd is.

„Mijn jongen kletst niet, meneer!” zegt vader Buddels trots, „en niet elke N.S.B.-er heeft er plezier in landgenoten ‚op te hangen’. Of u luistert naar de Engelse zender of niet, is uw zaak en niet de mijne. Alleen zou ik u de raad willen geven, uw jongen wat voorzichtiger te maken. Die zou u ongelukkig kunnen maken. Mijn zoon zal dat nooit doen!”

Nee, nee, dat begrijpt meneer Karbo nu ook wel. Hij vindt Kees een edele jongen en hij wil die edele jongen graag belonen. Hij heeft een groothandel in papier en hij heeft meerdere malen van Jaap gehoord, dat Kees zo aardig kan tekenen. Nu mag hij Kees toch wel een pleziertje doen, niet waar en hem een heel mooi tekenboek en een stel prima voor-oorlogse kleurpotloden cadeau doen . . .

Kees kijkt eens tersluiks naar het tekenboek. Tjonge, zo'n mooi heeft hij nog nooit gehad. En die kleurpotloden! Echte Caran d' Ache. Maar vader Buddels beslist voor zijn zoon:

„Meneer Karbo. Over een cadeautje voor Kees wil ik niet eens praten. Hoe graag ik m'n jongen iets moois gun, ik zal hem verbieden iets van u aan te nemen. Voor ons zou dat altijd de bijsmaak hebben van omkoperij . . .”

Meneer Karbo mag verzekeren, dat omkoperij in geen enkel opzicht zijn bedoeling is. Alles is zuiver een waardering voor Kees. Vader Buddels houdt voet bij stuk. Na een paar minuten staan vader en zoon Karbo weer op, met hun geschenken. Kees is blij, dat hij geen Jaap heet op dit ogenblik. De ogen van de vader voorspellen niet veel goeds. Bij de deur vraagt meneer Karbo nog eens ten overvloede: „Dus menneer Buddels, wat u betreft, hoef ik niet bang te zijn? . . . U hebt u kunnen overtuigen, m'n radio is ingeleverd, verleden jaar al . . .”

„Hier wonen geen verraders!” is het kernachtige antwoord. Als de bezoekers weg zijn, breken ze alle drie in een verlossende schaterlach uit. Toch is vader Buddels verontwaardigd. „Dat zijn nu goede vaderlanders! . . . Als ze in nood zitten, zijn het net zulke hielenlikkers . . . En als je je dan bedenkt, dat ons land vol zit met dergelijke mensen! . . . Maar vertel eerst eens, Kees, wat is er nu eigenlijk gebeurd?”

Kees vertelt nu rustig zijn verhaal. Hij vertelt omstandig, wat Jan gedaan heeft, hoe hij het gedaan heeft.

„Die Jan, da's een jochie naar m'n hart!” prijst vader. „Zei je niet, dat hij Halbersma heette? Die naam heb ik nog niet zo erg lang geleden gezien . . .!”

„Vader, u weet toch wel . . . Daar ben ik toen geweest . . .”

„Ah juist! Ik ben er weer in. Ja, die hebben ze nooit gekregen, hè? Nog wel eens wat van gehoord?”

„Ondergedoken denk ik, vader?”

„Nou, als ik het goed bekijk, zal die geen jaar meer ondergedoken hoeven te zitten!”

Het is weer stil in de huiskamer bij Buddels. Bij het kopje theesurrogaat merkt Kees op: „Toch wel jammer, vader, van dat mooie tekenboek en die potloden . . . Zo mooi heb ik ze nog nooit gehad!”

„Zou jij ‚zwijggeld’ willen aannemen, jongen? Maar – ik zal zorgen, dat ik voor jou wat op de kop tik, al zal ik er de hele stad voor af moeten lopen en al zal het dan misschien nog niet zo mooi zijn . . .”

Spanningen! De overgang staat voor de deur. Jan hoeft niet zo bang meer te zijn. Hij heeft behoorlijk opgehaald. Dat weet hij. Dank zij de gelegenheid, die bij Herman geboden is, heeft hij vrij rustig en vooral vrij regelmatig kunnen werken. Toch is hij in de dagen voor de overgang verre van rustig. Er is op school gezegd, dat de zittenblijvers hun rapport thuis gestuurd zullen krijgen. Hij heeft geen thuis en aarzelend is hij bij de directeur met het verzoek gekomen, of bericht voor hem naar Herman gestuurd kan worden. De ‚Baas’ heeft gelachen.

„Ben je zo bang voor zitten blijven, Jan? Maak je maar geen zorgen, hoor!”

Met dit antwoord kan Jan het doen en toch blijft hij min of meer in spanning, tot hij in de aula van school zit, waar de overgang, de promotie, zal plaats vinden. Alle drie de eerste klassen bij elkaar, een zestigtal jongens en meisjes, die allemaal over zijn, maar die toch nog in onzekerheid zitten. De taken en de herexamens zijn immers nog niet bekend.

Er komt een toespraakje. De directeur wijst op de onzekere toestanden, ook op de onzekere toekomst.

„Jongelui, de toekomst is verborgen. Die weet God alleen. Hij weet ook, welke beproevingen nog over ons kleine landje zullen komen. Hij weet ook, wanneer de verschrikkelijkste van alle oorlogen zal eindigen. Alles wat mensen gissen en raden is waardeloos. Ik zou jullie daarom de raad willen geven: laat je niet opwinden door geruchten. Beschouw de komende weken als vakantie. Rust hebben jullie wel verdiend. Geniet er van, voor zover dat nog mogelijk is, nu hele stukken van ons land ontoegankelijk zijn . . .”

Ze luisteren, de jongens en meisjes, ook al verlangen ze nog zo hard naar het bekende gele boekje.

De uitdeling begint. Hoofd voor hoofd nemen ze het rapport in ontvangst. Er zijn er die schrikken. Een taak is een vervelend ding. Er zijn er een paar, die erg schrikken: Een herexamen na de vakantie in een zwak vak is al erg onplezierig.

„Jan Halbersma!”

Jan dringt naar voren. Omdat hij weer wat verlegen is, staat hij daar in een houding, die de klas wel van hem kent, met de buik wat naar voren en een beetje wiebelend. Sommige meisjes beginnen te lachen . . .

„Jan, voor jou heb ik respect. Er zijn er hier betrekkelijk maar weinig, die weten, hoe jij hebt moeten werken. Je hebt je best gedaan. Je rapport is bijna weer op het peil van dat van Kerstmis. En je krijgt deze extra pluim: je hebt Herman ook omhoog getrokken. Bravo jongen!

Herman krijgt een klein pluimpje. Met zijn paasrapport stond hij op zitten blijven. Zelf weet hij ook wel, dat hij veel aan Jan te danken heeft.

Dat Kees de eerste van de klas is, spreekt van zelf. Na het gebeurde op de Invasiedag misgunt niemand het hem meer. Jaap Karbo heeft verder zorgvuldig vermeden nog één woord over politiek of nieuws op school te zeggen en de jongens hebben Kees min of meer aanvaard. Min of meer, want met de successen van de Amerikanen en Engelsen in Frankrijk worden de tegenstellingen in Nederland groter. De Jeugdstorm is praktisch van de straten verdwenen. Kees weet beter dan iemand anders, hoe het rommelt in de N.S.B. Bij honderden lopen de leden weg. Van zijn vader snapt hij soms niets. Dat die maar rustig op zijn plaats blijft!

„Jongen, ze hebben me al tien keer burgemeester willen maken . . . Ik kan elke baan krijgen, die ik hebben wil . . . en ik wil niets . . . Ik blijf zitten, waar ik zit! Probeer het maar te begrijpen!”

Ja, als Kees door denkt, begrijpt hij het ook volkomen. Geen baan, hoe mooi het ook lijkt. Alleen maar toegang hebben tot de kantoren, alleen maar alles weten . . .

In de vakantie gaat Jan natuurlijk naar oom Dirk. Het is trouwens vrij gevaarlijk geworden ergens heen te gaan. De Duitsers zijn er nu toe overgegaan in de grote treinen batterijen afweergeschut mee te laten rijden op goederenwagens en meer dan eens is het al gebeurd, dat een rijdende trein een gevecht begon met aanvallende jagers.

De dag na zijn aankomst wordt zelfs het boemeltreintje, dat de verbinding vormt met het naaste dorp van oom Dirk, aangevallen. Jan hoort het verhaal van een boer. Er zijn acht doden en een dertig gewonden. Ja, ja! Hij heeft het gezien, of liever gehoord, 's middags klonk er in de verte gemitrailleer. De vakantie verloopt erg prettig. Men is echter op het platteland ook veel voorzichtiger geworden. Er loopt namelijk een nieuw soort politie rond: de Landwacht. Wat voor soort mensen het zijn, weet Jan niet, maar het is een heel raar soort. Dat staat wel vast. Ze maken als razenden jacht op onderduikers, ze stelen en roven, wat ze kunnen en in de kranten worden ze erg geprezen. Dat laatste geeft te denken. De kranten zijn immers totaal werktuig van de Duitsers. Heel veel mensen lezen niet eens meer een krant. Eens in de week kopen ze een bonnenlijstje. Verder vertrouwen ze het nieuws van de illegale pers.

Maar de boeren zijn bang voor de Landwachters. Als een stel van die kerels het in hun hoofd haalt iets te roven, organiseren ze rustig een strooptocht naar de een of andere afgelegen boerderij. Een voorwendsel is altijd zo bij de hand. De boer moet rustig toezien, dat ze, wat hun bruikbaar voorkomt, meenemen.

Natuurlijk hoort Jan dadelijk het verhaal van een stel Landwachters, dat argwaan had gekregen over de Zuigwolk. Ze waren bij het schoolhuis gekomen en eisten, dat oom ze als gids voor zou gaan in het moeilijke gebied, nadat ze met elkaar al een hele tijd hadden staan smoezen bij het toegangspadje achter het huis. Oom had geweigerd.

„Wat denken de heren, dat ik me ga wagen op terrein, waarvan ik alléén maar weet, dat het gevaarlijk is?”

„Hebt u wel eens kennis gemaakt met een paar heel harde handen?“ had een van de ‚heren‘ gevraagd, bij wijze van aanmoediging.

„Ik zal u wat zeggen!“ had oom toegegeven, „ik ben er wel eens een eindje in geweest, een paar honderd meter . . . Met voorzichtig doen ging dat nog wel . . . Daar kom je op een plek . . . Enfin, u zult het zelf wel zien!“

En oom was ze voorgegaan. De zaak zat dik in het groen en was dus ontoegankelijker dan ooit. Oom had zich erg aangesteld, had steeds met zijn voeten geprobeerd voor hij ze neerzette en er voor gezorgd, dat enkele van de kerels door een misstap in ieder geval een nat been hadden. Toen waren ze op ‚de‘ plek gekomen.

„Verder ben ik nooit geweest, heren . . . En al schiet u me op de plaats dood, verder krijgt u me ook niet! Ik heb geen zin in dit moeras te verdrinken . . . U mag het proberen. U bent soldaat en u hebt een opleiding in dit werk gehad . . .“

Dat had zeker nog al indruk gemaakt, dat oom ze betitelde als soldaten, dat hij ze herinnerd had aan hun opleiding.

„Jullie houden die kerel hier vast!“ had de aanvoerder van de bende tegen twee van zijn kornuiten gezegd, „en dan zullen wij wel eens zien, of hij waarheid spreekt . . . Hier achter begint zeker het onderduikersgebied!“

Ze waren nog geen tien meter in het struikgewas verdwenen of er klonk geschreeuw. Er was precies gebeurd, wat oom verwacht had. Hij had de Landwachters op de allergevaarlijkste plaats van de Zuigwolk gebracht en twee stuks waren tot aan hun nek in de modder gezakt. Ze waren er uitgekomen, na uren werk. Al die tijd had oom daar gestaan en niet mogen helpen. Maar zijn doel was bereikt, voor de Zuigwolk was de belangstelling voorbij.

Vloekend waren ze afgetrokken, met een laatste bedreiging. „Ik zal je in de gaten houden, Oranje-bovenmeester. Want er zitten hier onderduikers. En als ik ze vind – en ik zal ze vinden – dan laat ik je voor je huis doodschieten, als een hond. Verstaan?“

Dat ,Oranje-bovenmeester' vindt Jan prachtig. Hij kan niet nalaten oom steeds zo te noemen. Deze lacht.

„Toch geeft de Oranje-bovenmeester je de verzekering, dat hij bang was voor die rabauwen . . . en dat hij gebeden heeft!”

In één opzicht heeft de aanvoerder van de Landwacht woord gehouden. Er wordt zwaar gepatrouilleerd, zo erg, dat de Joodse en andere onderduikers in de huizen niet meer veilig zitten. Ze wonen nu helemaal in de Zuigwolk. Ergens in het midden, op een der kleine weilandjes, is een soort hut gebouwd, uit planken en plaggen. Daar wonen een aantal van deze uitgestotenen. Daar is tevens het centrale punt. Er wonen er namelijk meer. Maar al die mensen nalopen is voor de paar verzorgers geen doen. Daarom worden alle levensmiddelen naar de ,centrale' gebracht en vandaar uit gedistribueerd. Och, in de zomer is dat niet erg. Ook het wonen op zichzelf in de verlatenheid van riet en biezen is, afgezien van de narigheid van miljoenen muggen nog wel uit te houden. Alleen – wat moet dat van de winter worden, als onverhoopt de oorlog nog niet afgelopen zal zijn?

„Och kom,” zeggen sommigen, „dacht je, dat we nog een winter ingaan. De Duitsers zijn volkomen aan het eind van hun kracht. Voor de bladeren vallen, zijn we vrij!”

Oom Dirk is niet zo optimistisch.

„Het beest is zwaar gewond!” zegt hij een beetje wijsgerig. „Maar het is nog lang niet dood! Pas maar op, dat je buiten het bereik van de klauwen blijft!”

Hij zit niet stil. Hij loopt maar steeds te denken over een plan om zijn klanten, zoals hij ze spottend noemt, aan een winterverblijf te helpen, nu, dank zij die Landwachters de meer normale weg is afgesneden.

Inge is erg veranderd in de weken, dat Jan haar niet heeft gezien. De buitenlucht heeft het meisje, dat een paar jaar vast heeft gezeten, enorm goed gedaan. Ze is veel dikker geworden, haar wangen zijn blozend en ze is bruin als de boerenkinderen. Ook – en dat valt Jan pas na een paar dagen op –

is het schichtige van haar afgevallen. Ze is nu een heel normaal buitenkind geworden en niets verraadt het arme opgejaagde Jodinetje van weleer.

Bij het verzorgen van de ‚klanten‘ is ze ooms rechterhand. „Ja!“ zegt tante, terwijl ze haar een beetje liefkoost, „ze is zacht als de duiven en voorzichtig als de slangen en dus uitstekend voor ons geschikt!“

Met het meisje onderzoekt Jan de hele Zuigwolk. Zij weet er al goed de weg. Eerst stak het hem wel een beetje, dat een meisje zijn gids moest zijn, maar na een paar natte voeten heeft hij zich graag en gewillig aan haar leiding overgegeven. Meestal dragen ze een paar zware pakken als ze weggaan en komen ze met lege handen terug. Dan zijn ze hun ballast kwijt geraakt bij de bannelingen in het riet: voedsel, krantjes, boeken. Ze praten wat met de mensen, die erg blij zijn met deze afleiding en de terugweg geeft allerlei mogelijkheden tot het ontdekken van nieuwe, ongekende heerlijkheden.

Zeven kostelijke weken brengt Jan op het platteland door en als een stevige gebruikte kerel gaat hij eind augustus terug naar de stad, waar moeder hem haast niet herkent, zo dik is hij geworden.

Nog een paar dagen en de school gaat weer beginnen. De jongen ziet er niets tegen op. Een nieuwe klas, nieuwe vakken er bij . . .

Het nieuws blijft erg goed. De geallieerden staan al aan de Belgische grens.

„Wacht maar!“ lachen de mensen, „over een maand is de Koningin al weer thuis!“

Spanningen! Op zes september wordt de spanning haast ondraaglijk! De opmars van de Tommy's is zo weergaloos snel, dat de Duitsers geen tijd hebben om adem te halen. Elk uur komen ze dichterbij . . . Breda is gevallen, . . . ze zijn de Moerdijkbrug al over . . . ze hebben Den Haag al achter zich laten liggen . . . tegen de avond kunnen ze verwacht worden. Iedereen is gek van opwinding. Jan niet minder dan ieder-

een. Hij komt uit school en is op weg naar de kosterij. Zijn weg voert langs een school, die al sinds een paar jaar door de Duitsers in beslag is genomen. Hé, wat nou? Hij mag niet verder. Soldaten staan er de mensen tegen te houden, met de bajonet op het geweer. In hun riem steken grappige dingen. Zonder dat hij ze ooit gezien heeft, begrijpt Jan direct dat het handgranaten zijn. Nou, nou, dat is geen halve maatregel. Verwonderd staat hij even te kijken.

„Doorlopen!”

Tjonge, dat is zuiver Nederlands. Minachtend kijkt Jan de soldaat aan. Wat een vent! De Duitsers trekken weg, nu de Tommy's komen. Dat staat vast. Voor de dekking van hun terugtocht gebruiken ze surrogaat-Nederlanders. Heel langzaam loopt hij door . . .

Dit staat de soldaat niet aan en hij schreeuwt Jan toe: „Hé, jij, jongen, kom hier!”

Maar dat wordt Jantje te machtig. Hij neemt even een spurtje om zich veilig te stellen en als hij de afstand tussen zichzelf en de terugtrekkende Duitsers groot genoeg weet, blijft hij staan.

Haast hebben ze genoeg! En wat zijn ze zenuwachtig. Ze krioelen maar door elkaar heen. Net goed! Wacht maar, als eerst de Tommy's maar hier zijn.

Opgewonden komt hij thuis, doet al even opgewonden verhalen. Vader noch moeder weten, wat ze geloven moeten. De aftocht van de bezetters spreekt toch wel boekdelen. Maar – de Engelse zender, en vader heeft zelf nog geluisterd, sprak vanmiddag met geen woord ergens over.

„Ha, moeder, u zult het zien. Volgende week om deze tijd zitten we weer lekker in ons eigen huis en dan eten we dikke stukken chocola en bananen en apenootjes en – en corned beef . . .”

„Praatjesmaker!” lacht moeder, „ik hoop, dat je gelijk krijgt, hoor.”

„Moeder, er gaan een heleboel mensen kijken aan de rand van de stad, waar de Engelsen straks binnen rukken. Mag

ik ook gaan?" bedelt de praatjesmaker, die van mening is, dat het ijzer gesmeed moet worden, als het heet is.

„Kind, geen haar op m'n hoofd, dat er aan denkt!" schrikt moeder. „Als dat nog eens op vechten uitdraait . . . Nee, hoor, je gaat de deur helemaal niet meer uit!"

„Maar ik mag toch wel naar Herman om te werken?"

„Geen sprake van. Bovendien, je weet toch, dat er spertijd is. Vanavond om acht uur moet iedereen binnen zijn!"

„Vanavond om acht uur? . . . Dan zult u eens wat anders zien. Dan zijn we vrij . . . vrij . . . vrij . . .!"

Om acht uur 's avonds zijn er geen Engelsen binnen gekomen. Wel patrouilleert de ‚Grüne Polizei‘ door de straten, op gestolen fietsen.

Het ‚gerucht‘ heeft de mensen parten gespeeld en de wens tot vrijheid is door de fantasie te vroeg tot werkelijkheid verheven. De ‚Groene‘ is het symbool van het Duitse geweld.

Toch valt er genoeg te zien. De Nederlanders mogen niet op straat. Er zijn steeds Nederlanders op straat. Er vindt een uittocht plaats: die der N.S.B.-ers. Ze nemen de benen. Hele gezinnen lopen op straat. Vrouwen met huilende kindjes van twee of drie jaar, die al lang in hun bedje hadden moeten liggen. Veelal loopt de man er naast met een fiets vol bagage. Dus toch! Alleen angst kan ze doen vluchten. Er is zeker reden tot vluchten, tot zulk overhaast vluchten, dat ze moeten gaan langs de spot en de verachting van alle burens, die in de zomeravond achter de ramen naar buiten zitten te kijken.

„Toch heb ik met ze te doen!" meent moeder. „Vooraf met die kleintjes!"

Vader is veel harder in zijn oordeel.

„Toen duizenden Jodenkindertjes schreeuwden om hun moeder, heeft niemand van die mensen medelijden getoond. Toen de huizen van de weggevoerde Nederlandse Joden werden leeggeplunderd, hebben ze zich niet verzet, in tegendeel, ze hebben er van geprofiteerd. Nee, wie wind zaait, zal storm oogsten!"

„Man!" zegt moeder zacht, „wat ben je onverdraagzaam!"

„Dat ben ik niet!” antwoordt vader, „maar vluchten als er werkelijk gevaar komt, doet alleen een lafaard!”

In Jans hoofd klinkt oom Dirks stem weer: „Je vader is een held en geen kleintje ook!” Hij begint het steeds beter te begrijpen.

Hij mengt zich niet in de discussie tussen vader en moeder. Die zouden hem trouwens toch niet aan het woord laten komen. Wel laat hij zijn gedachten gaan. Die draaien ten slotte uit op Kees Buddels.

„Och zeg! Kees zal ook wel vertrokken zijn!”

Er klinkt iets van spijt in zijn stem.

„Voor die jongen vind ik het erg. Die is helemaal het slachtoffer van de waan van zijn ouders . . . Daar zal hij voor boeten. Hier geldt wel heel treffend het gebod, dat spreekt van de zonden der ouders, die aan de kinderen bezocht worden!”

Van slapen komt niet zo erg veel die nacht. Jan heeft zich zo opgewonden. Steeds schrikt hij wakker en dan luistert hij, of hij toch nog geen gejuich in de verte hoort: de bevrijders kunnen immers 's nachts gekomen zijn.

Als hij wakker wordt, weet hij direct, dat ze er niet zijn. Er waaien geen vlaggen. Vroeger dan anders gaat hij naar school. Hij moet met de jongens praten, al zullen ze ook weinig meer weten dan hij.

Tegen het hek geleund staat – Kees Buddels.

Jan weet niet, of hij hierover blij moet zijn of niet. Kees staat net als anders, half en half er bij. Het incidentje van een paar maanden terug is al lang vergeten. Jaap Karbo spreekt wel niet meer over de zender – alle jongens geloven vast, dat zijn vader hun toestel heeft weggedaan – anderen doen het wel. Het nieuws uit Engeland heeft om kwart voor acht geen woord gerept over de bevrijding van Nederland.

„Maar waarom trekken de Moffen dan zo overhaast weg?” vraagt er een.

„Mijn vader zegt, dat ze de controle over hun eigen bericht-

geving verloren hebben!" is het antwoord van een ander. Niemand weet het.

„Zeg Jan!"

Kees Buddels houdt Jan aan zijn mouw vast. Hij doet een beetje geheimzinnig.

„Nee, loop even mee. Ik moet je wat vragen . . . niet bij de andere jongens!"

Jan gaat mee, vraagt zich verwonderd af, wat Kees nu weer zal hebben. Er gebeuren veel rare dingen de laatste tijd. Met ingang van vandaag houdt de elektrische verlichting op, met ingang van morgen is er nog maar een paar uur gas. Door de spoorwegstaking. Moet Kees het daar soms over hebben?

„Jan, mijn vader laat vragen, of hij jouw vader niet eens spreken kan!"

Dadelijk is Jan op zijn hoede.

„Mijn vader?" vraagt hij met een onnozel gezicht, „die heb ik al in geen maanden meer gezien. Ik weet niet eens, waar hij is!"

„Och, dat is jammer!"

Kees z'n gezicht drukt echte spijt uit. Jan aarzelt al een beetje.

„Wat wou die dan?"

„Precies weet ik het niet, wel zo half en half. Ik geloof, dat mijn vader aan de jouwe wilde zeggen, dat hij zich niet langer schuil hoefde te houden, want dat bij het wegtrekken van de Duitsers alle papieren meegenomen of vernield zijn . . . Zo iets was het, geloof ik!"

Nu vertrouwt Jan het weer helemaal niet. Zeker, de Duitsers zijn weg, maar vader is precies even voorzichtig gebleven, want de Duitse politie en de Sicherheitsdienst zijn nog volkomen intact. Vlak daarbij de Landwacht niet uit . . .

„'k Kan je boodschap niet overbrengen!" zegt hij stug.

Thuis vertelt hij zijn gesprek met Kees. Vader luistert ingespannen.

„Grappig!" zegt hij, „dat die vader door middel van zijn

jongen contact zoekt. Je hebt goed gedaan, Jan . . . helemaal vertrouwen doe ik het ook niet . . . hoewel ik moet zeggen, dat ik sterk geneigd ben dat Keesje, na wat ik van hem meegemaakt en gehoord heb, juist wel te vertrouwen.

„Pas maar op, man!”

Moeder wil ook liever, nu op het eind, geen risico lopen. „Welnee, vrouw, ik denk er niet over met die Buddels in contact te treden. Ik heb gehoord, dat op het ogenblik verschillende gewezen N.S.B.-ers proberen aan te pappen met de verzetsbeweging . . . Dat wordt haast een gevaar op zich zelf . . . Dus Jan, jij hebt heel duidelijk gezegd, dat je niet eens weet, waar ik ben?”

„Ja vader!”

„Dan houden we het daar maar op! Ik zal je zeggen, wanneer je het weer wel mag weten!”

En vader lacht even. Dit lachje werkt bevrijdend. Moeder en Jan lachen mee.

Bevrijding?

Het woord klinkt als een hoon. Hoe lang is het geleden, dat de mensen geloofden in de bevrijding? Hoe lang ligt de ‚dolle dinsdag‘ al in het verleden, toen de Duitsers en de N.S.B.-ers de benen namen?

Nee, er is een nieuw woord gekomen: honger!

De mensen hebben een paar jaar met het woord honger geschermd, het gebruikt, als ze trek bedoelden . . .

Moeder Halbersma kan met weemoed terugdenken aan de tijd, dat ze zich bezorgd maakte, omdat ze haar Jan maar vijf boterhammen kon geven. Hoe noemde Jan het ook weer? . . . O ja! Schuifkaas! Ze glimlacht, niet vrolijk en zucht.

Na de zomervakantie is haar jongen thuis gekomen als Hollands welvaren, vol moed is hij aan het werk getrokken. Na de verschrikkelijk slag om Arnhem, die ontketend is om de oorlog te bekorten en Nederland te bevrijden, maar die voor de Engelsen zo ongelukkig verlopen is, is alles misgegaan. Geen gas, geen licht, geen kolen. Daarbij nog altijd het oude leed: geen thuis!

Jan gaat nog naar school, maar lang duren zal het niet meer. Als de kou echt doorzet, kunnen de kinderen toch geen les krijgen in een onverwarmde school? Dan komt hij thuis, hier, waar feitelijk geen plaats voor hem is, waar hij zelfs te veel is. Ja, het slapen in de kerk geeft geen moeilijkheden, maar de dagen . . . Als er geen school meer is, is er geen huiswerk meer. Dan is er dus ook geen reden meer, hem naar

Herman te laten gaan. Daar komt nog bij, dat Hermans ouders hem nu toch ook al slecht kunnen hebben. Daar gaat ook alleen de kachel nog maar aan, als er gekookt moet worden. En als daar eens wat extra's is, zijn er kinderen, die eerder aan de beurt zijn dan Jan . . .

Ze staat met de nieuwe bonaanwijzing in haar hand. Het is toch immers om te huilen:

Bon 382 400 gram brood.

Bon 381 1 kilogram aardappelen.

Bon 384 3 kilogram suikerbieten.

Bon 386 $\frac{1}{4}$ liter melk.

Dat is de toewijzing voor een hele week . . .

Van drie halve broden, van drie kilo slechte aardappelen moet haar gezinnetje zeven dagen eten. Het kan haast in één dag op. Ja, er is een aanvulling: suikerbieten. Die aanvulling heeft ontzaglijk veel bezwaren, toch wordt ze gebruikt . . . En naast de zorg voor haar eigen mensen heeft moeder nog die voor zoveel anderen. Op diverse plaatsen in de stad zitten nog Joden verborgen. Waar het tot dusver veilig is gebleken, zijn de mensen gebleven. Daar moeten bonkaarten voor zijn. Die komen er, zijn er tot nu toe ten minste nog altijd gekomen al zijn ze gestolen of vals. Ja, er is wel een heel gekke situatie ontstaan. Vader en moeder Halbersma, die altijd het gebod geëerd hebben: Gij zult niet stelen! staan nu haast aan het hoofd van een dievenorganisatie. Meermalen is in de kosterij al een heel plan uitgewerkt om een distributie-kantoor te overvallen, ten einde aan de zo noodzakelijke bonkaarten te komen. Hier is niets aan te doen. Gewetensbezwaren heeft vader noch moeder dan ook. Van alle jonge mannen, die naar Duitsland gestuurd zouden kunnen worden, maar die liever onderduiken dan dat doen, is de stamkaart geblokkeerd. Dat wil zeggen: ze krijgen geen bonnen meer. De Duitsers denken, dat ze op deze manier de domme Hollanders wel krijgen. Joden bestaan niet eens meer, die hebben stam- noch bonkaarten. Maar – zo lang ze leven, moeten ze eten. Iedereen is er tot diep in zijn hart van overtuigd, dat de

bezitters onrechtmatig handelen. Dus vervalt het gewone recht. En dus is, hoe gek het ook klinken mag, onder bepaalde voorwaarden diefstal geoorloofd. Vader lacht wel eens: „Aan mij is zo langzamerhand alles vals. Ik heb een vals gebit, een vals persoonsbewijs, een valse stamkaart. We hebben meerdere malen valse bonnen. Al m'n papieren zijn vals . . . Leuke tijd beleven we toch, dat christenmensen rustig alle mogelijke falsificaties bedrijven!”

Van dat ‚leuke tijd‘ meent hij niets. Vader gaat er juist erg slecht uitzien. Te eten krijgt hij haast niet en hij is vrijwel de hele dag op stap. Niet rustig, maar als een opgejaagde. Bijna altijd heeft hij verboden dingen bij zich: kranten, bonkaarten, persoonsbewijzen . . . Bijna altijd heeft hij afspraken met mensen, die door de Duitsers even hard gezocht worden als hij zelf. Bij elk adres, waar hij komt, moet hij er aan denken, dat er verraad in het spel kan zijn, dat achter de deur zijn ondergang kan zitten. Iedere keer, dat hij een tot nu toe onbekende spreekt, moet hij voor zich zelf weten, of het nieuwe contact te vertrouwen zal zijn of niet. Een dergelijk leven is dermate zenuwslopend, dat het soms niet uit te houden is. Vader heeft pas een heel moedeloze bui gehad: alles liep tegen: de man, die hem nieuwe kaarten zou geven, was niet gekomen, een ander, die hij om half twaalf op een plein zou hebben ontmoet, was weggebleven en vader had maar in de regen moeten lopen met kapotte schoenen. Doornat, moe en verdrietig was hij thuis gekomen. Toen had moeder hem herinnerd aan het mooie Bijbelverhaal van de profeet Elia, die ook zo moe en verdrietig was, omdat alles tegen liep.

„Weet je nog, welke raad hij toen van de Here kreeg?”

Vader glimlachte weer al. Hij weet het wel. Maar moeder zei het toch: „Toen moest hij eerst eens goed uitrusten en wat eten, weet je wel. Daarna zag de hele zaak er anders uit!”

„Maar ik ben Elia niet!” had vader geprotesteerd.

„Nee, maar de zaak, waar je voor strijdt, is toch ook Gods zaak en die is je toch ook van Christus' wege op het hart gebonden?”

Deze woorden hebben kracht gegeven. Vader heeft goed geslapen, hij heeft wat gegeten, helaas niet góed gegeten – dat kan nu eenmaal niet – en daarna heeft hij weer kracht gezocht en gekregen.

Op de avond van de vijfde december komt Jan thuis. Ze hebben 's middags op school een taak ingeleverd en een nieuwe in ontvangst genomen. Die is voor de negentiende december. Daarna krijgen ze kerstvakantie tot half januari . . . Jan kan het niet helpen, maar hij is ondanks alles toch nog een beetje in een sinterklaas-stemming. Ze hebben in de klas een paar meisjes en die hebben een aardigheidje uitgedacht. Bij een van hen thuis hebben ze van een beetje gemalen rogge met suikerbietenhulp een soort koekjes gebakken en de hele klas heeft gesmuld van deze 'lekkernij'. Jan hoopt, dat moeder toch nog een kléine verrassing voor hem zal hebben. Moeder is altijd zo slim in het uitdenken van kleine feestelijkheden.

De verrassing is er inderdaad, alleen niet klein en niet feestelijk. Op de hoek van de straat staat moeder. Ze is erg in de war. Jan kijkt even langs haar heen, de straat in en ziet direct, dat het mis is.

Voor de kosterij staan drie groene auto's en de straat is afgezet door soldaten met automatische pistolen. Vader! schiet het meteen door hem heen.

Dan ziet moeder hem en komt naar hem toe: „O Jan, alles is zo vreselijk!”

„Moeder, hebben ze vader?”

Moeder schudt het hoofd. Daarom staat ze juist hier te wachten. Vader kan elk ogenblik komen . . . Maar verder is alles mis.

Gelukkig, vader niet!

Zacht en vlug sprekend vertelt moeder, wat ze weet.

„Vader is om half twee weggegaan. Om half drie is er een meisje op de fiets gekomen met een briefje van vader. Het meisje was meteen weer verdwenen.”

„Hebt u het briefje nog?”

„Nee, dat is op de tafel blijven liggen, maar het geeft niet, ze hebben er niets aan.”

„Wat stond er in?” dringt Jan aan.

„Precies weet ik het niet meer. Ongeveer dit: Joop heeft te veel gezegd. Er is groot gevaar. Maak, dat ieder weg komt.”

„En?”

„Oom Gerard heeft het niet ernstig genoeg opgevat. Die zei: We draaien eerst de krant nog door. Op sinterklaasavond moeten ze toch een nieuw krantje in de bus hebben . . . Bovendien stond Joop er bij en die zei, dat hij er niets van snapte!”

„Wat een smerige verrader!” laat Jan zich ontvallen.

„Dat geloof ik niet!” zucht moeder. „Hij is ook gepakt!”

„Die laten ze wel weer los! Maar vertelt u verder, moeder!”

„Ik heb ze gewaarschuwd. Ik zeg tegen ze: Mijn man zal echt geen boodschap sturen, als er niet werkelijk gevaar dreigt . . . Maar Joop zei: Dan zou ik toch wel het eerst de benen nemen . . . Ik heb niet gepraat . . . Toen ben ik weggegaan, want vader weet altijd veel te goed, wat hij doet . . . Om drie uur waren ze er en ze zijn nu al meer dan een uur aan het uitsjouwen!”

„Wat allemaal, moeder?”

„Och Jan, ik kan het van zover niet eens allemaal zien, maar natuurlijk de hele drukkerij . . .”

Drukkerij? Daar heeft Jan nooit iets van geweten.

„Je wist gelukkig lang niet alles. Er werd al een hele poos een krantje gedrukt, zonder dat ik het wist. Dat heb ik vader ook genoeg kwalijk genomen!”

„Waarom deed hij het dan?”

„Het was zijn huis niet, zei hij, en hij kon het niet tegen houden!”

„En waar moeten we nu heen?”

„Jongen, ik weet het niet meer. In het briefje stond nog: Blijf in de buurt. Dan vind ik jullie wel . . .”

„En dát briefje hebt u op tafel laten liggen, moeder? Wat dom!”

„'t Is dom, maar ik weet niet goed meer, wat ik doe!”

Tja, Jan zal moeder heus geen verwijten maken. Ze is er erg genoeg aan toe. Maar als de Duitsers dat briefje vinden, is het een kleinigheid om vader te krijgen. Ze hoeven maar een fuik te maken en het is voor elkaar. Een paar blokken afzetten, iedereen er in laten en niemand er uit en dan maar uitzoeken!

Ineens zegt moeder: „Maar dat briefje heb ik in mijn tasje gedaan . . .”

Zenuwachtig scharrelt ze in haar zwarte handtasje.

„Zie je wel? Hier heb ik het! Ik wist het toch wel!”

Een zucht van verlichting bij Jan. Hij voelt, dat moeder op dit ogenblik niet veel waard is. Die is óp!

Zijn aandacht wordt even afgeleid, doordat de Duitsers klaar zijn. De wagens starten en rijden langs. In de eerste zitten oom Gerard, de koster, en Joop. In de tweede tante Anna, de vrouw van de koster en een man, die Jan niet kent. Alle vier worden ze bewaakt door twee Duitsers.

De derde auto moet zeker de boel bevatten, die ze gevonden hebben. Daar zitten althans geen arrestanten in. Tegelijk is de afzetting opgeheven. Ze kunnen weer tot vlak bij de kosterij komen, die zo veel maanden hun thuis is geweest.

Ze durven nauwelijks. Er kan een paar man zijn achtergebleven. Er kan een verrader op de loer liggen. Ze lopen er aarzelend langs, zien niets. Opeens een stem, vlak naast hen: „Mooi! Zijn jullie daar? God zij dank! Doe vooral heel gewoon, laat niets blijken.”

Vader! Vader, die een held is!

Het is half donker op straat. Er zijn niet veel voetgangers op de weg.

„Wat hebt u hier nog te doen, vader?” vraagt Jan.

„Jullie halen!” is het laconieke antwoord, „en nog wat anders. 'k Heb even een waarschuwing achtergelaten. Morgen zouden er koeriersters komen . . .”

Jan weet, wat het betekent: Voor de deur van de kosterij heeft vader een pot rode inkt laten vallen.

„Man, wat gevaarlijk!”

„Weet ik, vrouw, maar 't kon niet anders . . . Voor vandaag is er weer kwaad genoeg gebeurd en voor morgen moet ik het zien te keren!”

„Vader,” Jan vraagt het aarzelend, „is Joop een verrader?”

„Nee Jan, dat is hij zeker niet. Hij is alleen iets te vlug geweest met z'n vertrouwen te geven aan iemand, die het niet waard was . . . Hij zal er zwaar genoeg voor moeten boeten!”

Zo iets zegt vader niet gauw. Hij vindt het dus wel heel ernstig. In dit stadium van de oorlog kennen de Duitsers helemaal geen genade meer. Recht is er ook niet meer, ook niet de schijn van recht, die tot nu toe nog heeft gegolden.

„Waar breng je ons voor vannacht naar toe, man?”

„Jan gaat naar Herman . . . En voor ons zelf – weet ik het nog niet!”

Maar het is al over half zes en om acht uur gaat de spertijd in. Dan mogen zich geen mensen meer op straat bevinden . . . En nog geen nachtverblijf hebben . . .

„Daar denken we dadelijk wel over!” gaat vader voort, „ik moet eerst nog wat anders weten. Wie hebben ze meege-
nomen?” Moeder vertelt: Gerard en Joop, Anna en een man, die ik niet eerder gezien heb . . .”

„Geen Joden?” informeert vader kortaf.

„Zaten er dan nog . . .?”

„Dan moeten die vandaag daar nog weg gehaald worden! Er zitten er drie. Hebben de ,heren' toch nog niet goed genoeg gezocht . . . Maar voor het geval ze terugkomen . . . En dat zal wel!”

Het laatste zegt hij zacht en langzaam. Hij denkt blijkbaar aan iets ergs.

„Maar,” vervolgt vader, wat geforceerd opgewekt, „eerst moeten we zien, dat we voor jou een plaatsje vinden!”

Uit deze woorden maakt Jan op, dat vader zelf een werkzaam aandeel zal hebben in de bevrijding van de drie Joden, die nog in het kostershuis zitten, ontsnapt aan de aandacht van de Duitsers.

„Jan, jij weet alleen de weg naar Herman te vinden, niet waar?”

Natuurlijk weet Jan dat. Rare vraag van vader. Het is nog niet eens helemaal donker . . . En al was het dat wel, dan zou hij daar immers nog wel komen.

„Jochie, dan nemen we hier afscheid van je . . . Je hoort nader van ons, zo gauw het maar kan. Kereltje, blijf net zo moedig, als je nog steeds geweest bent . . . het zal wel nodig zijn!”

De laatste woorden vallen vader niet gemakkelijk. Hij heeft het ook moeilijk. Dat het werk zo zwaar is, is niet het ergste. Dat het mis gaat!! Steeds weer mis gaat, doordat er onder de medewerkers mensen zijn, die hun verantwoordelijkheid niet zien. Over een ander soort mensen praat hij dan nog niet eens!

Er wordt afscheid genomen, in een donkere straat, tussen donkere huizenblokken. De drie mensen zijn voor elkaar schimmen geworden. Moeders strijd is wel heel zwaar. Ze kan maar niet van Jan loskomen. Ze heeft een gevoel of ze hem zo maar moet loslaten in een wereld, waar niets anders meer is dan gevaar.

Als Jan alleen door de straten loopt, kan hij zijn tranen niet langer bedwingen. Hij hoeft ze ook niet meer tegen te houden. Hij heeft zich goed gehouden voor moeder . . . Dit is dus' zijn sinterklaasverrassing, dat hij weer vluchteling is, erger dan de eerste keer. Toen was moeder nog bij hem. Nu weet hij niet eens, waar moeder heen gaat. Vader zal vannacht iets zo hachelijks ondernemen, als nog niet voorgekomen is. En hij – hij kan naar Herman! Dat is wel een lichtpunt in het duister, maar niet groot genoeg om Jan ook maar een klein beetje op te vrolijken. Bij Herman hebben ze immers zelf niet eens te eten. Nu krijgen ze er nog een pottelijke bij! Er komt iets bij: wordt hij verwacht bij Herman? Vader zei eerst, dat hij moest zien voor hém een plaatsje te krijgen voor de nacht en naderhand zo maar zonder meer, of hij alleen de weg naar Herman wist . . .

De avond is donker, er hangt een koude nevel en Jan voelt zich doodongelukkig. Van middag op school leek alles een ogenblikje zo fijn, was hij even vergeten al het leed, dat drukt, nu al zo lang en zo zwaar. Voorbij is het alweer. Alles schuld van die verschrikkelijke oorlog.

Hij komt in de straat, waar Herman woont, hij staat voor de deur, hij belt en wacht. Niemand doet open. Weer belt hij, weer hoort hij niets . . . Ach ja, de elektrische bel doet het natuurlijk niet, want die loopt over het licht. Hij trommelt met een vuist op de deur . . . Ja, daar hoort hij wat. Iemand komt naar voren en bij de deur vraagt een stem – die van Herman: „Wie is daar?”

Natuurlijk, in het donker doe je maar niet open. Maar als Jan zijn naam noemt, vliegt de deur open. Hij ziet een vage vlek: Herman. Deze vraagt al op de deurmat allerlei, maar Jan kan geen antwoord geven: er zit een prop in zijn keel, die hem het spreken onmogelijk maakt.

Binnen is het heerlijk warm. Het noodkachelkje snort en er is zelfs licht. Hermans vader heeft een auto-accu en die kan hij nu en dan laten opladen. Zo'n klein zaklantaarnlampje kan daar een hele poos op branden. Als Jan binnen komt, zitten Hermans zusjes sinterklaasversjes te zingen en de kleinste galmt juist, heel vals, tegen haar zusje in:

Vol verwachting klopt ons hart . . .

Als ze Jan ziet, kruipt ze verlegen tegen haar moeder aan. „Zo Jan, wat kom jij doen?” vraagt mevrouw verwonderd. Ze weet dus van niets . . . Weer komen de tranen en mevrouw weet niets anders te doen dan haar verlegen kleine meid op de grond te zetten en zich over Jan te ontfermen. Ze kan niet goed wijs worden uit zijn verhaal, maar ze voelt, dat er iets ergs aan de hand is . . .

„Straks maar vertellen!” zegt ze, „je moet eerst wat tot jezelf komen!”

„Jij niet huilen!” neemt de jongste het woord, „jij lachen!” Wat de onschuld van drie jaar uit spreekt, is het meest afdoende, want het helpt. Zenuwachtig begint Jan te lachen

en nu is hij een kwartiertje later, als ook Hermans vader thuis is gekomen, in staat een regelmatig verhaal te doen. De volwassenen kijken ernstig. Het is geen kleinigheid er op het ogenblik een eter bij te krijgen. Natuurlijk denken ze er niet over de jongen nú weg te sturen. Even wisselen ze een blik met elkaar.

„Weet je wat!” zegt meneer dan, „morgen zien we wel weer. In ieder geval blijf je vandaag hier eten en slapen. Ik denk, dat er morgen toch wel nader bericht van je thuis komt.” Het komt eerder. Om kwart voor acht wordt er luid op de deur gebonsd. Meneer gaat naar voren en komt terug – met vader. Er is blijdschap, alsof ze elkaar in weken niet gezien hebben. Vader vertelt, dat moeder veilig is, bij een paar dames aan de rand van de stad. Daar gaat morgen oma ook naar toe. „Heeft oma hier dan ook al mee te maken?”

„Jochie, niet vragen op het ogenblik. Alles is misgelopen. Maar – we moeten doorgaan . . .”

„Mag ik naar moeder?” wil Jan weten.

„Ja, natuurlijk, maar morgen kan het nog niet . . . Ik kom je wel halen!”

Vader richt zich nu tot de ouders van Herman.

„Ik wilde u een gunst vragen: Mag m'n jongen nog een paar dagen bij u blijven?”

Hij vraagt het haast smekend. Toch is mevrouw niet zo vlug met haar toestemming. Slapen kan Jan wel bij hen. Maar dat eten . . .

Vader raadt haar gedachten.

„Mevrouw, ik weet, wat u denkt. Maar daar zou ik in kunnen voorzien . . . Kijkt u eens!”

En daar tovert vader zo maar drie broden te voorschijn van onder zijn jas. Drie kostelijke broden! En hij heeft wat bonnen voor aardappelen . . .

Nu zijn er natuurlijk geen bezwaren meer.

„Als 't mocht zijn, dat Jan hier nog iets langer moet blijven, zal ik voor meer zorgen, mevrouw. Maar – stuurt u m'n jongen niet weg . . .”

Nee, daar is nu geen sprake meer van. Maar dat eten! Dat was juist de moeilijkheid. Dat heeft vader natuurlijk wel begrepen en daarom is hij dit speciaal komen brengen.

Om vijf minuten voor acht gaat vader weg.

„Dat haalt u nooit, vader!” zegt Jan bezorgd, „waar u ook naar toe moet.”

„Kerel, dat is wel in orde . . . Ik heb een nieuw papier, waarop staat, dat ik voor m'n werk altijd buiten mag zijn . . . 't Is wel een beetje vals, maar dat kan de knapste nog niet zien. En voor alle zekerheid ga ik eerst nog even naar iemand hier vlak in de buurt. Want weet je, wat 't gekste is: om negen uur is er lang niet zoveel gevaar op straat als om kwart over acht.”

Jan snapt dit wel. Vlak na acht uur is de controle het scherpst „Vader, moet u vannacht nog . . .”?

„Nee, baas! Wat gebeuren moest, hebben anderen al gedaan. De drie mensen zijn bevrijd, voor het ogenblik. We moeten er nog wel wat op vinden, want het is in de stad te 'heet' voor m'n vrienden . . .”

„Oom Dirk?” oppert Jan.

„Goed idee, Jan, maar ik weet niet, hoe ik ze daar krijgen moet!”

„Ik weet toch de weg!”

„Je bent een fijne knul en je weet de weg. Toch kun je dit niet doen. Het gaat dit keer niet om een meisje, maar om een paar mannen. En sinds ze de oorlog heel erg aan het verliezen zijn, geven de Duitsers de Joden meer dan ooit de schuld van hun verlies . . . Maar, ik moet hoog nodig weg . . . Maak je geen zorg! Je hoort gauw van ons!”

Weg is vader. Jan staat nog aan de deur, maar hij ziet niets meer. Vader is in een dikke duisternis verdwenen.

Omdat het sinterklaasavond is, mogen de kleintjes wat later dan anders naar bed. Er is nog een klein cadeautje voor ze: een popje, een houten wiegje.

Maar voor allemaal is er iets, dat heerlijker is. Op andere avonden gaat het heel kleine kachelkje uit, als het eten gekookt is. Er blijft dan nog genoeg warmte in de kamer han-

gen, om het tot een uur of negen niet volkomen koud te maken. Langer hoeft niet, dan gaan de groteren ook naar bed. Langer opblijven kost stroom en het is een groot probleem om de accu geladen te krijgen, als die eenmaal leeg is.

Vanavond evenwel zijn er een paar blokken op het kacheltje gegooid, toen het al lag te zieltoegen en om half negen snort het nog lekker.

Bovendien trakteert mevrouw, nu ze door vader Halbersma ineens zo ‚royaal‘ in het brood gezet is. Alle kinderen en ook zij en meneer krijgen twee boterhammen met wat suikerbietenstroop. Ze smullen.

Het heerlijkste gevoel heeft Jan. Het leek alles zó troosteloos en nu is er toch weer een straaltje licht in de duisternis.

„Kinderen,“ zegt mevrouw, als het bedtijd begint te worden, „ik vind, dat we een heerlijke avond hebben gehad. Ik voel me rijk en dankbaar. Zullen we samen een vers zingen?“ Ze zingen:

’k Wil U, o God, mijn dank betalen,
U prijzen in mijn avondlied!”

En Jan, die dacht, dat er geen hoop meer was, kan nu weer meezingen, al gaat het moeilijk.

Grauw zijn de dagen, die volgen. Grauw zijn de luchten van de winterhemel, grauw zijn de gezichten van de mensen, grauw van het leed en van de honger. Jan denkt wel eens terug aan een jaar geleden: toen zei moeder al, dat het leven haast niet uit te houden was. Nu moet ze dit meemaken, dit, waarbij alle doorgestane ellende maar kinderspel is.

Mensen zakken op straat in elkaar en blijven liggen. Mensen zoeken de vuilnisbelten af of er mogelijk iets eetbaars op ligt. Mensen zoeken dagen lang op oude sintelvelden, omdat ze ontdekt hebben, dat na drie dagen zoeken wel zo veel bruikbare stukjes gevonden zijn, dat een nooddachel er een paar uur op branden kan.

School is er niet meer. Het aantal leerlingen slinkt steeds meer. Er gaan voortdurend kinderkonvoeien naar de noor-

delijke provinciën, waar mensen, bewogen met het lot van de hongerprovincies, zich bereid hebben verklaard, kinderen op te nemen.

Jan wil niet. Hij wil absoluut niet. Natuurlijk heeft de honger hem ook getekend: zijn gezicht is vaalwit en zijn ogen liggen diep in zijn hoofd, maar hij – hij wil het niet eens zeggen – hij durft niet goed weg. Hij heeft de laatste jaren veel gezien veel gehoord en deze dingen zijn hem niet zonder meer voorbij gegaan. Vader en moeder in de steek laten om nu zelf daar in het noorden een lekker leventje te kunnen hebben – neen! Hij kan moeder niet missen. Moeder hem niet. Samen kunnen ze vader niet missen. Vader kan weer niet zonder hen. En – vader kan ten slotte ook nog slecht zonder Jan om een andere reden.

De kosterij is afgefallen als arbeidscentrum. De Duitsers hebben het grondig gedaan. In de nacht van zes op zeven december is oom Gerard, die zoveel jaren koster van zijn kerk is geweest, nog eenmaal teruggevoerd naar de plaats, die hij zo goed kende. Hij en Joop, die geen verrader was, die alleen maar te goed dacht van de mensen en die onbewust de hele zaak verraden heeft. Daar, voor de deur van de kosterij zijn ze neergeschoten als beesten en hun lichamen hebben daar op straat in de regen gelegen tot 's middags twaalf uur – als afschrikwekkend voorbeeld.

Voorbijgangers hebben ze daar zien liggen en zijn geschrokken, niet afgeschrokken blijkbaar, want het verzetswerk gaat voort.

Het gaat onder de ogen der Duitsers voort, steeds brutaler en al hun represailles geven niets. In de ene plaats schieten ze tien mensen dood, in een andere vijf, of twintig, of dertig . . . Het geeft allemaal niets. Voor ieder, die doodgeschoten wordt, staat ogenblikkelijk een ander klaar.

Met al de takken van het werk bemoeit vader zich maar weinig. Hij heeft nog steeds de zorg voor zijn Joden, die praktisch niet meer weg te krijgen zijn en waarvoor geen eten meer te vinden is.

Het is al gebeurd, dat een der ondergedoken Joden stierf. Zelfs in de dood werd de vervolging voortgezet. Gewoon begraven ging niet, omdat het te gevaarlijk was, iemand er iets over te vertellen. Er bleef maar één mogelijkheid. Die is dan ook uitgevoerd. 's Nachts heeft men het lijk in een zak naar een plantsoen gebracht. Vier mannen stonden op de uitkijk, vier anderen groeven haastig een groot gat en daar werd de dode in gestopt.

Jan weet tegenwoordig al deze dingen. De tijd, dat vader en moeder ze voor hem verborgen hielden, is voorbij. Door het geleidelijk afvallen van alle medewerkers is Jan meer en meer ingeschakeld. Het kan gemakkelijker, nu de school niet meer roept en het gebruiken van een jongen heeft bepaalde voordelen. Een jongen loopt niet zo gauw in de gaten, vooral niet, als hij niet groot van stuk is. Voor jongens onder de vijftien hebben de bezetters weinig of in het geheel geen interesse. Jan begint zelf ook te veranderen. Hij is niet langer bleu en een beetje bangelijk. Hij kan tegenwoordig langs een stel Landwachters lopen met vijf of zes bonkaarten in zijn zak en dan gebeurt het zelfs, dat hij grinnikt en in zich zelf zegt: „Jullie moesten het eens weten, sufferds!”

Ja, ze moesten het eens weten, dat Jan tientallen adressen uit zijn hoofd kent, waar hij regelmatig komt met bonnen, met wat aardappelen, die wel moeizaam, maar toch met een zekere regelmaat worden aangevoerd.

Ze moesten eens weten, dat hij eens in de veertien dagen met een oude kinderwagen de ruim twintig kilometer naar oom Dirk en tante Corry loopt om daar ook levensmiddelen te halen. Elke keer wil tante Corry hem houden, maar hij wil niet. Hij wil niet. En hij – durft niet! Hij durft niet! Hij durft niet uit te vallen in de kleine schare, die nog overgebleven is van vaders groep. Zijn niet-meer-mee-doen zal betekenen, dat de honger voor een kleine categorie mensen nog groter wordt.

Kerstmis is voorbij, de jaarwisseling is herdacht. Vieren is het haast niet te noemen. Op de dag voor Kerstmis is een

nieuw plakkaat verschenen met de mededeling, dat alle mannen naar Duitsland gevoerd zullen worden. De mensen trekken zich er niet eens zo veel van aan, worden alleen maar kwaad, dat voor een dergelijke mededeling juist de Kerstdagen worden misbruikt.

Wel zijn de kerken vol, voller dan ooit en het smeekgebed, tot de Almachtige opgezonden, is dringender en klemmender dan ooit.

Hoe scherp het zwaard van de honger is, weet iedereen. Alleen de Duitsers hebben het nog goed. Ook de N.S.B.-ers, die er nog zijn, een handje vol, krijgen toeslagkaarten.

Jan denkt in deze dagen dikwijls aan Kees Buddels. Sinds hij op een hofje woont, in een van de stille stadsdelen, heeft hij hem niet weer gezien. Op een hofje! Inderdaad! Daar is uiteindelijk een plekje gevonden, waar het gezin Halbersma kan leven. Een van de oudjes is gestorven en vader heeft toestemming gekregen daar te gaan wonen. Het is een heel klein huisje in een rij: een woonkamer, een klein slaapkamertje en een keukentje, maar het gaat. En – er zijn meubelen.

Na de inval is er een grote verhuiswagen voor de kosterij gekomen, die alle meubelen heeft meegenomen. Dat heeft een heel nieuwe situatie geschapen: Geen dak meer boven het hoofd, geen meubilair meer.

„Jan!”

„Ja vader!”

„Het is weer zover, zeun! Morgen zul je met de kindervagen op stap moeten. Alleen – je krijgt iemand mee.

Jan wacht maar af. Het kan gezellig zijn, iemand mee te krijgen, het kan ook moeilijkheden geven.

„Oma!”

Oma? Dat is zéker een verrassing. Maar hoe stelt vader zich voor, dat oma mee moet. Het is me nog al geen lief eindje.

„Ja, en nu zal ik je iets geks zeggen, iets, dat ook voor jou niet zo licht is. Zie jij kans, oma in de kindervagen te duwen? Oma in de kindervagen? Jan schiet in een lach, zo smakelijk,

als hij in lang niet heeft laten horen. Hij stelt het zich al voor. Maar vader is heel ernstig.

„Ja, lach maar, baas! Maar ik meen het serieus. M'n oudje kan hier niet langer blijven, ze had eigenlijk al veel eerder weg moeten. Niemand heeft voorzien, dat het zolang zou duren . . . Je weet zelf wel, dat oma haast niets meer weegt. Als we haar nog langer hier houden, blijft er niets van haar over . . . We zullen proberen haar in de wagen te krijgen, haar warm inpakken en dan zul jij het wel redden . . .”

Het is een grappige gedachte, je grootmoeder zo weg te brengen, maar Jan vindt het fijn. Hij herinnert zich uit een geschiedenisboek een ander verhaal: Lambert Melisz. uit Westzaan, die zijn moeder in een slee over het ijs redde van de Spanjaarden.

De volgende dag is een stille winterdag met wat fijne kou.

„Laat me eerst maar een eindje lopen!” zegt grootmoeder.

„Moeder, laten we dat niet doen. We hebben gezien, dat je er keurig in past. Jan weet onderweg een boerderij. Daar mag je er uit, daar kun je een uurtje zitten of lopen, net wat je wilt. Dan helpen ze je er daar weer in en bij Dirk heb je te eten . . .”

Oma protesteert niet lang. Ze is inderdaad nog maar een heel klein, heel mager vrouwtje. Als Jan nog eens probeert weet hij, dat zijn kinderwagen wel zwaardere lasten heeft getorst dan oma.

Moedig gaat hij op stap. Hij weet, dat hij aan de rand van de stad langs een post Duitsers moet. Die staan daar bij een mitrailleursnest. Hij is er niets bang voor, dat ze hem zullen terug sturen.

Alles gaat ook naar wens. Hij wordt natuurlijk aangehouden, hij moet laten zien, wat hij vervoert en de Duitsers lachen een beetje. Een klopt hem op de schouder, geeft wat brood. Jan neemt het rustig aan. Hij weet al lang, dat deze mensen ook niets liever willen dan het einde van een oorlog, die zij net zo goed verloren weten. Nee, gevaar dreigt alleen van de kant van de ‚groene’ en de Landwacht. Hij loopt een beste kans, dat hij die ook nog tegen komt.

Oma zegt niet veel. Ze is het laatste jaar erg oud geworden en meestal moe. In haar warme deken kon ze het wel uithouden en als Jan na een uurtje wat zegt en geen antwoord krijgt, constateert hij met een glimlach, dat zijn ,oudje', zijn heel lieve ,oudje' in slaap is gevallen.

De last valt Jan erg mee. Veertien dagen geleden is hij teruggekomen met veertig kilo tarwe en twee grote zakken met blokken hout. Dat was heel wat zwaarder.

Het is zo grappig gelopen. Wie had durven denken, dat de boerderij, waar hij eens met Inge ham en eieren had gegeten, een geregelde rustplek zou worden op de tochten naar en van oom Dirk. Het is al een paar keer voorgekomen, dat de boerin hem een stukje spek heeft meegegeven op de terugweg. Nooit zal ze nalaten naar Inge te vragen.

„Ik zeg altijd nog: als dat meisje hier wil komen, is ze welkom. Zul je dat vooral zeggen?”

Dat is altijd op de heenreis. En terug vraagt ze: „Heb je m'n boodschap overgebracht? Blijft ze nog maar steeds bij je oom? Dan kan ik er ook niets aan doen. Maar spijtig is 't!”

Dat laatste komt steevast: maar spijtig is 't!

De tocht verloopt zonder ongelukken. Op de boerderij tillen de sterke handen van de boer en de vrouw het broze omaatje uit de kinderwagen. Grootmoeder lacht wat, een beetje verlegen.

„Zeg Jan, moet dat oude vrouwtje nog ver?”

„Naar oom Dirk!” antwoordt Jan, „dat weet u wel!”

De boer en de boerin kijken elkaar even aan. Dan is hun besluit genomen.

„Jan, naar oom Dirk is minstens nog twee uur rijden . . . Inge wou hier niet blijven, destijds . . . Zullen we nou je oude grootmoeder maar hier laten?”

Dat is niet gemakkelijk voor Jan. Nu moet hij een beslissing nemen! Vader heeft over oom Dirk gesproken, niet over een boerderij halverwege . . . Hij kijkt besluiteloos naar oma. Ze ziet er zo oud en zo zwak uit . . . Bij oom Dirk is het al zo vol . . .

„Graag!” zegt hij dan.

De beslissing is genomen, zonder oma er in te kennen. De reis heeft het oudje toch te zwaar aangepakt. Als Jan haar vertelt, dat ze ook hier mag blijven, lacht ze een beetje.

„Vanmorgen wilde u nog een stukje lopen, weet u wel?” lacht Jan, „het zou toch niet meer gaan, hè?”

Nee, oma ziet het zelf wel, het zou zeker niet meer gaan. Ze is zesenzeventig en, ondanks het feit, dat ze in de wagen een tijd geslapen heeft, is ze erg moe geworden en ziet in haar hart tegen het tweede stuk op.

Het is oorlog en daarom loopt alles zo anders. Daarom kan nu een kleinzoon beslissen over zijn grootmoeder, ook al is hij nog geen vijftien jaar.

Eenmaal weer op weg, is hij blij, dat het zo afgelopen is. Oma is goed bezorgd en – morgen bij het naar huis gaan kan hij zich overtuigen, of het gaat.

Langs de weg valt weer genoeg te zien, dat zijn aandacht afleidt. Honderden uit de stad lopen de boeren af in de hoop op een paar pond tarwe tegen een beetje redelijke prijs. Er zijn beste boeren, er zijn ook heel slechte: lieden, die met een brutaal gezicht tien gulden en meer nemen voor een enkel pond tarwe.

Het land is nog winters, al kan een enkele vogel niet nalaten lustig te zingen, omdat iets hem toch zegt, dat het voorjaar komt.

Hoog in de lucht zijn kleine witte stipjes, vele honderden. Het gewone verschijnsel, nu al maanden, maanden achtereen.

Het nieuwe is de jagers. Van tijd tot tijd klinkt een heftig gegier door de lucht en kletteren de mitrailleurs door de stilte. Niets, wat de Duitsers doen, ontgaat aan de ‚ogen’ van het geallieerde leger.

Oom Dirk keurt goed, wat Jan gedaan heeft.

„Jan, als ik eerlijk ben, moet ik zeggen, dat jouw oplossing mij oplucht. Weet je, slaappleats heb ik wel en eten ook nog wel, al is het niet zo ruim meer. Maar – oma zou het grootste

deel van de dag alleen zitten, want tante en ik zijn meestal de hele tijd op stap. Inge ook! Er valt zo verschrikkelijk veel te regelen voor al die kinderen hier uit de stad, er moet zoveel naar de stad gestuurd worden. Nu kom jij weer om brood en liefst nog wat anders. Morgen heb ik een andere kindervagen voor m'n neus of een paardewagen of ik weet het niet meer . . ."

„Hebt u niets voor me, oom?" vraagt Jan wat verschrikt.

„Heb ik dat gezegd? Nee hoor, neef, ik heb een heleboel voor je. Maar om het hier te krijgen, is al een heel werk . . .!"

Jan begrijpt het. Oom is zo half en half stapelplaats.

„Dus u bent een transito-haven!" grapt hij.

„Goed opgelet met aardrijkskunde. Ja, ik ben net als Rotterdam. De goederen blijven niet hier. Alles wordt weer doorgevoerd, met heel vreemdsoortige vrachtrijders!"

Jan geniet. Hij houdt van dit soort gesprekken met oom, half plagend, half spottend, met een ernstige achtergrond en wederzijds het weten van elkaar waarderen.

Hij ziet Inge, die haast geen tijd heeft aan haar eigen verdriet te denken. Ze heeft ook niet veel tijd voor Jan. Ze praat het min of meer zangerige dialect van de streek.

„Dit doe ik veel beter dan Hollands!" verklaart ze, „als ik gewoon spreek, hoor je m'n accent nog een beetje!"

De terugtocht is zwaar. Het regent en de vracht is groot. Meer dan honderd pond erwten ligt in de bak van de kindervagen, die aan alle kanten kraakt en zucht. Over de erwten liggen broden: grote, eigengebakken boerenbroden.

Langs de wegen gaan de hongeroptochten, van boerderij tot boerderij. Meest vrouwen zijn de trekkers, met vermoeide ingevallen gezichten. De landwachters zitten op een hek in het land en maken zich vrolijk over de stakkers. Louter uit protest snijdt Jan, als hij wat verder is, twee broden in hompen en houdt uitdeling.

Oma zit voor het raam in een gemakkelijke luie stoel. Ze ziet Jan aankomen en wuift met haar hand.

„Kind, ik heb het zo goed getroffen, ik kan het niet beter wensen!”

Voor haar ligt een Bijbel.

„Die had u toch niet bij u, oma?”

„Nee jongen, maar m'n bril had ik wel bij me en om een Bijbel heb ik toen gevraagd!”

Ook de boerin is erg ingenomen met grootmoeder.

„Je opoe is een lieverd, hoor Jan!” zegt ze en vergeet naar Inge te vragen. Zelfs hoort Jan dit keer niet eens het: maar spijtig is 't!

Bij het weggaan inspecteert ze de kinderwagen.

„Ik kan je toch nog wel wat meegeven voor je moeder?”

Al is Jan nog zo ‚vol‘, dit kan hij niet weigeren. Hij krijgt tien eieren en een stukje spek.

„Zeg maar tegen je moeder, dat ze na de bevrijding hier een paar maanden moet komen, om eens lekker op te knappen . . .”

De kinderwagen piept en kreunt meer dan te voren, maar het deert de jongen niet. Zijn hart is licht, al zijn de omstandigheden moeilijk.

Een benauwd moment maakt hij nog mee, als hij de stad bereikt. Hij moet namelijk van de Duitse wacht zijn wagen leeg maken. Er zijn verhalen genoeg in omloop, dat met moeite verkregen goederen door de Duitsers in beslag werden genomen. Voor hen is de tijd van vet-pot ook voorbij.

Jan heeft zijn maatregelen tijdig getroffen. In alle zakken zitten een paar eieren, het stukje spek zit half in zijn binnenzak, steekt half er uit. Als hij zich inspant, kraakt hij zijn eieren . . .

„Die zak met erwten kan ik niet tillen!” verklaart hij.

„Erbsen?” vraagt de Duitser met een beetje argwaan.

„Jawohl!” gaat Jan in het Duits voort, „fühlen Sie maar!”

De Duitser laat zijn hand even langs de zak gaan.

„Mooie Brote!” zegt hij en Jan antwoordt weer: „Jawohl!” Dat klinkt erg flink.

„Nah, los!”

Goed zo. Hij kan door met zijn vracht.

Op de hoofdweg ziet hij Kees! De jongen komt naar hem toe.
„Ha, die Jan! Waar kom jij vandaan?”

Jan vertelt, wat hij buiten gedaan heeft, bij zijn oom.

„Was ik maar meegegaan!” verzucht Kees, „misschien had ik voor mijn thuis ook wat kunnen krijgen!”

„Maar jullie krijgen toch wel genoeg met al je extra bonnen?”
Jan is verontwaardigd en steekt dat niet onder stoelen of banken. Kees krijgt een kleur van ergernis.

„Dacht je, dat wij fets extra's krijgen. Dan heb je het mis . . . Aju!”

Hij loopt weg, met tranen in zijn ogen.

Maar Jan roept hem terug. Zijn plan is gemaakt.

„Wist ik dat . . . Hebben jullie . . . het . . . slecht?”

Kees knikt. Spreken valt hem moeilijk.

„Hier jò, help me even duwen . . . Ik kan haast niet meer.
Dan krijg je zo dadelijk brood van me!”

Samen duwen ze een eindje, tot Jan verdere assistentie niet meer gewenst vindt. Van het wonen op een hofje hoeft Kees nog altijd niets te weten.

Zielsgelukkig gaat Kees met twee broden weg. Over het getal, dat er nog op ligt, heeft Jan een aardig smoesje gevonden. Vader en moeder zijn blij met de voorraad en aanvaarden de oplossing voor oma.

„Dus je weet zeker, dat ze het naar haar zin heeft?” vraagt vader.

„Ze heeft me een brief voor u mee gegeven!”

Jan grijpt in zijn broekzak, maar trekt met een vies gezicht zijn hand terug. Dat ene ei heeft hij vergeten. Ja, nu is het struif geworden, en de brief is helemaal geel. Maar vader is er even blij mee en leest ontroerd voor:

*Lieve kinderen,
Maak je over mij geen zorgen. De Here is met mij. Ik ben bij
Godvrezende mensen gekomen en zal hier blijven tot betere
tijden. Ten minste als God mij het leven nog gunt . . .*

Het is met een oude-vrouwtjeshand, bevend, geschreven. Er spreekt gelatenheid en geloof uit. Nog eens kijkt vader naar Jan: „Nog één keer, Jan al lijkt het misschien kinderachtig . . . Is oma daar goed bezorgd?”

„Vader, anders had ik ze daar niet gelaten!”

„Goed jongen, ik vertrouw je!”

Vader is een nieuwe ervaring rijker. Jantje Halbersma is niet langer Jantje. Hij is Jan geworden.

9

Vrij!

Het is gebeurd. Holland heeft een paar dagen uitbundig zijn bevrijding gevierd. Bij de komst van de Canadezen was het volk uitgelaten. Er is gedanst en gesprongen, geschreeuwd en gezongen, met volle harten en lege magen.

Er is ook gedankt, voor de uitredding, toen alles hopeloos scheen, toen vliegtuigen voedsel afwierpen, met vreselijke bedreigingen voor de Duitsers, als ze het afwerpen zouden verstoren.

Natuurlijk heeft Jan er zijn portie van genoten. Met Herman, met andere jongens van zijn klas heeft hij voor op een tank gezeten, die naar de Markt reed. Hij heeft van een Canadees sigaretten gekregen, hij heeft heel flink gerookt, niet laten merken, dat hij er niet tegen kon en thuis de rest aan vader gegeven.

Hij heeft zijn uiterste best gedaan om een paar woorden Engels te spreken, maar hij is er niet zo erg goed in geslaagd. Dat hindert allemaal niets. De heerlijkheid om bevrijd te zijn van de Duitsers, is oneindig veel groter dan alle andere dingen bij elkaar.

Hij heeft „Groenen’ met de handen in de hoogte zien staan, bewaakt door mannen in overals, de strijders van het ondergrondse leger, dat nu bovengronds kan werken. Hij heeft N.S.B.-ers zien opbrengen naar de bewaarplaatsen en dat heeft hem gevoelens van wilde vreugde gegeven. Ook Jan is door de vergeldingskoorts aangegrepen.

„Vader, moet u nu ook geen dienst doen?” vraagt hij thuis. Vader kijkt hem aan, met een blijde glimlach over zijn ver-

magerde gezicht, met ogen, die oplichten van vreugde. „Dienst dóen?” vraagt vader. „Mijn dienst is nu afgelopen. Ik heb al verschillende van mijn Joodse vrienden over de straat zien lopen. Dat is mijn grootste beloning. Die ligt niet in het oppakken van andere mensen . . . Morgen ga ik weer naar kantoor!”

Dat is vader, dat is zijn heldhaftige vader. En al spijt het Jan aan de ene kant, dat hij nu niets kan zeggen over zijn vader, die ook bij de Binnenlandse Strijdkrachten is, aan de andere kant ziet hij de grootheid van de man, die een paar jaar van zijn leven gaf voor een meedogenloze strijd om het bestaan van een ten dode toe opgejaagde volkgroep . . . Vaders dienst is nu afgelopen. Meerdere malen is hij door het oog van een naald gekropen, door een wonder aan het vuurpeloton ontsnapt.

„Ik heb alleen de waarheid ervaren van het Schriftwoord, ook toen ik als het ware door een dal der schaduwen des doods ging, dat ik niet alleen was. God was met mij. Vrienden zijn gevallen, ik ben gespaard. Waarom weet ik niet. Beter dan zij waren, ben ik niet. Ik zal het ook niet uitzoeken. De dienstknecht moet niet gaan twisten met zijn heer!”

Dit is vaders laatste woord hierover in het gezin. Jan heeft al wel iets gehoord van enkele bekenden, Joden, die door vaders hulp ontkomen zijn aan het verderf; dat er al een commissie in het leven is geroepen, die vader en de spaarzaam overgebleven medewerkers wil huldigen. Hij mag er niet over spreken. Er wordt gesproken over de onthulling van een steen op de plaats, waar oom Gerard is doodgeschoten . . .

Morgen gaat vader weer aan zijn werk. Oom Dirk heeft voorspeld, dat het zo zou gaan. Die heeft vader best begrepen.

Met de nieuwe week gaat de school ook weer beginnen. De jongens hebben een oproep gekregen om om tien uur op school te komen, ‚voor een korte herdenking en enkele mededelingen’, zoals op de briefkaart staat. Jan heeft geen kaart

gekregen. Hij weet het van Herman. Hij heeft immers geen adres meer, want het hofje diende tot het laatst toe geheim te blijven.

Maandagmorgen, kwart voor tien! De straat bij school is vol met jongelui. De klassen zoeken elkaar op. De jongens kijken, wie er gemist worden. Het zijn er veel. Maar dat is begrijpelijk. Nog altijd rijden er geen treinen. Schepen varen wel, maar voedseltransporten voor de hongergebieden gaan voor alles. De kinderen in het noorden en oosten van het land moeten nog bij hun pleegouders blijven, al weten ook de meeste echte ouders nu wel weer, hoe hun kinderen het maken.

Het hek gaat open, als van ouds. De leerlingen gaan naar de gymnastiekzaal, waar een podium is gemaakt, versierd met vlaggen. In een omlijsting van bloemen staat het portret van de koningin.

Het is roezig in de zaal en de leraren laten het nog maar een beetje toe. Deze jongelui hebben elkaar in zo lange tijd niet gezien, niet gesproken.

Meneer Dudok is er weer. Zijn lange gestalte steekt boven alles uit. Hij loopt overal zo'n beetje door. Hij komt bij 2B, hij kijkt de rij langs en hij ziet Jan.

„Zo, lotgenoot!” roept hij joviaal, „ben je ook weer boven water, net als ik. Ik weet iets, dat jij nog niet weet. Dat zul je straks wel horen. Wacht maar!”

Hij lacht geheimzinnig en is weer weg, Jan met een raadsel achterlatend . . .

De jongen laat zijn ogen langs de klasgenoten glijden. Jaap is er en Kees, Ko, Douwe, Arie . . . anderen. Maar hij mist er verschillenden: Wim, Albert, Kees . . .

Ja, ook Kees Buddels mist Jan. Die jongen heeft zijn vader gered. Die jongen was niet slecht, in tegendeel, hij is een van de beste kameraden geweest. Wie weet, waar hij nu zit . . .! De directeur is op het podium gekomen en de stilte valt over de zaal.

„Jongelui, we beginnen met een lied, het enige lied, dat hier past. Psalm achtenzestig, het tiende vers.”

Uit een paar honderd jonge monden klinkt het lied van dankbaarheid en vertrouwen:

Geloofd zij God, met diepst ontzag,
Hij overlaadt ons dag aan dag
Met zijne gunstbewijzen!

Dan begint de ‚Baas’ zijn toespraak. Niet alles interesseert Jan. Woorden gericht tegen de vierde- en vijfde-klassers gaan langs de jongere lichter heen. Daar zijn er ook onder, die gevallen zijn in het verzet, door verraad, door sluipmoord. Er zijn er, van wie niets bekend is, omdat uit Duitsland nog niemand is teruggekeerd. De namen zeggen Jan weinig. Oom Gerard, menceer Burgers, dat zijn namen, die veel wel-sprekender zijn.

Maar dan begint hij te luisteren, als een haas.

„Ik zou een groot getal namen kunnen noemen van leerlingen, die allen min of meer aan het verzet hebben deel genomen. Ik doe dat niet. Voor één wil ik hier een uitzondering maken. Voor een jongen uit twee B . . . Nee, twee B-ers, jullie hoeven niet te kijken, want hij zit niet bij jullie. Ik heb hem weggehouden om de verrassing nog groter te maken. Nu wil ik hem graag zien . . .”

Het is zo stil geworden in de gymnastiekzaal, dat de speld te horen zou zijn, als hij werkelijk los gelaten werd.

Dan komt de ‚uitzondering’ en de stilte blijft. Haast de hele school kent die jongen, Kees Buddels uit twee-B, een N.S.B.-er.

Kees staat daar op het podium, dodelijk verlegen en zijn ogen zien niets, want ze zijn vol tranen.

Jan begint iets te begrijpen en hij wil onder zijn stoel kruipen.

„Jongelui, hier voor jullie staat Kees Buddels, die door iedereen gemeden is, ook min of meer door mij. Die jongen was N.S.B.-er, tot het eind toe. Die jongen heeft geleden als geen van jullie, omdat jullie gemeenschappelijk waren in je

lijden . . . Haast niemand van jullie weet, hoe eenzaam hij is geweest. Hij moest. Zijn vader was in het begin van de oorlog al aangewezen door een verzetsgroep om zich in te dringen in de N.S.B. Daardoor is tientallen landgenoten het leven gered. Ik zou ze niet allemaal weten, ik hoef ze ook niet te weten. Ik ken twee gevallen: Jullie weet, dat meneer Dudok plotseling verdween. De tip om onder te duiken kreeg hij van – Kees Buddels. Het tweede hoorde ik na een jongensrel, maar toen hoorde ik maar de helft . . . Niets mocht ervan uitlekken en daarom heeft Kees geduld, dat hij uitgescholden werd, dat hij zijn vrienden verloor . . . Er is werk, dat loon vindt in zich zelf. Kees moet zich beloond hebben gevoeld, toen Jan Halbersma's vader ontsnapte . . .”

Plots is Jan het centrum van alle aandacht. Hij wenst zich mijlen ver. Straks zal iedereen hem verwijten, dat hij nooit iets gezegd heeft. Was hij maar niet zo hoogmoedig geweest. „. . . Gelukkig hebben Jan Halbersma en meneer Dudok nooit hun geheim verraden!”

Gelach! . . . Nu begrijpt Jan, waarom meneer Dudok straks sprak van ‚lotgenoot’, waarom hij hem voor een raadsel plaatste.

„. . . Anders was er misschien door loslippigheid nog meer kwaad geschied . . . Nu weet ik nog van vroeger, hoe goed Jan kan zwijgen . . . Ik denk aan een briefje . . .”

2B heeft reuze schik. Jan krijgt het ook weer, nu alles zo gaat aflopen.

Dus dat heeft Kees hem nooit kwalijk genomen, dat hij tegenover de klas gezwezen heeft.

Hij heeft door zijn gesoes een deel van de toespraak gemist. Met een schok komt hij terug in de werkelijkheid, door een waar Indiaanengehuil, dat aan alle kanten losbreekt. De huldiging van Kees heeft haar hoogtepunt bereikt en de jongen staat op het podium met een grote krans om de schouders, verlegen glimlachend, maar zielsgelukkig, omdat hij weet, dat hierdoor aan zijn ballingschap een eind is gekomen . . .

Vanmorgen heeft hij niet naar school gewild, was erg nerveus. Maar zijn vader heeft al eerder met de directeur gesproken, hem nu zelf naar school gebracht, door de hoofdingang, zodat niemand het gezien heeft.

„Ze lachen je heus niet uit, heus niet!” Met deze woorden heeft vader Buddels afscheid genomen van Kees, die het wel een paar jaar aandurfde om vernederd te worden, maar die nu bang was voor zijn ‚verhoging’.

De school is uit. Onder gejoel verdwijnen de meesten de stad weer in, waar zo veel te zien en te beleven valt met al die Canadezen.

Samen lopen ze op, Kees, Jan en Herman.

„Begrijp je nu, dat ik niet anders kon?” vraagt Kees, nadat hij alles heeft uitgelegd. Hij is zielsblij, vooral omdat thuis de grote blijdschap is teruggekeerd. Met de geallieerde legers is zijn broer teruggekomen, in battle-dress, de geallieerde uniform. Alles is ten goede gekeerd.

Er komen een paar mannen in overals aan met stenguns. Tussen hen in loopt een man met zijn handen in de hoogte. Kees huivert.

Dan richt Jan het woord tot hem: „Kees mogen wij, net als vroeger, je vrienden weer zijn?”

„Graag!” zegt Kees.

Mei-pockets

sterke staaltjes van vertelkunst

- 1 Australisch avontuur** door H. Henszen Veenland
Fascinerend verhaal over emigranten bij cowboys en negers
- 2 Roos in de „Rimboe“** door Elja Vlas
Fris boek over de problemen van het „aankomende“ meisje
- 3 Gevecht om de Grauwe Hoeve** door G. H. van Maren
Jongensboek van de bovenste plank. Sterk boelend motief
- 4 Moedertje Miep** door Ina van Veen-van der Vlies
Niet sentimenteel en toch aangrijpend meisjesboek
- 5 De doorbroken cirkel** door Rudolf van Reest
Voortreffelijk Indianenboek; vol avontuur en spanning
- 6 De Valckeniertjes** door Ina van Veen-van der Vlies
Zuivere en sfeervolle meisjesroman, spelend in een prettig gezin
- 7 Stranding op de westkust van Afrika** door H. te Merwe
Beklemmende avonturen tijdens zeereis. Verblijf onder inboorlingen
- 8 De hut van Oom Tom** H. Beecher-Stowe
Vlammend protest tegen de slavernij. Appél op menselijkheid
- 9 De zwarte tijgerin** door C. van der Zwet Jr.
Beschrijving van het leven in het dreigende Surinaamse oerwoud

Bij voorkeur te bestellen bij de boekhandel

UITGAVE W. D. MEINEMA N.V. - DELFT

Nieuwe deeltjes verschijnen regelmatig. Vraag het prospectus

Mei-Hockets

boeken die jongeren "gallen"

10

AVONTUUR IN DE RIETSCHUUR

door **A. Duyser**. Interessante club-evenementen van een stel ondernemende jongens. Animerend en boeiend boek.

11

HET FEEST VAN DE ZESDE

door **Aart Romijn**. Enthousiast verhaal over een kampeerweek van leerlingen uit de zesde klas van de lagere school.

12

VER VAN HET HEIDEHUIS

door **Gerda van Eysden**. Hilversums meisje logeert in Italië. Sympathiek meisjesboek met karakteristieke fleurigheid.

13

DE KEIZERRUITER

door **H. te Merwe**. Kleurig beeld van leven in moeilijke dagen en strijd om hoge waarden (16e eeuw; hervormingstijd).

14

MIEKE

door **Liesbeth Lems**. Gezellig meisjesboek, vol jeugdige spontaniteit en weldadige harmonie. Vlot en fleurig geschreven.

15

VERVOLGING EN VERRAAD

door **Aart Romijn**. Daden van moed en plichtsbetrachting in 1940-45. Indringend en naar de realiteit beschreven.

UITGAVE W. D. MEINEMA N.V. - DELFT

vervolgboek in de Meisjesreeks